

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2021-YL-149

**ÇOKKÜLTÜRLÜ KENT ÖRNEĞİNDE MARDİN:
SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME**

HAZIRLAYAN
Vehbi AYDEMİR

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Gülsen DEMİR

AYDIN 2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE AYDIN

Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Vehbi Aydemir tarafından hazırlanan “Çokkültürlü Kent Örneğinde Mardin: Sosyolojik Bir Değerlendirme” başlıklı tez, 29.12.2020 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan			
Üye			
Üye			

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

A. Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

26.10.2021

Vehbi AYDEMİR

ÖZET

ÇOKKÜLTÜRLÜ KENT ÖRNEĞİNDE MARDİN: SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Vehbi AYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülsen DEMİR

2021, X+132 sayfa

Bu araştırma, Mardin İl Merkezi'nde bir arada yaşayan farklı etno-dinsel kültürlerarası kültür-kimlik ilişkisi ve 20. yüzyılın ortalarından itibaren “kültür” söz konusu olduğunda sıkça tartışılan bir kavram olan “kültür endüstrisi”nin, bu etno-dinsel kültürlerle ne şekilde etki ettiğini incelemeyi amaç edinmiştir. Kültür-kimlik ilişkisinin bir sonucu olarak; farklı etno-dinsel kültürler arasında ortaya çıkan sınır ve ayrımların neler olduğu ve kültür endüstrisinin “tektipleştirme” gayesinin bu sınır ve ayrımlar üzerinde ne şekilde etki ettiğini kavramaya çalışmaktadır. Kültür-kimlik ilişkisi ve kültür endüstrisinin bu farklı etno-dinsel kültürler açısından avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmektedir.

Araştırmanın verileri Mardin İl Merkezi'nde yaşayan farklı etno-dinsel kültürlerden olan 20 görüşmeci ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Örneklem grubunu oluşturan kişiler, araştırma sahasındaki ilk izlenim ve çalışmalar sonucu belirlenen kanaat önderleri ve kartopu örnekleme tekniği kullanılarak seçilen kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın içeriğini ise; kültür kavramının açıklanmaya çalışıldığı ilk bölüm, çokkültürlü kavramının açıklandığı ikinci bölüm, araştırma bölgesinin, konusunun, amacının ve öneminin anlatıldığı üçüncü bölüm, araştırma sahasından elde edilen bilgilerin değerlendirildiği dördüncü bölüm ve sonuç değerlendirmesinin yapıldığı beşinci bölümden oluşmaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER: Çok kültürlülük, Kimlik, Kültür Endüstrisi, Kültür, Mardin,

ABSTRACT

MARDIN IN A CASE OF THE MULTICULTURAL CITY: A SOCIOLOGICAL EVALUATION

Vehbi AYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülsen DEMİR

2021, X+132 sayfa

This research aims to examine how the different ethno-religious intercultural culture-identity relations living together in Mardin City Center and the "culture industry", which has been a frequently discussed concept since the middle of the 20th century, affect these ethno-religious cultures. As a result of the culture-identity relationship; It tries to comprehend what the boundaries and distinctions between different ethno-religious cultures are and how the "standardization" goal of the culture industry affects these boundaries and distinctions. It questions the culture-identity relationship and the advantages and disadvantages of the culture industry in terms of these different ethno-religious cultures.

The data of the research is based on in-depth interviews with 20 interviewees from different ethno-religious cultures living in Mardin City Center. The people who make up the sample group consist of opinion leaders determined as a result of first impressions and studies in the research area and people selected using the snowball sampling technique. The content of the research is; The first part in which the concept of culture is tried to be explained, the second part in which the concept of multicultural is explained, the third part in which the research area, subject, purpose and importance are explained, the fourth part in which the information obtained from the research field is evaluated, and the fifth part in which the result evaluation is made.

KEY WORDS: Culture, Identity, Mardin, Multiculturalism, Cultural Industry,

ÖNSÖZ

Bu çalışma “çokkültürlü yaşam” adına günümüzde ve tarihsel sürecin her döneminde önemli bir örnek teşkil eden Mardin’in; çokkültürlülük, kimlik, kültür endüstrisi gibi günümüz sosyal ve siyasal yaşamının çok sıklıkla ilgilendiği kavramlar karşısında durumu, tutumu ve bu kavramların günlük sosyal yaşamın içerisinde nasıl yer edindiği noktalarına odaklanmakta ve bu konuda özgünlük göstermektedir. Çalışmanın örneklem sahasını oluşturan Mardin Kent Merkezinin, hem bölgenin kimliklere dayalı problemler açısından, hem de bölgede yaşayan insanların bu konuda hassasiyet ve çekingenlikleri yüzünden özenli bir çalışma yürütülmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerin birçoğunda özellikle siyasal baskılardan çekindiklerini söyleyen görüşmeciler, birçok şeyi aktarmaktan çekinmiş veyahut aktardıklarının da gizli tutulmasını dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda görüşmecilerin aktardıkları bilgilerden gizli tutulmasını ve kullanılmasını istemedikleri bilgiler çalışma içerisinde doğrudan aktarılmamış, fakat sonuç olarak yapılan görüşmelerin hemen hemen hepsinde çalışmamıza dayanak sağlayacak bilgiler elde edilmiş ve çalışmamız içerisinde kullanılmıştır.

Tüm tez çalışma sürecimiz boyunca birçok açıdan desteğini hiç esirgemeyen, sabrı ve samimiyeti ile desteklerini her daim sunan değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülşen Demir’e çok teşekkür ederim. Mardin’de bana birçok konuda yardım eden ve alanda yabancılık çekmememi sağlayan değerli dostum Eyüp Dalar’a, görüşmeyi kabul eden ve bana zaman ayıran değerli Mardinlilere teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak tez çalışma sürecim boyunca yaptığı kahvelerle uyanık kalmamı sağlayan, ardımı toplayıp, yazdıklarımı defalarca okumamı büyük bir sabırlara dinleyen ve değerli eleştirilerini sunan, biricik eşim Rabia Sena Aydemir’e sonsuz sevgi, saygı ve şükranlarımı sunarım.

Vehbi AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	3
1. KAVRAMSAL TEMEL: KÜLTÜR KAVRAMINA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR	3
1.1. Kültürün Etimolojisi.....	9
1.2. Maddi ve Manevi Kültür: Giriftleşmeye/Birbirinin İçine Girmeye Başlayan İki Kavram	10
1.3. Kültür ile Birlikte Ele Alınan Diğer Kavramlar	12
1.3.1. Kültürleme: Yeni Kuşakların Entegrasyon Süreci	12
1.3.2. Kültürlenme: Kırsaldan Kente Uyum Aşaması	13
1.3.3. Kültürleşme: “Trans Kültürasyon” ve “Asimilasyon” Öncesi Son Sınır	14
1.3.4. Emperyalizmin Son Hedefi Olarak Kültür: Kültür Emperyalizmi	15
1.3.5. Kültürel Asimilasyon: Yok Edilen Kültürler	16
1.3.6. “Öteki”ne Tahammülsüzlüğün En iyi Örneği: Etnosentrizm	16
1.3.7. Kültür Endüstrisi: Kültürel Çoğulculuktan, Kültürel Tektipleşmeye.....	17
1.3.8. Tüketim Kültürü: Sınırlı Kaynaklar, Sınırsız İhtiyaçlar	22
1.4. Kültür Çeşitleri	24
1.4.1. “Alt Kültür”, “Karşı Kültür”, “Baskın Kültür”	24
1.4.2. “Kitle Kültürü” ve “Popüler Kültür” Karşılaştırması.....	26
1.5. Küreselleşme ve Kültür İlişkisi	29
1.6. Kültür-Kimlik İlişkisi: Sınır ve Ayrımların İnşası	31

2. BÖLÜM.....	38
2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK.....	38
2.1. Postmodernite ve Çokkültürlülük: “Çoğulcu Toplum” Anlayışı	43
2.2. Küreselleşme ve Çokkültürlülük: Kültürel Çoğulculuk mu? Kültürel Aynılaştırma mı?..	43
2.3. Türkiye’de Çokkültürlülük	45
3. BÖLÜM.....	48
3. ARAŞTIRMA.....	48
3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	48
3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Veri Toplama Teknikleri.....	49
3.3. Alanda Karşılaşılan Güçlükler	51
3.4. Araştırma Bölgesi Olarak Mardin	52
3.4.1. Mardin Tarihçesi: Bugünü Anlamak Adına Dünü Bilmek.....	53
3.4.2. Mardin Kent Merkezi’nde Yaşayan Etno-dinsel Gruplar.....	54
3.4.2.1. Süryaniler	55
3.4.2.2. Ermeniler	59
3.4.2.3. Keldaniler	59
3.4.2.4. Kürtler.....	59
3.4.2.5. Araplar	60
4. BÖLÜM.....	61
4. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	61
4.1. Kimliği Tanımlamak: Sınırların Oluşumu.....	61
4.2. Kültürlerarası İletişim: Ayrım ve Sınırların Belirginleşmesi	73
4.3. Meşrulaştırılan “Ötekileştirme”: Hoşgörü-Tahammül İkilemi.....	83
4.4. Kültürel Farkların Oluşumu	91
4.5. Mardin’de Kültür Endüstrisi: Sınır ve Ayrımların Görünürlüğünü Kaybetmesi	99
4.6. Medyada Yer Alan Mardin Üzerine Değerlendirmeler	105

4.7. Turizm'in Sosyo-Ekonomik Yaşam Üzerindeki Etkileri	108
5. SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	116
EKLER	124
EK 1. FOTOĞRAFLAR.....	124
ÖZGEÇMİŞ.....	132

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı Mardin Kent Merkezi'nde bulunan birbirinden farklı etno-dinsel kültürlerin, birbirleriyle etkileşimleri ve kültür-kimlik etkileşimi sonucu ortaya çıkan sınır ve ayrımların incelenmesi ile küreselleşmeyle birlikte hakimiyet alanını gittikçe genişleten bir kavram haline gelen “kültür endüstrisi”nin bu farklı etno-dinsel kültürler üzerindeki etkilerinin irdelenmesidir. Ayrıca Mardin söz konusu olduğunda hemen hemen herkesin kulak aşınası olduğu “hoşgörü kenti Mardin” söylemindeki “hoşgörü” kavramının Mardinliler açısından ne anlam taşıdığına araştırılması da bu çalışmanın bir diğer amacıdır. Söz konusu ettiğimiz kültür-kimlik ilişkisi, kültür endüstrisi ve hoşgörü kavramları üzerine bir literatür taraması yapıldığında; bu kavramlar üzerine ayrı ayrı birçok çalışma olmakla birlikte, bu kavramların birbirleriyle etkileşimlerini inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Literatüre bakıldığında Mardin'deki farklı etno-dinsel kültürler olan Süryani, Ermeni, Arap ve Kürt kültürleri üzerine ayrı ayrı çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışma kültür-kimlik ilişkisi ve kültür endüstrisi kavramları çerçevesinde; bu kültürleri birlikte ele alması açısından da diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu noktada şunu belirtmekte de fayda vardır; bu çalışmanın araştırma sahası Mardin Kent Merkezi'dir. Mardin Kent Merkezi; modern kentleşme mimarisinin hâkim olduğu Yenişehir ve Orta Çağ mimarisinin izlerini taşıyan geleneksel mimarinin hâkim olduğu Eski Mardin olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Araştırma verileri daha çok Eski Mardin'den elde edilmiş ve saha araştırması daha çok şehrin o bölgesine yönelmiştir.

Mardin'de yaşamayan ve Mardin'e daha önce hiç gitmemiş birçok insan Mardin'i, “Televizyon dizilerindeki Mardin” olarak düşünür. Sanki Mardinliler sürekli yöresel kıyafetler içindelermiş ve geleneksel yaşamları hala devam ediyormuş gibi bir algıya kapılabilir. Fakat Eski Mardin'de dahi o dizilerde anlatılan Mardin'i görmek çok zordur (mimarisi hariç). İlk bakışta Mardin'de kimin kim olduğunu bilmek oldukça güç, çünkü; Mardin'de modernleşme, küreselleşme ve bunlarla bağlantılı olarak kültür endüstrisinin de etkisiyle hemen hemen herkes birbirine benzemektedir. Mardin'deki bu benzerliğin altındaki farklılaşma, ancak birebir diyaloglar sonucu ortaya çıkan “kimlik” ile ilgili bilgiler neticesinde mümkün olmaktadır. Mardin'de Süryani kültürüyle özdeşleşen şarabın, size kimin tarafından satıldığını ilk bakışta anlamak mümkün değildir.

Eski Mardin'de dikkat çeken ilk şey, uzunca bir cadde üzerinde karşılıklı olarak sıralanmış onlarca kuruyemiş, kahve, sabun, gümüş, şarap ve yöresel kıyafetler satan

işyerleridir. Bu işyerlerinin genellikle ikinci katlarında ise kafe ve restoranlar bulunmaktadır. Bir sosyoloji araştırmacısının bu manzara karşısında aklına ilk gelen şeylerden biri; bu fevkalade Orta Çağ mimarisine sahip kentin nasıl olur da bu şekilde bir pazar haline dönüştüğü ve kültür endüstrisi tarafından ele geçirildiği olabilir. Gerçekten de bu ilk izlenimler büyük bir geçmişi içinde barındırıp bugüne taşıyan Mardin'in, her haliyle bir meta haline dönüştürülmüş ve geçmişte barınma amacı taşıyarak kurulan Eski Mardin'in; artık sadece turizm, eğlence ve alışveriş mekânı haline geldiğini işaret ettiği'dir. Bu ilk izlenimler doğrultusunda "hoşgörü kenti Mardin" söylemindeki hoşgörünün; günü kurtarmanın telaşına kapılan bireylerin, ekonomik kaygılar taşıyarak zorunlu olarak taktıkları bir maske ya da algı yaratma çabası olduğunu görmek mümkündür. Eski Mardin'deki insanlarla ancak birebir diyalog haline girmeye başladığı ve bu diyaloglar uzadığında insanların kimlik ve kültürlerine ait sınırlar ve bu sınırların yarattığı ayrımları fark etmek mümkün olmaktadır. Diyaloglar sırasında samimiyetin artmasıyla birlikte birçok kişinin sınır ve ayrımları aşarak, diğer kültürel kimlikleri kendi kültürel kimliklerinden ayırtmaya ve hatta kimi zaman aşağılamaya ve kendi kültürünü öne çıkarmaya yönelik etnosentrik tavırlar sergilediği durumlarla sıkça karşılaşmak mümkündür.

Yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında bu çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi şekillenmiştir. Mardin'deki farklı kültürel kimlikler arasındaki diyaloglar ve etkileşimler sonucunda oluşan sınırlar ve ayrımların incelenmesi ve kültür endüstrisinin bu farklı kültürel kimlikler üzerindeki etkisinin incelenmesi bu araştırmanın ana sorunsallarını oluşturmaktadır.

1. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL TEMEL: KÜLTÜR KAVRAMINA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

Kültür, insanlık kadar eski bir tarihe sahip bir olgudur. Dolayısıyla kültürü açıklamak, bir anlamda insanı ve insanlığı açıklamak demektir. İnsanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliği olan düşünmek ve düşünmekle ilgili olarak insanın duygu ve istekleri, insanı doğadan bir nebze kopuk yaşayan bir varlık haline getirmiştir. Doğadan kopuk yaşayan insan bununla birlikte doğanın doğal yasa ve zorunluluklarından da kopuk, kısmi özgür bir varlıktır. Diğer canlılar çevre ile iç içe ve çevreye bağımlı iken, insanın düşünme ve ellerini ustalıklı kullanma becerileri insana doğayı isteğine göre şekillendirmesine olanak vermiştir. İnsanın doğaya boyun eğmek yerine ona hükmetme çabası ve onu isteğine göre şekillendirmesi sonucu insana özgü bir kavram olan kültür meydana gelir. Bozkurt Güvenç kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığını belirtir bunlar; bilim alanında kültür olarak uygarlık, beşerî alandaki kültür olarak eğitim sürecini, estetik alandaki kültür olarak güzel sanatları ve maddi ve biyolojik alandaki kültür olarak üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme olarak ifade eder (Güvenç, 1984: 98). Bu bağlamda kültürün; eğitim, sanat, üretim-tüketim ilişkileri ve ekonomik yaşamın bileşkesidir demek yerinde bir tespit olacaktır.

“Kültür, belirli bir grubun ayırt edici özellikleri olan değerler, törenler ve yaşam biçimleridir. Toplum gibi kültür de sosyolojide, öteki toplumsal bilimlerde (özellikle antropolojide) olduğu gibi, çok geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Kültür, insanların toplumsal birliğinin en ayırt edici özellikleridir” (Giddens, 2012: 1066). Kültür iki ayrı toplumun özellik olarak ayırt edilebilmesinde etkin bir rol oynar. Bir toplumun kendine özgü kültürel özellikleri, o toplumu diğer toplumlardan ayırt edebilmemizi mümkün kılar. Kültür insana ait ve insanı diğer canlılardan ayıran bir şeydir. Cassirer’e göre, “İnsan nedir?” sorusuna verilecek ilk ve temel yanıt, insanın simgeleştiren varlık olduğudur (Özlem, 2008: 183). Dolayısıyla “şekillendirmek”, “entegre etmek”, “aktarabilmek” bunlar kültürün insana özgü olmasından kaynaklanmaktadır. Kültür yerleşik hayata geçmiş insanın ürünüdür. Yerleşik hayata geçen insanlar, bu yerleşik yaşam alışkanlıkları ile birlikte inşa etmeye, üretmeye, biriktirmeye, yetiştirmeye ve sahip olmaya başladılar. İnşa eden, üreten, biriktiren, şekil veren, yetiştiren ve sahip olmaya başlayan insanlar ile birlikte kültür ve kültürler ortaya çıktılar. Dolayısıyla kültür yerleşik hayata geçmiş insanların bütün faaliyetleridir demek çok da yanlış bir ifade olmayacaktır.

Durkheim, kültürü, insanın doğal koşulların zorlamasıyla toplumsallaşmaya geçtiği aşamadan itibaren ortaya çıkan kolektiflikler alanı olarak görmüştür (Özlem, 2008: 167-168). Dolayısıyla kültür, bir bakıma toplum ile birlikte gerçekleşen bir süreci belirtir. Kültür ve toplum, kavramsal olarak günümüzde artık iç içe geçmişlerdir.

Bozkurt Güvenç'in Marx'tan aktardığına göre kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir (Güvenç, 1984: 97). Kültür tamamen insana özgü olup doğanın içinde doğal olmayan bir yaşam çevresidir. Bu nedenle insanın serüveni, içerisinde kültürü de barındırarak günümüze taşır. Kültürü var eden insan, zamanla kültürden ayrı düşünülemeyen bir kültür varlığı halini almıştır. Ve insanlar ile birlikte kültür de çoğalarak birçok farklı kültür ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çok net bir şekilde kültürün bir insan ürünü, insanın ise bir kültür varlığı olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Marx kültüre ve edebiyata da ilgi duymuştur fakat ona göre yine de tarihe yön veren ekonomidir. Kültür ve diğer üst yapı unsurları onun için hep ikincil plandadır. Marx'tan sonraki dönemin Marksistleri Gramsci ve Lukacs gibi düşünürler ise Marx'ın aksine kültüre ve kültürel sorunlara daha çok odaklanmışlardır.

Kültür ve insan birbirinden ayrı düşünülemeyecek iki kavramdır. İnsan, bir kültür varlığı olduğu gibi kültür de bir insan ürünüdür. Bu bağlamda kültür, aynı zamanda bir toplum birimi olan insana, bireysel ve toplumsal bazda farklı anlamlar yükler. Bireysel kültürün büyük çoğunluğunu toplumsal kültür şekillendirdiği gibi toplumsal kültürün gelişmesi değişmesi ve taşınması da bireysel kültür aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu şekilde değerlendirdiğimizde kültürün kimlikleri oluşturan ana etkenlerden biri olduğunu söylemek yerinde bir ifade olacaktır. “Kültürler düşünsel varlıklardır, bunlar bu halleriyle geçirendir ve başka kültürlerden kolayca etkilenirler. İnsanlar arasında etkileşimin olduğu her yerde, bir kültürün ötekinden etkilenme olanağı vardır. İnsanlık tarihi, kısmen, farklı kültürel grupların, ilişkilerini artırarak, yabancıları hoş görerek ve etkileşimsel düzenlemeler yaparak kültürel sınırları nasıl yeniden düzenlediklerinin öyküsüdür. Hatta daha sıkı sınırların yaratımı bile karşılıklı etkiyi gerektirir. Beşerî dünya, bağımsız, kapalı devre ve serbestçe yüzen kültürlerin alakasız karışımı değil, sürekli bir etkileşim ve mübadele bileşiğidir” (Fay, 2005: 89). İnsanlık tarihi, bir ölçüde farklı kültürlerin etkileşimlerinin tarihidir. İnsanlık tarihi boyunca birçok kültür ortaya çıkmış ve bu kültürler kimi zaman büyük çatışmaların odağı olurken kimi zaman ise birbirleriyle etkileşim haline girerek, farklı melez kültürlerin ortaya çıkmalarını sağlamışlardır.

Kültürü hem mümkün hem de mecburi kılan maddi koşullar vardır. İnsan bir maddi hayvandır ve bundan dolayı kültürler kurar ve kültürler inşa etme ihtiyacını her zaman hissederler. Tüm insanlar erken doğar bu da onların ilk etapta kendi başlarına hayata kalamayacağını gösterir. İnsanları ilk etapta hayatta tutan kültürün kendisidir. Dolayısıyla “kültür, hayatta kalmamız için büyük önem taşır; oysa ki tay ya da zürafa yavrusu gibi kültürsüz hayvanlar doğduklarında sendeleyerek ayağa kalkarlar, kendilerini yalarlar ve tırs giderek buldukları yerden sakince uzaklaşmaya başlarlar” (Eagleton, 2019: 47). İnsanların kendilerini vahşi doğa karşısında koruyabilmelerinin yolu alet yapabilme ve barınma amaçlı inşa etme kabiliyetinden geçer. İnsanın bu kabiliyetleri de doğrudan insanın kültürü var etmesinden ve sonrasında ise kültür içinde var olabilmesinden geçer. İlk aşamada kültürü var eden insan olmasına rağmen, sonraki aşamalarda insanın yaşayabilmesi ve insanlığın devam edebilmesi, insanı var eden ve yaşatan kültür olmuştur.

Kültür konusu, sosyolojinin iki ontolojik yaklaşımı açısından iki farklı şekilde ele alınır. Bu yaklaşımlar holistik ve aksiyonel yaklaşımlardır. Holistik yaklaşımlar, kültürü bir veri olarak ele alır. Holistik yaklaşım içerisindeki sosyolojik yaklaşımlar; işlevselcilik, yapısal işlevselcilik, yapısalcılık vb.dir. Holistik yaklaşımlar açısından kültür; bireye dışsal olan, bireylerin toplum içerisinde hazır olarak bulunduğu, öğrendiği, geliştirdiği ve gelecek kuşaklara miras bıraktığı davranış örüntüleri- roller- ilişkiler- kurumlar ağı ve buna yaşam veren değer, inanç, ideal ve normlardan oluşan düzlem olarak kabul edilir. Aksiyonel yaklaşımlarda ise kültür aktör tarafından doğrudan inşa edilendir. Burada kültür aktörle birlikte var olur. Dolayısıyla kültür artık canlıdır (Çelebi, 2020). Buradaki temel dayanak aslında daha önce de değindiğimiz, var edilen ve var eden kültür kavramlarından başka bir şey değildir. Geçmişte kültür daha çok var edilen konumundayken, günümüzde ise kültür artık daha çok var eden konumunda durmaktadır

Kültür, insanlık gibi tarihidir ve insanlık sürekliliğini devam ettirdiği müddetçe kültür de sürekli kalacaktır. Kültür aklını ve ellerini kullanan insanın ürünüdür ve bunun için de zorunludur. İnsanların yaşamlarını devam ettirmeleri yaşattıkları ve yaşadıkları kültür ile mümkündür. Kültür yaşadığımız yer ve çevredir ve bu bağlamda kültür, toplumsal yaşam için olmazsa olmazdır. Kongar’a göre bir kültür, bütün insanlığa mal olduğu oranda evrenselleşir. Bunun yanı sıra bir kültür unsuru, sınırlarını aşmış bütün insanlığın ürünü olduğunda kökenindeki kimliğini de koruyabilir. Türk lokumu, İngiliz centilmenliği, Amerikan pragmatizmi gibi deyimler de bu duruma örnek olarak verilebilir (Kongar, 1982).

“Kültür insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzenidir” (Tomlinson, 2004: 33). Dil, din, sanat, bilim vb. kurumlar birbirine entegre şekilde kültürü oluştururlar. Kültür toplum içerisinde bu kurumların entegre bir şekilde çalışmasıyla işlev gösterir. Dolayısıyla kültür bir bütünlüktür ve bütünlük belirtir demek yanlış olmayacaktır. Kültür kompleks bir yapıya sahiptir ve bir bütündür. Kültür kendi içerisinde topluma ait inanış, ahlak, sanat, hukuk vb. şeylerin normlarını taşır ve bunu da bireylere empoze eder.

Vadim Mejuyev’e göre kültür kavramı, gelişme kavramından ayrı olarak düşünülememektedir. İnsan bir akla sahip olmasına karşın, aklını diğerleriyle birlikte yaşayabilecek biçimde geliştirmek zorunluluğuna sahiptir. Bu durumda kültürün amacı, doğduğunda içgüdüsel ve yetenek biçiminde olan insan aklını geliştirmektir. “İnsan tarafından yaratılan, geliştirilen ve değiştirilen kültür, insana doğanın verdiği akıldan çok daha değişik ve farklı bir olgudur. Kültür, insanın ve her türlü insancıl olgunun temel yeteneğini, kültür tarihinin oluşumunu sağlayan kendiliğinden gelişimi temsil etmektedir” (Mejuyev, 1998: 35). Mejuyev Marksizm’in “insanlık tarihini, insanların maddi ve pratik etkinliklerinin somut olgularında anlamayı ve sunmayı hedeflediğini” söyler. Ona göre Marksizm, insanların kültürel varlığının temelini insanların eylemlerinde görür. Marksizm, kültürü, insanların manevi gelişimiyle sınırlayan görüşlerden ayrı olarak değerlendirir. Ona göre Marksizm, kültürü, insanların gerçek gelişimiyle ve onların pratik eylemlere sahip varlıklar olarak varoluşlarına bağlı olarak değerlendirmektedir. Kültür, insanların, manevi olduğu kadar maddi şekildeki bütün toplumsal eylem alanlarını kapsar (Mejuyev, 1998: 81).

Kültürün bir diğer özelliği ise kültür, içerisinde dinamizm barındırır. Bu sayede kültür değişimler gösterir. Dil, din, sanat bilim vb. alanlarda ortaya çıkan yenilikler ve değişimler beraberinde kültürü de değiştirir. Özlem’e göre doğma, büyüme, gelişme ve ölüm, tüm kültürlerin zorunlu olarak geçirdikleri aşamalarıdır, ortak yazgılarıdır ve hiçbir kültür bu çembersellik/döngüsellikten kurtulamaz (Özlem, 2008: 159).

Modoad’ın Gerd Bauman’dan aktardığına göre kültür, gerçekten var olan bir şey değildir, bir soyutlamadır, çözümleyici bir kavramdır (Modoad, 2014: 90). “Bizim kültürümüz” bu söylem, kulağa çok basit bir söylem gibi gelse de aslında kültürün idealleştirilmesini dile getirir. Kültür, aynı zamanda bir idealler sistemidir demek çok da yanlış söylem olmayacaktır. Kültür bir soyutlama aracıdır. Bir bakıma kültür “biz” ve “onları” veya “ben” ve “onları” ayırır. Bir kültüre sahip olmak kendini diğer kültürlerden

soyutlamayı gerektirir. Bir bakıma “bizim oralarda böyledir”, “bizim dilimizde şöyledir”, “bu anlamı ifade eder” gibi söylemler soyutlama ve kendini ayırmayı işaret eder.

Bir toplumsal eğitim aracı olan kültür, başka bir ifadeyle, bireyin toplumsal yaşam içerisinde yaşayabilecek bir varlık haline getirilmesi için eğitilmesi anlamını taşımaktadır. Kültürün oluşumunda insan dışında herhangi bir dinsel veya tanrısal söylem söz konusu değildir. Kültür rasyonel, özgür ve ahlaki açıdan sorumluluk sahibi olan insanın, yarattığı bir gerçeklik alanı olarak var olmuştur. Bu bağlamda kültür tamamen insan tarafından yaratılmış, insana ait olan bir yaşam alanıdır.

Oturduğunuz apartman dairesinin balkonuna çıkın ve etrafınıza iyice bakın: gördüğünüz çevre doğa tarafından değil, sayısız kuşakların uğraşlarıyla insanlar tarafından yaratılmış yapay bir çevredir. İçerisinde barındırdığı nesnelere tümü dolaysız ve somut bir şekilde kültür varlığını oluşturmaktadır. Sanatsal yapılar, iş araç ve gereçleri, bilimsel çalışmalar vb. bunların tamamı kültürün varlığının bizlere ihtiyaçlarımızı eksiksiz olarak karşılayan nesnelere gibi görünmektedir. Gördüğümüz bu nesnelere tümü, doğal nesnelere tamamen farklıdır. Kültürel nesnelere insan emeğinin ürünü ya da Marks’ın da belirttiği gibi “nesnelere birer emektir”ler ve de tamamen insan hayatının kolaylaşması amacıyla hizmet etmektedirler. Her kültür nesnesi, öncelikle insan hayatına hizmet etme ya da kolaylaştırma gayesi taşıyarak var edilmiştir. Gereksinimler, ilkel döneme ve çağdaş döneme göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları Marks’ın açlık üzere söylediği şu sözlerden yola çıkarak değerlendirebiliriz: Marks’a göre, “açlık, açlıktı; ancak açlık, haşlanmış eti çatal-bıçakla yiyerek de giderilebilir, çiğ eti ellerle, tırnakla ve dişlerle yiyerek de giderilebilir (Tabak, 2020).” Bu iki halde açlığı giderme sorunsalı, tamamen kültürle alakalı olarak değişmektedir. İnsanı çiğ eti dişleyerek, vahşi bir hayvan gibi yemekten uzaklaştıran ve giderek gelişmesini sağlayan durum, insanın bir kültür varlığı olmasından kaynaklanmaktadır.

Mejuyev’in Lenin’den aktardığına göre kültür, akademik ve duyarsız bir düşünce konusu değildir. Kültür, nadir bulunan ve yaşamdan yoksun bir müzelik eşya koleksiyonu değil, gerçek tarihsel eylemin ana unsuru, kitleler arası savaşımın zorunlu koşuludur. Kültür, soğuk namluların ucunda, dogmatik şemalarda, somut gerçek ile hiçbir bağlantısı olmayan taşlaşmış resimlerle değil, insanların yaratıcı ve değiştirici etkinliğinde, tarihsel eylemlerinde var olmaktadır. Doğanın ve insanın kendiliğinden gelişiminin tek koşulu olarak kültür, gerçek yaşamın ta kendisidir ve gerçek bir toplumsal değere sahiptir. Ona göre kültür, belirlenen

hedeflere, ne pahasına olursa olsun ulaşmak için kullanılan, tümüyle yüzeysel ve faydacı bir araç değildir: Kültür hiçbir zaman gerçek içeriğine ters düşecek bir alanda kullanılamaz. Kültürel gelişim, kendi özgün mantığını izlemelidir; bu mantıktan en küçük bir sapma, kültürel gelişim açısından olduğu kadar, bütün toplumsal organizmanın işleyişi açısından da ciddi sonuçlara yol açabilir. Kültürün topluma kazandırdıkları dışında, toplumun kültüre kazandırdıklarını da dikkate almak ve kültürün gerçek gereksinimlere ne ölçüde cevap verebildiğini belirlemek gerekir. Toplum ile kültür ilişkisi, bu toplumun tarihsel varoluşunun temel ölçütüdür (Mejuyev, 1998: 174). Bu bağlamda kültür yön olarak, “gelişime” doğrudur. Kültürün olduğu yerde artık gelişimden ve daima ileriye dönük olarak bakmaktan geri durulamaz. Zaten geriye dönük kalan kültürler ve bu kültürlerle bağlı yaşayan toplumlar gelişimden uzak düşerek, yok olmaya yüz tutmuşlardır.

Bourdieu’ya göre kültür, iletişim ve etkileşimin zemini olduğu kadar, bir o kadar da tahakküm kaynağıdır. Üretim ve iletişimde uzmanlaşma ilerledikçe bunu sağlayan bütün kurumsallaşmış hiyerarşilerin şekil almasında önemli rol alırlar. Bourdieu’nun kültürel sermaye kavramı eğitim, estetik tercih, kültürel farkındalık, bilgi gibi olanaklar sunar. Bourdieu’nun vurgulamak ve göstermek istediği şey kültürün iktidarların bir kaynağı haline gelebileceğidir. Ona göre kültür dünyası, her ne kadar özerk olsa da bir o kadar da ekonomiye muhtaçtır. Diğer bütün sermaye çeşitleri ekonomik sermayeye bir şekilde bağımlıdır. Diğer sermaye türlerinin tümü, ekonomik sermayenin gizlenme biçimleridir. Dolayısıyla kültürel sermaye, ilerleyebilmek adına her zaman ekonomik sermayeye bağımlıdır (Swartz, 2011). Kültür kavramı popülerliğini arttırdıkça, iktidarlar tarafından bireylerin ve toplumların üzerinde bir tahakküm aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kültürün tahakkümü, özellikle ulus-devlet anlayışının pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Burke’ye göre uluslar gerçekte ne yasalarla ne de şiddetle yönetilirler. Ona göre iktidar, sözleşme, otorite ve yasallık matrisini oluşturan “adabı muaşeret” ya da çağdaş adıyla kültürdür. Kültür iktidarın kendisidir ve kültür iktidarın içine kök salmıştır (Eagleton, Kültür, 2019: 63). Dolayısıyla kültür hem bir iktidar aracı olabilir hem de iktidarın tam karşısında bir noktada durabilir. Kültürü sanki her zaman iktidarın hegemonyasındaymış ve iktidarın bir aracymış gibi düşünmek yanlıştır. Kültür kimi zaman iktidara karşı çok iyi bir direnme biçimi de olabilir. Bu durum kendini birçok farklı alanda belli ettiği gibi en iyi edebiyat alanında örneklendirebilir. Geçmişten günümüze kadar birçok entelektüelin, yazarın, şairin ve filozofun ortaya koyduğu eserler birçok iktidarın karşısında birer direnme aracı olarak

çıkışlardır.

1700'lü yıllarda kültür kavramı, sanayiciliğe karşı en büyük eleştiri konumundaydı. Bunun yanı sıra yine 1700'lerin sonunda bir yandan da milliyetçilik yeni yeni ortaya çıkmaya başlamaktaydı. Ve yine bu yıllarda kültürün milliyetçilik ile birlikte dünyayı yeniden şekillendirmeye başladığını ifade edebiliriz. Bu dönemde kültür ve milliyetçilik bir yandan imparatorlukların en büyük silahları halini alırken, bir yandan da imparatorluklara karşı en büyük başkaldırıların kültür ve milliyetçilikle birlikte gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Eagleton bu duruma şöyle değinmektedir: “Hayatımızı sürdürüp gelişmemizi sağlayan şey kültürse, insanların uğruna katil olmayı göze aldıkları şey de kültürdür; bu gerçeği hem sömürge karşıtı isyanlar hem de peşinden gelen etnik çatışmalar kanıtlamıştır.” (Eagleton, 2019: 113)

Kültür bağdaştırıcıdır. Kültür ile birlikte sınıf, statü, iktidar, toplumsal cinsiyet, etnisite ve toplumsal eşitsizlik sorunları gibi dertlerimizden kurtulabiliriz. Bu gibi sorunlar söz konusu olduğunda çaresiz kalan siyasi çözümler karşısında kültür, manevi bir çözüm olacaktır. Böylece kültür oluşmaya başlayan çatlaklara karşı bir çimento görevi görmeye başlayacak ve bir zamanlar dine düşen görevi, kültür üstlenmiş olacaktır. Dolayısıyla bu bağlamda düşündüğümüzde kültür artık siyasete dost bir konumda duracaktır. Kültür, siyasi politikalara yön veren, bu politikalar için mücadele eden bir görüntüdedir. Fakat kültürün bağdaştırıcı olduğu kadar ayrışmalara da sebep olabileceği unutulmamalıdır. Eagleton'a göre kültür, toplumsal ayrışmaları uzlaştırmaktan ziyade yansıtmaya meyillidir. Bu çelişkiler kültür kavramının kendisine yansımaya başladığı -değer, dil, sembol, kan bağı, miras, kimlik ve cemaat kavramları siyasi bagajlar yüklendiği- anda, kültür çözümün bir parçası olmaktan çıkıp sorunun bir parçasına dönüşür (Eagleton, 2014: 163).

1.1. Kültürün Etimolojisi

Kültürü tanımlamak oldukça güç bir uğraştır. Bu “güçlüğün kökeni, kültür sözcüğünün çok anlamlı oluşunda aranabilir”. Kültür bir toplumun veya bütün toplumların birikimli uygarlığı belli bir toplumun kendisi sosyal süreçlerin bileşkesi bir insan ve toplum kuramıdır (Güvenç, 1984: 95). Kültürün ne anlama geldiği konusunda 76'dan fazla farklı kültür anlamından/tanımından bahsedilir. Kültür, popüler olduğu kadar da karmaşıktır.

“Kültür” kelimesi, İngilizcedeki en karmaşık iki ya da üç kelimedenden biridir. Ancak buna rağmen kültürün başlıca dört anlamı ön plana çıkıyor.1) Kültür, sanatsal ve düşünsel

eserler toplamıdır. 2) Kültür, ruhsal ve zihinsel bir gelişim sürecidir. 3) Kültür, insanların yaşamlarına yön veren değerler, gelenekler, inançlar ve simgesel pratiklerdir. 4) Kültür, bütün bir yaşam tarzı anlamına gelebilir. Ona göre Kültür, ikinci anlamıyla yenilikler içerebilir, öte yandan dördüncü anlamıyla kültür genel olarak bir alışkanlık meselesidir. Dolayısıyla bu açıdan “kültür, daha önce yaptıklarımız ve hatta belki de atalarımızın milyonlarca kez yaptıkları şeyler anlamına gelir” (Eagleton, 2019: 15-16). Kültürün karmaşıklığı sadece İngilizcedeki manasıyla sınırlı değildir. Bu karmaşıklık Fransızca, Türkçede ve daha birçok farklı dilde de aynı şekilde devam etmektedir.

Kültürün kelime olarak geçmişine baktığımızda, kültür kelimesinin Fransızca, “culture” kelimesinden türediği ve anlam olarak iki anlam taşıdığı görülmektedir. Birinci anlamıyla “ekip, biçmek” yani “Tarım”, ikinci anlamıyla ise “Terbiye etmek” veya “eğitim vermek” anlamını taşımaktadır. Latince ise kültür, “cultura” kelimesinden türemiş ve bu kelimedeki kök olan “cult” kelimesi “ekip biçmek” anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla daha önce de ifade etmiş olduğumuz gibi kültürü yerleşik hayata geçmek ile birlikte başlayan tarımı ifade etmesi çok da uzak olduğumuz bir konu değildir artık. Kültür kelime kökü bakımından bize şu anlamı vermektedir, doğal olmayan, insan eliyle şekillenmiş var edilmiş her şey kültürün kendisini oluşturur.

Kültür terimini, insanın yetiştirilmesi, işlenmesi, eğitilmesi anlamında ilk kez kullananlar Romalı filozof, Cicero ve Horatius olmuşlardır. Cicero’nun bu konuda kullandığı terim cultura animi’dir. Terim, insan nefsinin (Grekçe:pneuma, Latince: anima, Türkçe: can) terbiye edilmesi anlamında kullanılmıştır (Özlem, 2008: 153). Doğan Özlem kültürün, Cicero’dan 18. yüzyıla kadar tekil anlamda kullanıldığını 18. yüzyıldan sonra ise tekil anlam dışında çoğul anlam olarak da kullanmaya başladığını ifade etmiştir. 18. yüzyıla kadar olan dönemde kültür, birey üzerinden anlatılırken 18. Yüzyıldan sonra kültür, birey dışında topluluklar ve toplumlar için de kullanılmaya başlanmıştır (Özlem, 2008: 154).

1.2. Maddi ve Manevi Kültür: Giriftleşmeye/Birbirinin İçine Girmeye Başlayan İki Kavram

Kültür en basit sınıflamayla maddi ve manevi kültür olmak üzere ikiye ayrılır. Teknoloji, üretim araçları, araç ve gereçler maddi kültürün kapsamına girer. Öte yandan dini inançlar, hukuk sistemi, sosyal ilişkileri düzenleyen yazılı veya yazısız kurallar, adab-muaşeret kuralları ve o kültüre ait duygu ve düşüncelerin hepsi de manevi kültür kapsamına

girer. Manevi kültürün unsurları, maddi kültürün dolayımından ortaya çıkar. Kongar; maddi kültüre” teknoloji”, manevi kültüre ise “ideoloji” denilebileceğini söyler. Ona göre insanın yarattığı bütün araç ve gereçler maddi kültüre; yine insanın yarattığı bütün anlamlar, kurallar ise manevi kültüre örnek verilebilir (Kongar, 1982: 16). Maddi kültür, insan eliyle var edilmiş, alınıp satılan bütün her şeyi ifade eder. Bir toplumun teknolojisi, ekonomik malları ve sanayi üretiminin tamamı maddi kültür öğelerini oluşturur. Kitaplar, otomobiller, saatler, bilgisayarlar, telefonlar, giyim-kuşam ürünleri vb. bütün her şey maddi kültürün öğeleridir. Bir ülkenin maddi kültür öğelerinin çokluğu, o ülkenin gelişmişlik seviyesiyle paralellik gösterir.

Düşünce, inanç, örf-adet, gelenek-görenekler vb. kavramların tümü ise manevi kültürü oluşturmaktadır. Her toplumun diğerlerinden farklı düşünce, inanç, örf-adet, gelenek-göreneklere vardır. Örneğin; Amerikan aile yapısı ile Ortadoğu’daki aile yapısı birbirinden farklıdır. Bir Pagan ile bir Müslümanın inanç sistemleri farklı olduğu gibi bu inanç sistemleri onların dünyaya bakış açıları arasında da farklılıklar oluşturmaktadır. İnanç, düşünce ve değer yapıları toplum içerisinde şekillenir ve birbirleriyle etkileşim halindedirler. Bu durum kültürün manevi yönünü gösterir. Manevi kültür denilince, bir toplumu ayakta tutan değerleri anlamaktayız. Bu değerler, eşya, şahıs ve fikirler açısından toplumların farklılığını belirten temel dayanaklardır. Bu değerler toplumlara özel ve ayırıcı benlik kavramlarıdır. Manevi kültür, asıl ifadesini, sanat değerlerinde bulur. Sanat, bir milleti diğerlerinden farklı kılan temel kültür koludur. Mesela, Yunan, Helenistik ve Roma sanatı, El sanatları vs. bunlardan bazılarıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta sanat denilince kastedilen şey, güzel sanatların bütün dallarıdır. Türk müziği buna güzel bir örnektir. Bu farkı daha belirleyici gösteren manevi faktör olarak dili de gösterebiliriz (İşçi, 1995). Kültür, maddi kurumları da içerir fakat kültür her şeyden önce manevi bir olgudur ve toplumsal, ekonomik ve siyasi eylemlerle ilgili yargılarda bulunabilir.

Eagleton kültürün, emeğin olduğu kadar aynı zamanda sömürü ve mutsuzluğun da ürünüdür. O bu durumun kültürün maddi koşullarından kaynaklandığını söyler (Eagleton, 2019: 47-48). Metalaşmanın daha çok ön planda olduğu bir dünya düzeninde, kültürün maddi yönüyle daha çok ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Kültürün maddi yönü günümüz dünyasında, artık kültür endüstrisiyle birlikte başkalaşım geçirerek, seri üretim halini almıştır.

Kongar’ın maddi ve manevi kültür konusunda, vurguladığı önemli bir nokta vardır. Kongar’a göre sanat, edebiyat ve düşün yapıtları kendilerine has niteliklerinden dolayı ne

maddi kültürün ne de manevi kültürün kapsamına girerler. Ona göre “Sinan’ın Süleymaniyesi ve Rodin’in Düşünen Adamı” maddi kültür alanında düşünülebilecekleri gibi manevi kültür alanındaki özelliklerinden dolayı, manevi kültürün de bir parçası olarak düşünülebilirler (Kongar, 1982: 16-17). Dolayısıyla maddi ve manevi kültür değerlendirilmesi yapılırken, ele alınan kültür öğelerinin çok boyutlu şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde artık birçok manevi kültür eseri, küreselleşme ve kültür endüstrisinin etkisiyle birlikte maddi kültür öğelerine dönüşmeye başlamışlardır. Bugün dünya üzerinde birçok kentin içerisinde barındırdığı manevi kültür eserlerinin (özellikle mimari, heykel ve eski çağlara ait her türlü eser); küreselleşmenin ve bununla bağlantılı olarak turizmin de etkisiyle birlikte ekonomik çıkar sağlanabilecek şeyler olarak düşünülerek, maddi kültür öğelerine dönüştürülmeye başlandığı görülmektedir. Bu durum maddi ve manevi kültür kavramlarının girift bir hal almasına sebep olmuştur. Kültürün bir endüstri haline dönüştürülmesi aynı zamanda bu iki kavramın da daha çok iç içe geçmesine neden olmuştur.

1.3. Kültür ile Birlikte Ele Alınan Diğer Kavramlar

1.3.1. Kültürleme: Yeni Kuşakların Entegrasyon Süreci

Kültürleme “sosyalizasyon” denilen kavramla aynı anlamı ifade eder. Bir toplum içerisindeki yeni kuşakların sosyalleşme yoluyla var olan kültüre entegrasyon sürecidir. Yeni kuşakların, büyüklerinin davranışlarını model alarak davranması bir kültürlemedir. Bu davranışlar olumlu ya da olumsuz olabilir. Davranışların olumlu ya da olumsuz olması kültürleme sürecini etkilememektedir. Kültürleme süreci toplum içerisinde eğitim ile de sağlanır. Eğitim veyahut normal yaşantı ile bireye aktarılan kültürleme süreci bireye, hayatı boyunca kolay kolay değiştiremeyeceği bir kişilik yapısı kazandırır.

UNESCO'nun sosyal bilimler sözlüğünde göre kültürleme, insanoğlunun çocuk veya ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç-dışı şartlandırmalar olarak tanımlanır (Güvenç, 1984: 131). Bu tanımdan yola çıkarak kültürlemenin sosyal bilimlerdeki karşılığı sosyalizasyon veya eğitim demek yerinde bir belirleme olacaktır. Kültürleme süreci aile içerisinde başlayarak okul ve sosyal hayat içerisinde devam eden bir süreçtir. İlkel kabiledaki bir babanın, çocuğuna ok atmayı öğretmesi veya modern bir babanın, çocuğuna bisiklet sürmeyi öğretmesi kültürleme sürecine örnek olarak verilebilir. Fakat Bozkurt Güvenç’e göre kültürleme, sosyalizasyon ve eğitim süreçlerinden çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Güvenç’e göre eğitim, kültürlemenin

“bilinçli” ve “istendik” şartlanmalarını içerir “oysa kültürleme tanımı gereği bilinçsiz ya da bilinçdışı yaygın, kendiliğinden, rastgele bireysel öğretileri ve şartlamaları da kapsar” (Güvenç, 1984: 132). Dolayısıyla kültürleme en geniş anlamıyla eğitim ve öğrenmedir demek yanlış olmayacaktır.

Simmel’e göre ise “kültürleme, sadece bir varlığın sırf kendi doğası sayesinde ulaşılabilecek morfolojik safhanın ötesine geliştirilmesi değil, bu varlığın özgün bir iç/öz doğrultusunda, kendi anlamının, kendi en derin eğilimlerinin yasasına göre geliştirilmesi, gerçekleştirilmesidir. Bu kusursuzluğa, o varlığa özgü başlangıç enerjilerinin salt neden-sonuç ilişkileriyle geliştirilmesiyle ortaya çıkan "doğal" dediğimiz safhada ulaşamaz. Daha çok bu enerjilerin yeni, teleolojik bir müdahaleyle (varlığın bünyevi yatkınlıklarını takip eden, bu nedenle de onun kültürü denebilecek olan bir müdahaleyle) etkileşiminin ürünüdür bu kusursuzluk.” (Simmel, 2009: 331).

Aile içerisinde başlayan kültürleme sürecinin olumlu veya olumsuz nitelikler taşıması çocukluk dönemindeki bireyin, gelecekteki davranışlarını da etkiler. Olumsuz niteliklerin ağırlıklı olduğu bir kültürleme sürecinden geçen birey, gelecekte kendisi ve diğer bireyleri olumsuz etkileyecek eylem ve olaylar içerisinde bulunabilir.

1.3.2. Kültürlenme: Kırsaldan Kente Uyum Aşaması

Farklı kültürlerin etkileşime girmesi sonucunda bireyler, gruplar ve topluluklar birbirlerinin kültürlerinden etkilenirler. Kültürlenme, belli bir kültüre ait bireylerin farklı bir kültürden bireylerle etkileşimlerinde yaşadıkları kültürel ve psikolojik değişim süreci ya da değişimlerdir (Bilgin, 2003). Kırsaldan kente, kentten kırsala göçler sırasında bireyin karşılaştığı yeni kültürlerle zamanla adaptasyon sağlanmasına kültürlenmenin en iyi örneklerinden biridir. Kültürlenme kültürlerarası etkileşimin bir sonucudur. Dolayısıyla bireyin, sahip olduğu kültür dışında yeni bir kültürle karşılaşması ve o kültürü benimsemesi, kültürlenme olarak okunabilir. Modern dünyada kültürlenme daha çok kırsal kültürden kentsel kültüre uyum sürecinin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Aliyev ve Öğülmüş’ün Berry’den aktardığına göre kültürlenme kültüre uyum sürecinde ele alınan bir kavramdır. Kültürlenme asıl kültür içinde sonradan ortaya çıkan bir veya daha fazla grubun değişimlerle devam eden ilişkisini ve farklı kültürlerden gelen bireylerin aynı gruplarda ilişki sürmesinin sonuçlarını kapsar. Berry’e göre kültürlenme kavramı prensipte yansızdır, pratikte ise kültürlenme gruplardan birinde, diğerine göre daha fazla değişime neden olmaktadır.

Kültürlenme, bir grubun kültüründe meydana gelen değişimdir ve bireyin psikolojisinde de değişiklik yaratmaktadır (Aliyev & Öğülmüş, 2016: 91).

Kırsaldan kente göç eden bireyler veya gruplar, genellikle kentin daha çok dışında kalan alanlarda ya da kendi kültürlerinden kişi veya grupların yoğunlukta oldukları bölgelere yerleşirler. Bu durum kültürlenme sürecinin işleyişiyle alakalı bir durumdur. Farklı kültürel gruplar arasındaki etkileşimde, ilk anda mutlak uyum yakalanması oldukça zordur. Bu durum kırsaldan kentlere göçlerde kentin dışında kalan alanlara yerleşmeyi açıklamaktadır. Farklı kültürlerarası etkileşimler sıklaştıkça, kültürlerarası uyum süreçleri hızlanmaktadır. Bu durum kültürlenme sürecinin olumlu sonuçlanmasını sağlamaktadır. Kültürlerarası uyumun sağlanamaması, kültürlenme sürecinin de olumsuz sonuçlanmasına neden olur.

1.3.3. Kültürleşme: “Trans Kültürasyon” ve “Asimilasyon” Öncesi Son Sınır

İki farklı kültür arasındaki kültürel temas ve alışverişi anlatmak için “kültürleşme” kavramı kullanılır. Fakat buradaki önemli nokta baskın kültürün, kendi değer ve anlamlarını diğer kültüre aktarması ve farklı bir söylemle onu kültürlemesidir. Bu “kültürleme” süreci zorla veyahut isteyerek/özenerek gerçekleşebilir.

“Kültürleşme kavramı kültürel antropoloji disiplininin psikoloji kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Kültürleşme; farklı kültürlerle sahip bireylerden oluşan grupların, birinci elden bağlantıya geçmeleri sonucunda orijinal kültürlerinin birinde ya da her ikisinde oluşan değişiklikler şeklinde kendini gösterir. Kültürleşme kültürel değişimden farklı olarak ele alınmaktadır” (Gülner & Balcı, 2010: 451). Güvenç’e göre ise “kültürleşme, kültürlemenin tersi olan bir süreçtir. Kültürleme, insanoğlunun kendi kültüründen öğrendiklerinin tümü olduğu halde kültürleşme insanın başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden aldığı, edindiği öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir” (Güvenç, 1984: 133). Kültürleşme sürecinin gerçekleşebilmesi için en az iki ayrı kültürün birbiriyle temas halinde olması gereklidir. Kültürleşme kavramı ilerleyen süreçlerde iki farklı kavrama dönüşebilir; kültürleşme zorla dayatılıyorsa “trans kültürasyon”, eğer kültürleşme bir kültürün diğer bir kültürü sindirmesi ve ona baskın olması halinde gerçekleşiyorsa “asimilasyon” kavramlarına dönüşür. “Trans kültürasyon” kavramına verilebilecek en iyi örnek Osmanlı Dönemi'ndeki “Devşirme” sistemidir. Toplum, kendi çocuk ve üyelerine kültürleme, yabancı gözlemci ve konuklarına ise kültürleşme süreciyle bir şeyler öğretir.

Kültürleşmeye verilebilecek en iyi örnek iki farklı kültürden bireylerin evlenmesidir. Gerçekleşen bu evlilik sayesinde, ev sınırları içerisinde iki farklı kültür bir arada yaşama başlar ve bu iki kültürün karşılıklı etkileşimi sonucu, kültürleşme gerçekleşmiş olur.

1.3.4. Emperyalizmin Son Hedefi Olarak Kültür: Kültür Emperyalizmi

Bir ülkenin veya toplumun kendi kültürünü başka kültür veya kültürlerle doğrudan veyahut dolaylı şekilde dayatması kültür emperyalizmi olarak tanımlanabilir. Kültür emperyalizminin oluşmasının sebebi çoğunlukla ekonomik çıkarlardır. Günümüzde kültür emperyalizmi hemen hemen hayatın her alanında karşılaşılabileceğimiz bir olgu halini almıştır. Güvenç kültür emperyalizmini kültürlerarası etkileşimin karşılıklı olmaktan çıkıp güçlü ülkelerin güçsüzleri etkilenmesi ya da kültürün bir tür siyasal propaganda ve de kültürel sömürü aracı gibi kullanılmasının bir sonucu olarak değerlendirir (Güvenç, 1984: 329).

Kültür emperyalizmi, başlıca önermesi olan güçlü kültürlerin daha zayıf başka kültürleri ezmekle tehdit ettiği düşüncesinden çok daha karmaşık, belirsiz ve çelişkili fikirler içerir. Kültür emperyalizmi birbirinden farklı bir dizi tahakküm söylemini bir araya getirir: Merkezin çevre, modernin geleneksel, ABD'nin Avrupa ve kapitalizmin her şey ve herkes üzerindeki tahakkümü (Tomlinson, 2004: 115).

“Kültür emperyalizmi” kavramı ile belirtilmek istenen, emperyalist bir ülkenin kendi kültürünü başka bir ülkeye aşlamak istemesidir. Emperyalist ülke hem kendi değerlerini, inançlarını, kurallarını, hem kendi sanat, edebiyat ve düşün yapıtlarını, hem de kendi maddi kültürünü yani teknolojisini ihraç eder sömürdüğü ülkeye (Kongar, 1982: 28). Belli bir hayat tarz ve görüşünü yaymak isteyen emperyalizm türüne “kültür emperyalizmi” denir. Ekonomik olarak güçlü ülkelerin, maddi ve manevi yönden daha güçsüz ülkeler üzerinde hegemonya kurmaları kültür emperyalizmi sayesinde mümkün hale gelir. Kültür emperyalizminin en büyük özelliği hissettirilmeden, dolaylı yollardan gerçekleştirilmesidir.

Mejuyev'e göre emperyalist devletlerin kültürünün, az gelişmiş devletlere ve etnik topluluklara zorla kabul ettirildiği sürece, burjuva kültürünün sınıfsal sınırları aynı zamanda bu kültürün ulusal sınırlarını da belirlemekte ve çeşitli ulusların kültürden soyutlanmasını ifade etmektedir. Toplumsal ve ulusal bir baskı aracı olan burjuva kültürü, her ulusta varolan emekçi kitlelerin (maddi ve manevi) kültürel gelişimini, işçilerin uluslararası düzeyde yakınlaşmasını ve bütünleşmesini engellemektedir (Mejuyev, 1998: 179).

İşçi'nin, Amiran Kurtkan'dan aktardığına göre bir milletin manevi değerlerini uzun bir alıştırma dönemine bağılı olarak terk ederek, başka milletlerin manevi değerlerine bağlanmasına 20. yüzyılda kültür emperyalizmi denmektedir (İşçi, 1995: 76).

1.3.5. Kültürel Asimilasyon: Yok Edilen Kültürler

Kültürel asimilasyon kavramı kültürel emperyalizme benzemekle birlikte daha çok iç içe yaşayan toplumlar arasında gerçekleşen ve baskın olan kültürün daha az baskın olan kültürleri zamanla kendine benzeterek yok etmesi veya yok etme aşamasına getirmesidir. Kültürel asimilasyon çoğunlukla zor kullanılarak gerçekleştirilir fakat dolaylı yollardan gerçekleşen birçok kültürel asimilasyon örneğı verilebilir.

Marshall asimilasyon için dışarıdan gelen birinin, göçmenin ya da bir grubun veya grupların, egemen olan toplumla ayırt edilemez derecede bütünleşmesi sürecini anlatmak için kullanılan, kültürlenmeyle eşanlamlı bir terim tanımını yapar. Asimilasyon, diğere grup veya grupların egemen durumdaki grubun kültürünü fiilen kabul edip onu sanki kendi kültürüymüş gibi benimsemeye başlamasını sağlar (Marshall, 2005).

1.3.6. “Öteki”ne Tahammülsüzlüğün En iyi Örneğı: Etnosentrizm

“1906’da William Graham Sumner tarafından ortaya çıkarılan etnosentrizm (etnosantrizm) kavramı, iç ve dış grupların varlığına ve kişinin kendi grubunun daima en üstte, merkezde yer aldığı düşüncesine dayanmaktadır. İlaveten kişinin kendi grubu dışındakilere daima saygısızlıkla baktığı ve hep daha aşağıda görülmesini ifade etmektedir. Sumner etnosentrizm kavramını etnisiteden bağımsız olarak, yalnızca iç-dış grup ayrımı dâhilinde incelemiş, zaman içerisinde kavramın etnisite vurgusuna tabi tutulması literatürde karışıklığa sebep olmuştur” (Alkan & Erdem, 2021: 637).

Kendi kültürünü en iyisi olarak yorumlayıp başka kültürleri ötekileştirme, aşağılama ya da küçümseme durumuna etnosentrizm denir. Etnosentrizm islamofobi, zenofobi, heterofobi, homofobi gibi insanlar arası çatışmaya sebep olan kavramların ana kaynağıdır. Etnosentrizm ırkçılık ile paralel bir doğrultuda ilerler. Karşılıklı anlayış ve hoşgörüyeye dayanmayan ve diğere kültürleri kendi kültürüyle kıyaslayarak kendi perspektifinden değerlendirmeye entosentrizm diyebiliriz. Etnosentrizme en iyi örnekler olarak Nazizm ve Faşizm örneklerini verebiliriz. Özellikle 2. Dünya Savaşı dönemini baz aldığımızda entosentrizmin ne kadar tehlikeli bir anlayış olduğunu görebiliriz. Irkçılık, cinsiyetçilik vb.

kavramlar etnosentrizme verilebilecek diğler örneklerdir.

Etnosentrizm, kişinin kendi kültürünü diğlerlerinden üstün olarak görmesi durumudur. Sosyal bilimciler araştırdıkları bütün kültürlerin, bir şekilde kendilerini her zaman en iyi olarak gördüklerini farketmişler ve bu duruma oldukça şaşırılmışlardır. Marshall'a göre etnosentrizm, başka kültürleri bir toplumun kendine özgü kültürel varsayımlarından ya da yanlılığından yola çıkarak incelemeyi ve bu bağlamda yargılarda bulunmayı anlatan bir kavramdır. Etnosentrizm genellikle, bir şeyin başka toplumlardaki yapıma biçiminin, aynı şeyin kendi toplumundaki yapıma biçiminden daha geri olduğunu var sayar. Sosyologlar, başka kültürlerin pratiklerini o toplumların bağlamında analiz etmeye, ancak şeylerin düzenlenmesinin tek bir doğru yolu bulunduğu ön yargısından kurtulduktan sonra başlayabilirler. Marshall'a göre etnosentrizmden kaçınma, yirminci yüzyıla girilirken sosyal antropolojinin ve karşılaştırmalı sosyolojinin başlıca özelliklerinden birisi haline gelmiştir (Marshall, 2005: 190).

Bauman'a göre kişiler kültürün izin verdiği ölçüde kimliklerini şekillendirmeye yetkindir (Baumann, 2006, s. 27). "Etnosentrizm ölçüğünü oluşturan ve bu konuda literatürde önemli yere tutan Adorno ve diğlerleri tarafından kaleme alınan 'Authoritarian Personality' adlı eserde etnosentrizm düşüncesinin kişiliğe bağlı olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir. O halde etnosentrik eğilimlerin kişiliğin derinlerinde yattığı ve kültürden bağımsız değerlendirilemeyeceği ifade edilebilir" (Alkan & Erdem, 2021: 637).

1.3.7. Kültür Endüstrisi: Kültürel Çoğulculuktan, Kültürel Tektipleşmeye

Kültür ile ilgili çalışmalar genellikle kültür endüstrisinin işleyişi ve kitle kültürünün yapısı konularına odaklanırlar. Bu bağlamda düşündüğümüzde "tüketim toplumu", "popüler kültür", "kitle iletişim ve medya", "postmodernite" ve sosyolojinin kimlik ve ideoloji ile ilgili çalışmalarını içerdiğini belirtebiliriz. Adorno, Lyotard, Habermas, Baudrillard, Hall ve Bourdieu bu çalışmaların önde gelen isimleri arasındadırlar.

Eleştirel kuramcılar kültürü bir mücadele alanı olarak görürler. Özellikle kitle kültürü kavramı üzerinde yoğunlaşan eleştirel kuramcılar kitle kültürü kavramı yerine çoğulculukla kültür endüstrisi kavramını koyarlar. Eleştirel kuramcılara göre kültür endüstrisi, kapitalizmin yeniden üretilmesinde önemli bir rol alır. Adorno, "kitle kültürü" ifadesini "kültür endüstrisi" ile değiştirdiklerini ifade eder. Ona göre kitlenin içinden adeta kendiliğinden yükselen bir kültür, halk sanatının günümüzdeki biçimi söz konusuymuş gibi, konuyu savunanların hoşuna

gidecek bir yorumu en baştan olanaksızlaştırmak için “kitle kültürü” ifadesini “kültür endüstrisi” kavramıyla değiştirmek gereklidir (Adorno, 2011: 109). Kitle kültürü kavramının kültürü bir tahakküm aracı olarak kullananlar tarafından kullanılması; kültür kavramına muhalif ve eleştirel bakanlar tarafından kabul görmez. Kültür eleştirmenleri kitle kültürü kavramı yerine, daha çok Adorno’nun kavramlaştırdığı “kültür endüstrisi” kavramını tercih ederler.

Eleştirel teori ve Frankfurt Okulu’nun önde gelen düşünürlerinden Adorno’ya göre kültür, sermayenin iktidarı ve dışladıklarına karşı bir aşağılama biçimini almaya başladığından dolayı eleştirdiği güçler tarafından ele geçirilmiştir. Ona göre tüketici kültürü, kültürün yozlaşmasıdır (Adorno, 2011: 29). Çıkar çevreleri, kültür endüstrisini teknolojik terimlerle açıklamayı sever. Onlara göre, milyonlarca insanın işin içinde olması çoğaltma yöntemlerine başvurulmasını zorunlu kılarken, bu yöntemler aynı gereksinimlerin sayısız yerde standart ürünlerle giderilmesini kaçınılmaz hale getirmektedir (Adorno, 2011: 49).

Kültür, devrimci yönleri kadar barbar yönlerin evcilleştirilmesine de her zaman katkıda bulunmuştur. Endüstrileşmiş kültür ise bu durumdan çok daha fazlasını yapar. Kültür endüstrisi, bu acımasız yaşamın hangi şartlarda devam edebileceğini zihinlere kazır. Bu durumda birey, kendini o bıktığı kolektif güce bırakabilmek için, bıkkınlığını itici bir güç olarak kullanmak zorundadır. Bireyi günlük yaşamda bezdiren o sonu gelmez çaresizlik anlarının filmde aynen yinelenmesi, her nasılsa, bireyin varoluşunu sürdürebileceği vaadine dönüşür (Adorno, 2011). Kültür endüstrisi bireyin vazgeçişlerini bile fırsata çevirir ve bunu yine bireye dolaylı yollarla göstererek, bireyi “vazgeçişinden” vazgeçirir. Kültür endüstrisinin bunu en iyi sağladığı yol ise şüphesiz reklam sektörü ve reklamların aktarılmasını sağlayan araçlardır.

Kültür endüstrisi konumunu sağlamlaştırdıkça, tüketici ihtiyaçlarıyla istediğini yapar hale gelir; bu ihtiyaçları üretir, yönlendirir, denetim altına alır, hatta eğlenceye son verir: burada kültürel ilerlemeye herhangi bir sınır koyulmamıştır. Bu eğilim, burjuva aydınlanmasının bir ilkesi olarak, eğlencenin ilkesine içkindir (Adorno, 2011). Eğlence ve eğlence amaçlı yapılan her türlü eylem ve aktivite, kültür endüstrisi tarafından yönlendirilir hale gelmiştir. Kültür endüstrisi insanların, temel ihtiyaçlarının dışında olan birçok şeyi onların temel ihtiyaçlarıymış gibi göstererek, o şeylere ulaşabilmeleri için onları daha çok iş gücü ve çaba sarf etmeye zorlar.

“Kültür endüstrisi hayatın devamlılığından beslenir; annelerin her şeye rağmen hâlâ çocuk doğurmalarına, çarkların her şeye rağmen durmamasına (haklı olarak) duyulan hayretten beslenir” (Adorno, 2011: 84). Bu bağlamda kültür endüstrisinin insanların en kutsal duygularından ve en mahrem yanlarından beslendiğini de söylemek mümkündür. Kültür endüstrisi, insanın yaşamak adına içinde bulunduğu her türlü çaba ve çarpınışı kullanmaktan geri kalmaz.

Adorno’ya göre kültür endüstrisinde eleştiriyle birlikte saygı da yerini kaybeder; ilki mekanik uzmanlık, ikincisi şöhretin unutkan kültü tarafından miras olarak devralınır. Tüketicilere artık hiçbir şey pahalı ve satın alınamaz görünmez. Yine de tüketiciler, bir şeyin fiyatı düştüğü ölçüde kendilerine verilenin de azaldığını sezinlerler. Geleneksel kültüre ideoloji diye duyulan çifte güvensizlik, endüstrileşmiş kültüre dolandırıcılık diye duyulan güvensizlikle karışır (Adorno, 2011: 99).

Reklam, kültür endüstrisinde çok önemli bir konum teşkil eder. Kültür endüstrisi ürünlerini, durmadan bir meta olarak vaat eder, devamında keyfi salt bir vaade indirmediği için, sonunda, keyif verememekten kaynaklı olarak gereksinim duyduğu reklamlarla örtüşür (Adorno, 2011). Kapitalizm, kültürü bir endüstri haline dönüştürerek, kültür ürünlerini ise birer meta haline getirip pazarlar. Böylece kültürel ürünler yapısal olarak standartlaşırlar. Standartlaşan kültürel ürünlerin dağıtım ve pazarlanması ise piyasa koşullarına ters düşmeyecek şekilde gerçekleşir. Dolayısıyla bu sayede kültürel ürünler kapitalist sistemin ekonomik ve ideolojik olarak kendini yeniden üretebilmesinin bir aracı konumuna gelmektedir.

Adorno’ya göre müşteri, kültür endüstrisinin inandırmak istediği gibi kral değildir; kültür endüstrisinin bir öznesi değil bir nesnesidir. Kendini kültür endüstrisine uydurmuş olan ‘kitle iletişim araçları’ terimi, daha en baştan vurguyu zararsız olana kaydırmaktadır. Ne ilk planda kitleler söz konusudur, ne de iletişim teknikleri; söz konusu olan, onlara üflenen ruhtur, efendilerinin sesidir. Kültür endüstrisi kitleleri dikkate almayı, onların verili ve değiştirilemez varsayılan zihniyetini ikiye katlamak, pekiştirmek ve güçlendirmek için kötüye kullanır (Adorno, 2011: 110).

Kültür endüstrisi, müşterilerinin bilerek ve yukardan bütünleştirilmesidir. Uzun yıllar boyunca birbirinden ayrılmış yüksek ve düşük kültür alanlarını her ikisinin zararına olacak şekilde birleşmeye zorlar. Yüksek kültürün, etkileri üzerinde spekülasyon yapılarak, ciddiyeti

ortadan kaldırılır; düşük kültür, toplumsal denetim bütünsel olmadığı sürece barındırdığı haşarı isyankârlık ise, uygarlaştırıcı dizginleme yoluyla yok edilir (Adorno, 2011).

Gündelik hayat kültürü, eğlenceyi içeren bir kültür olduğu için aynı zamanda kullanım ve tüketim kültürüdür. Kültür endüstrisinin yaygınlaşmasıyla, kitle iletişim araçlarının güçlenmesi ve televizyon kanallarının çoğalmasıyla kitle kültürü önemli bir seyir izler. Buna paralel olarak da büyük prodüksiyonlar (sinema ve sahne sanatlarında), büyük çaplı sanatsal etkinlikler, sanat eserlerinin seri üretimi ve röprodüksiyon hızla gelişir. Doğal olarak kentlerin kültürel hayatı da değişir; modern yaşam tarzlarının, ekollerin, modanın, yeni stillerin merkezi metropol kentler doğar. Piyasanın aktörleri, yapıcıları vardır. Sanat eserlerinin sunum ve satışında teknolojik araçlar (afiş, broşür, görsel duyuru, video kayıt) kullanılır, hedef kitleler belirlenir. Sanat ürünlerini pazarlayan uzman kurumlar güçlenir, hatta uluslararası ticari güç olurlar (Yenişehirlioğlu vd., 2013: 215).

Kültür endüstrisi, kültürün merkeziliğinden öte geç kapitalist sistemin yayılmacı hırsının bir işaretidir; kapitalizm bir zamanlar nasıl Kenya'yı ya da Filipinler'i sömürgeleştirdiyse artık fantezileri ve eğlenceyi de aynı yoğunlukta sömürgeleştirebilir (Eagleton, 2019: 130-131). Günümüzde artık kapitalizmin yeni sömürge alanı, insanların ve toplumların zevkleri, fantezileri ve eğlence kültürleridir. Kapitalizm, önceden ülkeleri görünür bir şekilde sömürgeleştirerek kendi devamlılığını sağladı; günümüzde ise artık insanların gündelik yaşamlarındaki etkinlikleri üzerinden kendini yeniden üretmektedir. Kültür endüstrisi, kapitalizmin kendini yeniden üretim sürecinde çok önemli bir noktada yer alır.

Eleştirel kuramcılar, modern kültürü denetim altında tutan rasyonelleşmiş, bürokratikleşmiş yapılara (örneğin, televizyon ağı) "kültür endüstrisi" olarak adlandırdıkları şeye önemli eleştiriler yöneltmişlerdir. Bu bağlamda Ritzer'in aktardıklarına göre Eleştirel Kuramcılar kültür endüstrisini, gerçek olmayan, yönetilen, doğal dışı, şeyleşmiş düzmece bir kültür olarak görürler. Bunun dışında eleştirel kuramcılar kültür endüstrisini, kitlesel olarak üretilen ve medya tarafından kitlelere dağıtılan önceden ayarlanmış bir planlar dizisi olarak görürler. Dolayısıyla eleştirel kuramcılar kültür endüstrisinin bu yüklenen özelliklerinden ötürü insanlar üzerindeki sakinleştirici, baskıcı, sersemleştirici etkisinden rahatsızlık duymuşlardır (Ritzer, 2012: 145). Kültür endüstrisi, hem olmayan bir kültür nesnesi üretip pazarlama hem de farklı kültür nesnelere yerinden çıkararak, farklı kültürlerle entegre etme konusunda çok başarılıdır. Farklı bir kültürün yaşandığı bir yere ziyarette bulunduğunuzda,

kendi kültürünüze ait bir nesne veya özellikle karşılaşma olasılığınız kültür endüstrisiyle birlikte oldukça yüksek hale gelmiştir. Kendi kültür nesneniz, gittiğiniz yerde o kültürün bir nesnesiymiş gibi karşınıza çıkabilir. Bu durum tamamen kültür endüstrisinin bir marifetidir!

Ritzer'e göre eleştirel okul, ilgisini, ekonomik "temel"den çok, kültürel "üstyapı"ya kaydırmıştır. Bu kaymanın sebeplerinden biri, eleştirel okulun, Marxistlerin ekonomik yapıları çok fazla vurguladığını ve bu vurgunun onların özellikle kültür gibi toplumsal gerçekliğin diğer yönlerine ilgilerini bastırmalarına hizmet ettiğini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır (Ritzer, 2012: 147).

Eleştirel Kuramcılar kitle kültürünün ortaya çıkışını ve bunun sebeplerini dikkatle incelerler. Onların zamanında kültürü kitlelere ileten araçlar gazeteler, dergiler ve o sırada dahi yeni kabul edilen film ve radyo yayınlarıdır. Aynı araçlar bugün de önemlidir ama şimdi kitle kültürünün daha güçlü araçları vardır, televizyon ve internet gibi. Eleştirel kuramcıların kendi zamanlarında kültür endüstrisi ile ilgilenmeleri doğru olsa bile belki de bugün bu konuyu incelemek için daha çok sebep vardır (Ritzer ve Stepnisky, 2013).

Kültür her an hissedilir. Bunun yanı sıra kültür daha sinsi bir şekilde insanların bilincine yerleşip düşündüklerini, hissettiklerini ve davranışlarını etkiler. Yine onlara göre, insanlar çalışırken boyunduruk altında olduklarını bilirler. Verilen emirler, montaj hattı gibi teknolojilerde tekrar tekrar yapmaları gerekenler, işten çıkarılmaları bunu açıkça ortaya koyar. Kültürün kontrolü ise daha çok görünmezdir. Hatta insanlar üzerindeki kontrolün farkına varmadan giderek daha çok kitle kültürüne bağımlı hale gelirler (radyo, televizyon programları, internet) (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 92).

Kültür endüstrisi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte daha da güçlenerek her gün daha fazla insanı tüketici yapmaya başlayarak, kapitalizme çok büyük katkılar sağlamıştır. Kitlemel tüketim, kapitalizmin ekmeğine yağ sürmüştür. Kültür endüstrisi ile birlikte oluşan ve daha da çok gelişen tüketim kültürü, bu başarısını büyük oranda reklam endüstrisine borçludur. Bu dönemde radyo ve ilerleyen dönemde televizyon, mükemmel birer reklam aracı görevi üstlenmiştir.

Reklamlar insanların daha fazla alışveriş yapmalarını ve tüketim kültürüne entegre olmalarını sağladı. Reklamlar insanlar üzerinde özendirici etkiler yaparak, insanların ihtiyaçlarını gerekenden çok daha fazlaymış gibi göstermeye ve onları daha çok çalışıp para kazanmaya zorlamıştır. Para kazanmaya ve çalışmaya ayrılan zaman fazlalaştıkça, insanlar

olan biten hakkında daha az düşünmeye başladılar. Güneşin ilk ışıklarıyla gözlerini açan insanlar, güneşin son ışıklarında bile çalışmaya devam etmek zorunda kaldılar. İş bittiğinde ise geriye sadece evde birkaç saat radyo dinleyip, TV başında reklam sektörüyle uyumak kalıyordu. Bu bahsettiğimiz koşullar günümüz dünyasında da devam etmektedir. Arada geçen süre yalnızca kültür endüstrisinin daha çok güçlenmesini ve baş edilemez bir hal almasını sağlamıştır. Bugün insanların yüzde doksanından fazlası evinde günün birkaç saati de olsa TV başında kültür endüstrisinin reklamlarını izleyerek, kültürün hegemonyası altında kalmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde TV ve radyodan çok daha güçlü şeyler vardır; bilgisayar, akıllı telefonlar, tabletler ve onların olmazsa olmazı internet. Hayatımızda artık herkesin kabul etmesi gereken sanal da olsa gerçeklikler var: sosyal medya. Bugün kültür endüstrisi sosyal medya kanalları üzerinden (yine reklamlar aracılığıyla) gücüne her zamankinden çok daha fazla güç katmaktadır. Alışveriş merkezleri artık evlerimizin içinde ürünlerini sergilemekte ve evlerimizin kapılarına artık istediğimiz ürünleri getirmektedir. Marx'ın geçmişte afyon diye bahsettiği şeyler artık değişmeye başlamış, yeni afyon ise tüketimin ve reklamın kendisi olmuştur.

Herbert Marcuse, sanatın artık kitlesel medyanın bir parçası olduğu için isyan çıkarma yeteneğini kaybettiğini savunur. Ona göre kültür, tehlikeli "öteki" konumunda değildir; ama bütün gücünden mahrum bırakılmıştır. Yabancılaşma hakkındaki büyük eserler bile, satışı yapılan, ferahlatan veya heyecanlandıran ticari reklamlara dönüşmüştür; kültür, bir endüstriye dönüşmüştür (Kolektif, 2017: 186-187).

1.3.8. Tüketim Kültürü: Sınırlı Kaynaklar, Sınırsız İhtiyaçlar

Eroğlu'na göre küreselleşmeyi kültürel açıdan eleştirenlerin dikkat çektiği başka bir nokta, küreselleşmenin tüketim merkezli bir toplum modeli çizmesidir. Çünkü onlara göre, küresel kültür, en belirgin özelliğiyle "tüketim kültürü"dür. Küreselciler, insanı satın alma gücüne göre kıymetli sayma gibi bir anlayışa sahiptir. Yani, ihtiyaç dışı tüketim yaygınlık kazanmaktadır. Bu anlamda, alışveriş yapmak, adamdan sayılmak gibi bir psikolojik tatmin yaratmaktadır (Eroğlu, 1999: 151).

"Tüketim kültürü kavramı salt tüketimin yaygınlaşması olarak düşünülemez. Olsa olsa artık tüketimin kendi kültürünü yaratmış olmasına veya artık tüketimden bağımsız bir kültürün olamayacağına atıfla anlaşılabilir" (Senemoğlu, 2017: 68). Featherstone göre "tüketim kültürü" teriminin kullanılması, ürünler dünyasının ve bunların yapılanma

ilkelerinin günümüz toplumunun anlaşılması açısından merkezi bir yer işgal ettiğinin vurgulanması anlamına gelir. Ona göre bu vurgu ikili bir odaklanmayı içerir: Ekonominin kültürel boyutu üzerinde, maddi ürünlerin sadece faydalar olarak değil, aynı zamanda "iletişim araçları" olarak da kültürel ürünlerin iktisadı üzerinde, hayat tarzları, kültürel ürünler ve metalar alanı içerisinde işleyen arz, talep, sermaye birikimi, rekabet ve tekelleşme gibi piyasa ilkeleri üzerinde odaklanmayı içerir (Featherstone, 1996: 144).

Featherstone'un Jameson'dan aktardığına göre kültür, "bizzat tüketim toplumunun asli bir ögesidir." (Featherstone, 1996: 145). Modern birey tüketim kültürü içinde yalnızca kıyafetleri ile değil evi, mobilyaları ve dekorasyonu, otomobili ve diğer eylemleri ile de konuştuğunun bilincine varması sağlanır. Tüketim kültürünün yaygınlaşması yaş veya sınıfımız ne olursa olsun herkesin kendi kendini ifade etme ve geliştirme olanaklarına sahip olduğunu öne sürer ve herkesi bu doğrultuda hareket etmeye zorlar. Tüketim kültürünün kökenlerini reklamın, büyük mağazaların, tatil gezintilerinin, kitlesel eğlencenin, boş zamanın vb. gelişiminden almaktadır. Featherstone, "tüketim kültürü" kavramını kullanmanın "ürünler dünyasının ve ürünlerin yapılanma ilkelerinin günümüz toplumunun anlaşılması açısından merkezi bir yer işgal ettiğini" söyler. Ona göre, bu vurgunun; maddi ürünlerin yalnızca fayda değil, aynı zamanda "iletişim araçları" olarak kullanımına ve ikincisi, kültürel ürünlerin iktisadı çerçevesinde hayat tarzları, kültürel ürünler ve metalar alanı içerisinde işleyen arz, talep, sermaye birikimi, rekabet ve tekelleşme gibi piyasa ilkelerine odaklanmayı içerdiğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir (Featherstone, 1996: 142-143).

Sanayileşmiş ülkelerde yüz yüze gerçekleşmesine gerek kalmayan pazar ekonomisi, sanayileşmemiş ülkelerdeki pazarlardan çok daha farklıdır. Sanayileşmemiş ülkelerin pazar yerleri fuar havasındadır; duyu organlarımızı uyaran çeşitli görüntüler, kokular ve seslerin bulunduğu, renkli yerlerdir. Genel olarak satıcılar ve aileleri, kendi ürettikleri malları satar, böylece işlemleri kişiselleştirmiş olurlar (Haviland vd., 2008).

Günümüzde yerel üretim yerini artık küresel üretime bırakmıştır. Yerel üretimin önüne geçen küresel üretim bir evrensel dolaşım halindedir. Küresel üretim ile birlikte sınırlar ortadan kalkmış, ekonominin dolaşımı dünyanın her bir yanına yayılmıştır. Tüketimin giderek daha çok yaygınlık kazanması mevcut olan yerel kültürlerin de aşınmalarına ve de giderek daha çok özlerinden, ait oldukları yerlerden uzaklaşarak yersiz-yurtsuzlaşmalarına sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında tüketim kültürü mevcut yerel kültürlerin yerini alarak kendi özünü onların yerine yerleştirmiş olur. Bu bağlamda tüketim kültürü, "imajların" hâkim

olduğu bir toplum anlayışı yaratmış ve gittikçe imaja dönüşen tüketim olgusu günümüz koşullarında kapitalizmin en uğrak noktası halini almıştır. Kapitalizm ile birlikte artık var olmak görünüşün kendisi olmuştur.

Tüketim kültürü hepimizi her şeyin birbirine benzediği bir dünyaya doğru sürüklemektedir. Tüketim kültürüyle birlikte ülkeler, şehirler ve hatta insanların hepsi birbirine benzer görünüşlere bürünmüşlerdir. Çünkü tüketim kültüründeki temel amaçlardan bir tanesi toplumdaki tüketim nesnelерinin evrenselliğinin sağlanmasıdır. Bu durum ise yerel kültürlerin tüketim kültürüyle karışmasına ya da yerleşik yerel kültürün yerinden edilmesine yol açmaktadır sağlamaktadır. Dolayısıyla artık birbirinden farklı kültürlerin tükettikleri nesnelер anlam açısından da birbirine benzemektedir.

1.4. Kültür eşitleri

1.4.1. “Alt Kültür”, “Karşı Kültür”, “Baskın Kültür”

Hâkim inançlar, değerler, hareket tarzları, sosyal ilişkileri ve türlü ortak özellik gösteren davranış kalıpları, bir toplumun veya ülkenin genel kültürünü oluşturur. Bunun yanı sıra yerel ve bölgesel olarak farklılık gösteren davranış kalıpları ise alt kültür olarak nitelendirilir. Türkiye toplumu genel bir kültür kavramını ifade ederken, Türkiye toplumu içerisindeki Doğu Anadolu, Karadeniz, Ege vb. bölgeler ise alt kültürler olarak ifade edilir. Her genel kültür birçok alt kültürden oluşur. Alt kültürler genel kültürlerin alt sistemleridir. Güvenç’e göre Alt kültürler, bazı kültürel özellikleri ile birbirlerinden ayrılırlar; farklı sentezlere doğru yönelirler. Kalkınma ve modernleşme çabaları, ulusal sınırlar içindeki farklı alt-kültürleri milli bir senteze doğru götürürken kalkınmanın sebep olduğu nüfus hareketleri, kentleşme, endüstrileşme, tabakalaşma ve sınıflaşma eğilimleri kültürel birimlerin sınırlarını sürekli olarak değiştirir, birleştirir ve ayırır (Güvenç, 1984: 116).

Alt-kültür kavramı toplumdan daha ufak grupların Sembolik normatif yapılarına dikkat çekmek için kullanılan bir kavramdır. Alt kültürler dilleri, inançları, davranış örüntüleri ve hayat tarzları gibi unsurlarla geniş toplumdan ayrılırlar. Jenks’in Mercer’dan aktardığına göre; Bir toplum, her birinin kendine has düşünüş ve eylem tarzı olan birçok alt grubu bünyesinde barındırır. Kültürlerin içinde yer alan bu kültürler, alt kültür olarak adlandırılır (Jenks, 2007: 22-23).

Haviland alt kültürü, daha geniş bir toplumun içindeki bir grubun uyduğu, kendine özgü standartlar ve davranış kalıplarının bütünü olarak tanımlar (Haviland vd., 2008: 106). Geniş ve genel bir kapsamda kullanılan alt-kültür kuramının özündeki fikir, alt-kültürlerin üyelerinin gerçekleşmesi engellenmiş olan özlemleri ya da kendilerinden daha geniş sınırları olan toplumdaki konumlarının muğlaklığından kaynaklanan problemlere kolektif bir çözüm olarak ya da bu problemlerin halledilmesi şeklinde oluşmasıdır. Alt kültürler daha geniş nitelikteki kültürden ayrıdır, yalnız o kültürün sembolleri, değerleri ve inançlarını ödünç alır ve tersine çevirirler (Marshall, 2005: 17-18).

Toplum içerisinde öne çıkan ve toplumun ilerleyişine yön veren kültüre ise baskın kültür denir. Baskın kültür genellikle bir topluma mensup orta sınıfın alışkanlıkları, değerleri, ekonomik faaliyetleri, sanat anlayışlarından oluşur. Baskın kültür kimi tanımlamalarda bir toplumdaki en yaygın kültür olarak da ifade edilir. En baskın kültür ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Baskın kültürün ulus devletler ile birlikte daha çok konuşulmaya başlanmasının sebepleri arasında, ulus devletlerin ihtiyaç duyduğu ortak dil, ortak din, ortak tarih ve bunlarla birlikte ortak kültür ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Bir toplumda baskın olan kültürün değerlerini, hiyerarşisini, kurumlarını vb. reddeden ve o kültüre karşı gelişen kültüre ise karşı kültür denir. Karşıt kültür veya kültürler mevcut yönetimlerin çelişkileri, hegemonyacı ve baskıcı yönetim şekilleri vb. nedenlerden dolayı ortaya çıkmış ve gelişmişlerdir diyebiliriz. Özellikle 1960 sonrası Amerikan toplumunda ortaya çıkan toplum değerlerine ve yasaklarını kabullenmeyen, ona karşı bir yaşam arayışı içine giren ve toplumdan uzaklaşan “hippiler”, karşı kültürün en büyük örnekleri olarak gösterilebilir. 1960’ların Amerika’sında hippiler Vietnam Savaşı’na karşı büyük bir muhalefet geliştirmiş aynı zamanda Amerikan toplumunda hızla gelişen tüketim kültürüne ve teknolojiye karşı bir yaşam mücadelesi göstermişlerdir. Karşıt kültür genellikle alt kültürler ile karıştırılır fakat ikisinin aynı şeyi ifade etmediği unutulmamalıdır. Karşıt kültür egemen olan kültürün tamamını veya bir bölümünü reddederken alt kültürlerde bu durum söz konusu değildir. Karşıt kültür daha çok karşıt kültüre mensup kişilerin toplum dışında “komünler” halinde yaşaması şeklinde kendini gösterir.

Karşı kültür kavramının temeli Çağdaş Kültür Araştırmaları Merkezi’ne dayanmaktadır. Çağdaş Kültür Araştırmaları Merkezi, 1950’lerde Richard Hoggart tarafından, çağdaş ve gündelik hayata ve özellikle akademik çalışmalarda ihmal ve göz ardı

edilenlerin çalışan sınıfların- yaşantılarına odaklanarak, geleneksel kültür anlayışını değiştirmek ve onun dar ve orta sınıf klâsik müzik, geleneksel sanat ve klâsik edebiyat takıntısını yıkmak için kuruldu (Slattery, 2008: 414). Richard Hoggart'tan sonra Çağdaş Kültür Araştırma Merkezi'nin başına geçen Stuart Hall ve arkadaşları, bu dönemde gençliğin yeni yaşam pratiklerine yönelmiş ve bunların oluşturmaya başladığı yeni kültür hareketlerine ağırlık vermişler. İlerleyen süreçlerde gençlerin bu yeni kültür çıkışları 68 kuşağı oluşturmuş dünyanın birçok yerinde kendilerinden önceki kuşaklara karşı yeni direniş biçimleri gerçekleştirmişlerdir.

Marshall'a göre alt-kültürler, içinde yaşadıkları toplumun “egemen kültürüyle özellikle doğrudan bir karşıtlık içinde olup, o toplumun en önemli değer ve normlarını reddedebilir, bunun tam zıddı olan değer ve normları benimseyebilir ve bu durumda bazen “karşı-kültürler” diye adlandırılırlar. Karşı-kültür terimi en yaygın biçimde, 1968’de görülen gençlik olaylarıyla özdeşleştirilen öğrenci ve hippie kültürleri için kullanılmıştır ama daha geniş anlamları da içerebilir (Marshall, 2005: 388).

1.4.2. “Kitle Kültürü” ve “Popüler Kültür” Karşılaştırması

“Kalabalık yığın anlamında kullanılan kitle kelimesi, basit ve sıradan anlamıyla, ırkları, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf her ne olursa olsun, rasgele bir bireyler topluluğunu ifade eder” (Le Bon, 2005: 15). Kitle kültürü ise kültür endüstrisi tarafından yönlendirilen ve tamamen ticaret ve ekonomi endeksli bir kavram olarak kullanılır. Kitle kültürü halk kültüründen farklı olarak maddi kültür öğelerinin pazarlanması üzerine kuruludur. Küreselleşme ile birlikte yaygınlık kazanmıştır.

“Kitle kültürü sanayi devrimini izleyen yıllarda ortaya çıkmış kavramlardan birisidir. Kitle kültürü kavramı ile daha çok, endüstriyel tekniklerle üretilen ve çok geniş kitlelere yayılan, karşı konulması güç, davranış, mitos ya da temsili olguların tümü anlatılmak istenir” (Sarı Ü. , 2006: 42).

Özbek'in Bratlinger ve Williams'tan aktardığına göre kitle kültürü, kitle toplumu kavramıyla benzer bir kavramdır. Kapitalist toplumların 1800'lerin sonlarından itibaren, atomlaşmış bireylerden oluşan benzer bir toplum haline geldiğini varsayan bu kavram toplumsal sınıf ve grupların varlıklarını yok sayan bir kuramdan beslenmektedir (Özbek, 1991: 92).

Horkheimer ve Adorno kültür endüstrisi terimini 1800'lerin sonu ve 1900'lerin başlarında Avrupa ve Amerika'da çoğalmaya başlayan eğlence sektör ve endüstrisinin kültürel şekillerinin metalaşmasını belirtmek maksadıyla kullanmışlardır. Horkheimer ve Adorno'ya göre eğlence endüstrisinin çoğalıp, yükselmesi kültürel ürünlerin genelleşmesi ve rasyonalizasyonu ile sonuçlanmıştır. Üretimi gerçekleştirilen bu sanatsal ve kültürel ürünler kar sağlama ve kapitalist birikim amaçlarına uygun bir şekilde kitlelerin tüketimine sunulmuştur (Çağan, 2003: 183). Bu bağlamda Cereci'nin kitle kültürü hakkında söyledikleri Adorno ve Horkheimer'i destekler niteliktedir. Cereci'ye göre Kitle kültürü; toplum tarafından üretilmez, ticari amaç güdülerek kültür endüstrisi tarafından üretilir (Cereci, 1996: 27).

Günümüzde “popüler” kelimesi iki temel anlamı taşımaktadır. Bunlardan birincisi “yaygın olarak beğenilip tüketilen”, diğer anlam ise “halka ait olan” anlamlarını taşımaktadır. “Popüler” kelimesinin, “halka ait” anlamını kullanmayı tercih edenler genellikle “popüler kültür” kavramına olumlu bakan kesimleri temsil etmektedirler. Bu anlamı savunup kullananlar genellikle “halkın istediği doğrudur ve halk bunu istiyor” düşüncesindedirler.

“Popüler kültür, kapitalizm eliyle var edilen kültürel kaynaklar ile gündelik yaşam sırasındaki ara yerde üretilir” (Fiske, 2002: 159). Popüler kültür de aynı kitle kültürü gibi büyük ölçüde kültür endüstrisi ürünlerinden oluşur, fakat kesinlikle kitle kültürüyle aynı anlama gelmemektedir. “Popüler” kelime anlamı olarak kalabalıkların, yığınların beğenisine uygun, halkça tutulan, beğenilen vb. anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla “Popüler Kültür” için halk için, en uygun halkça tutulan ve beğenilen kültür öğeleridir demek yanlış olmayacaktır. Popüler kültür modern dönem içerisindeki halka ait olan kültürdür. Popüler kültür öğeleri çoğu zaman kültür endüstrisi tarafından yönlendirilir.

Popüler kültürde her şey imaj üzerine kuruludur, kim olduğu, ne söylediği önemli değildir. Televizyona çıkıp sürekli beyanat verenlere Pierre Bourdieu fastthinker (hazırcevap) diye bir nitelemede bulunuluyor. Artık sizin imajınız ne söylediğinizin, tutumlarınızın önüne geçmektedir. Medya, ekonomide, siyasette, sporda ve sanatta yıldızlaşan imajlar yaratıyor. Eğer bir konu tartışılacaksa ne konuşacakları belli olan bu starlara söz veriliyor. Bu kapitalist sistemin medya mantığının bir uzantısıdır. Bu sistem devam ettikçe bu böyle devam edecek. Artık gerçeklerin bir önemi yok; her şey sahte, her şey taklittir (Kaman, 2006).

Erdoğan bir makalesinde popüler kültür için “popüler kültür bir ‘çabuk kullanım ve hızlı tüketim’ kültürüdür” der (Erdoğan, 2004). Popüler Kültür, en çabuk ulaşılan, ulaşıldığında hızlı bir şekilde tüketilen, genellikle kültürün maddi boyutunu yansıtan ürünlerden oluşur. Popüler kültür, kavram olarak kitle kültürü ile benzeşse de aynı anlamları ifade etmemektedir. Kitle kültürü, yaratılan ve dayatılan bir kültür biçiminde ortaya sürülürken popüler kültür genellikle bir zorlama olmadan insanlar arasında yayılır. Eagleton’a göre de popüler kültür çoğunlukla kitlelerin tükettiği bir kültürdür, ürettiği değil. Kitle kültürü çalışma karşısında bir rahatlama sağlayabilir, ama aynı zamanda sanayi üretiminin en büyük özelliği olan mekanik süreçleri eğlence alanına taşımıştır (Eagleton, 2019: 123).

Popüler kültür, toplumsal farklılıklarımızı anlamlandırdığımız ırk, cinsiyet, sınıf ve diğer kategorilerin eksenleri boyunca iktidarın eşit bir şekilde pay edilmediği toplumlarda derinden çelişkilidir (Fiske, 2002: 15). Ona göre “kültür endüstrisi eli ile üretilip dağıtılan metallerden popüler kültüre dönüştürülenleri, denetimden kurtulup disiplin altına alınamayanlarıdır” (Fiske, 2002: 130)

Popüler kültür ya da kitle kültürü, 1800’lerin sonlarından itibaren gelişmiş kapitalist ülkelerde kitlesel üretim koşullarının ortaya çıkması sonucunda oluşan kitle toplumuna ait bir kültürdür (Özbek, 1991: 85).

Kitle kültürü ve popüler kültür kavramları anlam olarak birbirine yaklaşan kavramlar olsalar da kesinlikle aynı anlama gelmemektedirler. Türkoğlu’na göre kitle kültürünün, popüler kültürden farklı olarak, endüstrileşmenin, tüm eğlence ve sanat türlerine getirdiği değişimi, her türlü kültürün kitlesel halde üretimle yaygınlaşmasını ve bayağılaştırılmasını vurguladığını benimsemek gerekir. Popüler kültür ise, kentleşmenin var olduğu her türlü üretim biçiminde gözlenen halklaştırılmış kültürü göstermektedir. Bu ikisinin kesiştiği nokta, belirli yaratım süreçlerinden bağımsızlaştırılarak yaygınlaştırılmasıdır (Türkoğlu, 2003: 98).

“Popüler kültür kitle kültüründe eksik olan artistik işlemeye sahiptir. Örneğin, rock müzik, popüler müzik olarak nitelenir. Fakat eğer, sanatçı ticarileşirse bu durum o eseri bir kitle kültürü ürünü haline dönüştürebilir. Kitle kültürü ile popüler kültür arasında çok ince bir çizgi vardır. Popüler kültürde kitle kültürüne kıyasla önce estetik kaygı vardır, oysa kitle kültüründe esas olan eserin ticari başarısıdır. Ticari başarı eserin tüm kusurlarını örter. Kitle kültüründe izleyici daima haklıdır” (Sarı Ü. , 2006: 71).

Batmaz'a göre ise kitle kültürü ve popüler kültür terimlerini birbirinden ayırabilmek için bu ürünü kim, kimin için üretiyor? sorusunu sormak gerekir. Kitle kültürü, iş bölümü altında, bant üretim sistemi içinde, endüstriyel olarak üretilen ürünler için kullanılır. Popüler kültür, herkes tarafından sevilen ve kullanılan ürünleri anlatır. "R. Williams'a göre, popüler kültür halk tarafından yaratılan kültürdür. Kitle kültürü ise belli bir toplumsal grup tarafından halk için geliştirilen kültürdür." (Batmaz, 2000)

"Popüler kültür kitle kültürü gibi sadece sistemin emrinde ve kitleleri edilginleştirmeye yönelik bir kültür değildir. İçinde muhalif öğeler de bulunmaktadır. Kitle kültürü gibi içeriği ve ideolojisi net değildir, oldukça karışık ve değişken bir içeriğe sahiptir. Kitle kültürü kapitalist toplumlarda kitle iletişim araçlarıyla üretilen ve toplumsal organizmaların bütün noktalarına sızan, özünde tüketim ve hâkim ideolojinin olumlanması yatan bir kültürdür. İktidar tarafından biçimlendirilir ve satışa yöneliktir. Popüler kültür ise, her ne kadar kitle kültürü tarafından ağırlıklı olarak biçimlendirilse de özünde halkın kültürüdür. Yönetilen sınıfların günlük yaşam mücadelesi içindeki beklentilerini ifade eden önemli bir araçtır. Halk tarafından üretilen popüler kültür ürünleri zaman zaman muhalif öğelerin de gelişmesine olanak sağlar. İdeolojisi kitle kültürü gibi salt tüketim değildir, alttan üste doğru gelişen dinamik bir süreçtir" (Sarı Ü. , 2006: 70).

1.5. Küreselleşme ve Kültür İlişkisi

Robertson küreselleşmeyi, dünyanın küresel bir köy haline gelmesi olarak tanımlar (Robertson, 1998: 22). Robertson, dünyanın giderek küçülen ve tek dünya olarak tanımlanan hale geldiğini, ulusal olarak kurulmuş toplumlarınsa daha fazla çokkültürlü hale geldiğini vurgulamaktadır. Ayrıca çok etnikliğin dışsal ve içsel zorlamalarıyla yüz yüze gelen toplumların meydana geldiğinden ve birey ile kolektif ötekilerin özdeşleşme koşullarının her zamankinden daha karmaşık hale geldiği bir dünyadan bahsedebileceğini belirtmektedir (Robertson, 1998: 99-100).

İçerisinde yaşadığımız çağda, küreselleşme ve kültür kavramları, oldukça sık bir arada kullanılan ve tartışılan kavramlardır. Tomlinson'a göre "Modern kültürün merkezinde küreselleşme, küreselleşmenin merkezinde ise kültürel pratikler yer alır" (Tomlinson, 2004: 11). Bir milletin hayat tarzı olarak tarif edilen kültür ile küreselleşme karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Hem küreselleşme, büyük dönüşüm ve değişimlerle kültürü etkilemiştir, hem de kültür bizzat dönüşümleri meydana getirmede etkili olabilmiştir. Neticede, küreselleşme

olgusuna önderlik eden toplumların kendi hayat tecrübesi ve sahip oldukları bilgileri bir kültür unsurudur (Talas ve Kaya, 2007: 152-153).

Giddens kültürel anlamda küreselleşmeyi, kapitalist modernliğin tüm dünyaya yayılması olarak tanımlar (Evin, 2012: 65). Berger’de Giddens’i destekler nitelikte küreselleşme ve kültür ilişkisi konusunda dünyada oluşan bir küresel kültürün gerçekten var olduğunu ve küresel kültürün içerik ve köken açısından Amerikan ağırlıklı olduğunun inkâr edilemez olduğunu vurgulamaktadır (Berger P. , 2003: 10).

Canbolat, küreselleşmenin kültürel sonucuyla alakalı olarak, pratikte şahit olunan küreselleşmenin evrenselleşmenin tersine, özgüven duygusunu büyük oranda silikleştirmekte olduğunu vurgular. Ayrıca, küreselleşmenin, merkez dışındaki düşünce üretimini gölgelemekte olduğunu belirtir. Ona göre, küreselleşme ve uluslaşma sürecinde birçok ulus-devlet kendine has fikir (tercih, politika tarzı) geliştirip belli bir bilinçlenme evresine ulaşmadan, “küresel kültür”ün etkisine maruz kalmaktadır. Bu ise, sadece kültürel sığılığı değil, ekonomik bağımlılığı da meydana getiren bir olgudur (Canpolat, 2002: 27-29). Küreselleşme, içerisinde her zaman “kaybedenlerini ve kazananlarını” barındırır. Aynı zamanda çok fazla sayıda tahakküm ve tabii kılma biçimleri üretir. Bu doğrultuda Küreselleşmenin ortaya koyduğu kültürel deneyimlerin çok karmaşık ve çok çeşitli olmasından dolayı küreselleşme eşitsiz bir süreçtir.

Küreselleşmenin dijitalleşmeyle beraber gelişmesi, insanların aynı kültür kaynaklarından beslenmesi veya üretilen popüler kitle kültürünün etkisi altında kalması, kültürel bir küreselleşmenin de varlığı tartışmasını hızlandırmıştır. Küreselleşmenin kültürel boyutunda, içinde olduğumuz küreselleşme sürecinin bizzat kendisinin kabul göreceği bir türdeş (homojen) kültür oluşturma ihtiyacı olduğu belirtilir (Atasoy, 2005). Sarıbay ve Keyman’a göre küreselleşme kavramı bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzeme, buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün ortaya çıkma süreci, diğer yandan da toplulukların, toplumların kendi farklılıklarını tanımlama, ifade etme süreci olarak kullanılmaktadır (Sarıbay ve Keyman, 2000: 1).

Ulus-devlet anlayışı, küreselleşme dinamikleri ile birlikte baskılara maruz kalmıştır. Küresel ölçekteki uluslar üstü birleşmeler ve ulus-devlet altındaki ayrışmalar, ulus-devlet anlayışının içeriden ve dışarıdan baskı altına girmesine sebep olmuştur. Küreselleşme ile birlikte azınlık durumundaki milliyetçi anlayışlar, güç kazanmaya başlamıştır. Daha önceleri

sınıf temelli ekonomik standartlar üzerine yoğunlaşan siyaset anlayışları, küreselleşme ile birlikte daha çok kültür ve kültürel kimlikler üzerine odaklanmaya başlamıştır. Kakışım'a göre temel ideolojik çatışmaların son bulmaya başlaması, buna paralel olarak küresel siyasette etnik, dinsel, dilsel kimlik hareketlerin daha çok canlanmasını sağlamıştır (Kakışım, 2016: 97).

Özellikle küreselleşme ile birlikte farklı kültürler daha sık karşılaşmaya başlamıştır. Kültürleşme süreçlerinin hızlanması, uluslararası yapacağınız bir uçak yolculuğu sırasında Müslümanlığın merkezi olan Suudi Arabistan üzerinden geçerken, O esnada alkol alınmasının yasaklandığı bilgisini sizlere duyurabilir. Bu durum her ne kadar Küreselleşmenin kültürleşme süreçlerine hızlandırılması olarak okunabilirse de Tomlinson'a göre bu durum, karanın havayı işgal etmesi başka bir deyişle kültürlemesidir (Tomlinson, 2004: 16). Küreselleşme ile birlikte gıdanın endüstrileşmesi, yerellik ve kültürel pratikler arasındaki ince bağları koparıp atmıştır. Hemen hemen neredeyse bütün yiyecekleri yıl boyunca tedarik edilebilmesi, bütün dünyayı küresel bir yeme içme kültürüne götürmektedir. Sosyolojiyle ilgilenen herkesin iyi bildiği "kahve çekirdeği" örneği, küreselleşmenin boyutlarını çok iyi bir şekilde bizlere göstermektedir. Küreselleşme dünyanın öbür ucundaki hiç görmediğiniz, tanımadığımız, temas kurmadığımız herhangi bir insanla, aramıza her an dolaylı bir bağ kurdurabilir. Küreselleşme doğa takviminin seyrini değiştirmiştir. Artık ulaşılmak istenilen bütün gıda maddeleri endüstrileştiği için her şeye vaktinden önce ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Bu durum bile birçok kültürün pratiklerinde farklılaşmalara ve yok olmalara sebep olmuştur.

1.6. Kültür-Kimlik İlişkisi: Sınır ve Ayrımların İnşası

Modern kültür birçok farklı kaynağa sahiptir. Kültür 18.yy'da endüstrileşmenin en büyük eleştirisi, 19.yy'da sömürgecilik, antropoloji ve din tartışmalarının yeni uğrak noktası, 20. yy'a geldiğimizde ilk başlarda kültür kocaman bir endüstri olarak karşımıza çıkar. 20. yy'ın ortalarından itibaren ise politika çatışmalarının en önemli tartışma konuları arasında yerini alır. Günümüze yakın bir zaman diliminde ise çokkültürlülük ve kimlik gibi konular silüetinde karşımıza çıkmaktadır.

1990'larda neredeyse dünyanın her noktasında kimlik politikalarının irdelenmesi gerçekleşmiştir. Kültür, bireylerin kimliklerinin oluşması ve şekillenmesinde çok önemli bir konuma sahiptir. Kültür, kendini oluşturma ya da gerçekleştirme biçimi, hayatı nasıl

yaşayacağımızın bir modelidir. Bir kültürle kendimizi tanımladığımızda, yani bir kültüre ait olduğumuzu belirttiğimizde aynı zamanda bir bireysel özgürlük ve bireysel kimlik için de ilk adımı atmış oluruz. Kendimizi bir kültür ile tanımlamamız aynı zamanda bireysel özgürlüğümüzü kullandığımız anlamını da taşır.

Yerel kültürler küreselleşme ile birlikte daha çok tartışılan ve daha çok popülerleşen konular haline gelmişlerdir. Bununla birlikte yerel ve küresel arasındaki alışveriş, kültür ve kimlik alanında daha çok belirginleşmiştir. Friedman'a göre küresel kültür ile yerel kültür arasındaki ilişkide, kimliğin sınıf stratejileriyle belirlenimi, genellikle yerel düzeyde kalırken üretim, özellikle de tüketim aşamasında tüm yerelliklerin birbirleriyle yakından ilişki içine girdiği geniş küresel arenaya taşınmaktadır (Ergur vd., 2011: 63).

Devlet kolektif kimliğinin kesinliğini korumak için birtakım farklılıklar oluşturduğunda ve egemen bir devletin yerleşmiş kimliği siyasallaştırmanın nesnesi haline geldiğinde, bu siyaset devletin sınırlarından dışarı taşar (Conolly, 1995: 11-12). Uluslararası birliklerin, ülkelere müdahalelerde bulunması ve ülke içi olayların ülke dışına taşması, bu durumu desteklemektedir. Connolly kimliğin mantığı içinde farklılıkların tanımlanmasının bir gereklilik olduğunu söyler. Ona göre kimliğin mantığı içinde ötekiliğin var edilmesi ise bir ayartmadır. Bu durum sürekli işler halde olduğu için bir ayartmadır ve siyasal araçlarla sınırlandırılması mümkündür ya da gücünün azaltılması mümkündür. Ona göre bir yerden sonra bu durum ayartmadan öte bir şeydir, çünkü bilinçli düşünce eşliğinin altında hareket halindedir ve onunla uzlaşmak için yapılacak her deneme, kimliğin mantığı içerisinde yer etmiş engellerle ve toplumsal örgütlenmelerin yapısal emirleriyle karşılaşır (Conolly, 1995: 24).

16.yy'dan itibaren Avrupalı kültürel kimliğin oluşumunda Avrupalı olmayan ötekinin varlığının kesin olarak bulunduğunu anlamak çok önemlidir. Amerika'nın keşfi ve fethi, kapitalizmin başlangıcı ve Avrupa'da ulus-devletlerin biçimlenmesi ile çakıştığı için özellikle çok önemli bir rol oynamıştır. Ona göre kültürel kimliklerin biçimlenmesi "'öteki"nin ifadesini dikkate almaktadır; kendi kendini kültürel olarak tanımlama işi her zaman ötekilerin değerlerinden, özelliklerinden ve yaşam tarzlarından ayırt edici olmayı içerir. Modernizmin Avrupa'da başlamasından itibaren yalnızca Avrupa'nın kendi feodal geçmişinden değil aynı zamanda Amerika, Afrika ve Asya'nın o günkü gerçekliğinden kaynaklanan alternatif değerler sağlanmıştır (Larrain, 1995: 197). 19.yy'da ortaya çıkan ve geçerliliğini halen koruyan kültürel kimliklerin oluşumlarındaki en büyük etkiyi yapan ayırım, "merkez-çevre"

ayrımıdır. Larrain'e göre küreselleşme sürecinde de geçmişte olduğu gibi gelişmiş toplumların kültürel yaklaşımlarının geri kalmış toplumlara ulaşması gereken amaçlar haline getirildiği tahakküm ve iktidar süreçlerini anlamamız çok önemlidir (Larrain, 1995: 216).

İki veya daha fazla kültürün karşı karşıya gelmesinde araya mutlak olarak bir iktidar girmektedir. Bu durum bir kültürün diğer kültürden daha güçlü olması durumunda daha da belirgindir. Kùltürler arasındaki bu karşılaşmalar sonucu oluşan her türlü anlaşmazlık, çelişki ve çatışmalar, ortaya kimlik ve kültürel kimlik kavramlarını çıkarır.

Bireyler kişisel kimliklerini oluşturmaya çalışırken ırk, etnik köken, din ve cinsiyet gibi kavramların özelliklerini kullanırlar. Saydığımız özellikler bireylere, özneyi ve öznenin kimlik algılarını aktarmakta yardım ederler. Modernleşme ile birlikte gelişen döneme baktığımızda, kimliklerin/öznelerin oluşumlarında en önemli etkilere sahip olan şey ulusal kimliklerdir.

Kimlik bağlamı olarak kültür tarihsel olarak gelişmiş olan belli ortak bir benlik anlayışını ve buna uygun bir 'iyi cemaat' kavrayışını ifade eder. Türk'üz, Kürd'üz, Yahudi'yiz, Bask'ız, İngiliz'iz, İskoç'uz, Sırp'ız, Amış'iz, Müslüman'ız ya da Katolik'iz dediğimizde kimlik bağlamı anlamında kültürel kimliğimizi dile getiriyoruz. Önemli özel nitelikleri olan ortak bir benlik anlayışına ve buna uygun cemaat anlayışına atıfta bulunarak, kendimizi tanımlıyoruz (Tok, 2003: 70).

Nafiz Tok "Kùltür Kimlik ve Siyaset" adlı eserinde iki farklı kültür bağlamından bahseder: Kimlik bağlamı olarak kültür ve seçme bağlamı olarak kültür. Kimlik bağlamında kültür, etnik, dini ve ulusal grupların kültürleridir. Tok'un Gurr ve Harff'ten aktardığına göre bu gruplar, üyeleri, ortak tarihi deneyim ile inanç, yaşam biçimi, pratik, dil ve ortak bir yurt gibi değer verilen kültürel özelliklerin bir bileşimine dayanan sürekli ve yaygın ortak bir kimlik duygusu paylaşan, psikolojik cemaatlerdir (Tok, 2003: 71). Seçme bağlamı olarak kültür ise siyasal toplumun kurumsallaşmış kamusal ve siyasal kültürünü, toplumsallık kurumlarının kültürünü ifade eder. Seçme bağlamında kültür, devletin, sivil toplum kurumlarının ve kamusal alanın kültürüdür. Bireylerin yaşamlarını idame ettirmeleri için zorunlu gereklilikler olan gelirler, fırsatlar, kariyer ve güç gibi kavramlara ulaşmaya çalıştıkları alan, seçme bağlamında kültür alanıdır (Tok, 2003: 71).

Tok seçme bağlamında kültür ve kimlik bağlamında kültürün bağlantısı hakkında şunları söyler:

“Bir seçme bağlamı olarak kültür, cemaat düzenlerinin bir temeli olarak farklı iyi anlayışları ve bunlara uygun kişi anlayışlarına sahip birçok farklı kimlik bağlamı barındırır. Örneğin Britanya’nın seçme bağlamında İskoçların, Gallilerin, İngilizlerin, Anglikanların, Katoliklerin ve Müslümanların kimlik bağlamları gibi pek çok ayrı kimlik bağlamı vardır. Ancak bir kimlik bağlamının üyeleri mutlaka aynı seçme bağlamını paylaşmazlar. Örneğin, İsrail’deki bir Ortodoks Yahudi Cemaati, ABD’deki ile aynı kimlik bağlamını paylaşır, ama aynı seçme bağlamını değil. Aynı durum Rusya, Türkiye, ABD, Suriye, İsrail ve Ürdün’deki Çerkesler ile Türkiye, İran, Irak ve Suriye’deki Kürtler için geçerlidir” (Tok, 2003: 71). Kimlik bağlamlarıyla alakalı olarak baskın kültür altındaki kültürlerin üyeleri için ana mesele kabul görmesi ve statüleridir. Yani kimliği anlatıp anlatamaması, ana değerlerini koruyup ve onu destekleyebilmesi ve kültürel kimliklerini yeniden üretip üretememesi durumudur.

Kültürel, sosyal, ekonomik, dini ve siyasal bazı sebepler kültürel kimliğin harekete geçmesini sağlar. Dolayısıyla insanlar genel olarak çok köklü ve keyfe keder kararlar almazlar. İnce eleyip, sık dokuyarak işlerine yarayacak en iyi seçeneklere yönelmeye çalışır ve onlar arasından karar verirler. İltica talebinde bulunma, mülteci olma ve mensup olduğu dinden vazgeçme gibi kararlar en radikal kültürel seçimler olarak sıralanabilir. Bu saydığımız radikal kararlar yukarda değindiğimiz kültürel, sosyal, ekonomik, dini ve siyasal sebepler sayesinde harekete geçen seçimlerdir. Örneğin; bir kimsenin iltica talebinde bulunması için bir siyasi baskı altına girmesi gerekir. Yoksa hiç kimse rahatı yerindeyken böyle bir harekette bulunma gereksinimi içine girmez.

Kültür ile ilgili seçimlerimizde kimliğimiz bize yön verir. Kimliğimiz onu oluşturan kültürle özdeşleştiği için genellikle seçimlerimizi de bu doğrultuda yaparız. Dolayısıyla bu durum kültür ile ilgili seçimlerimizin sınırlı olduğunu gösterir. Kültürün kapsayıcılığı, kimlikle ilişkisi ve onu oluşturmadaki etkisi bu sınırlamayı sağlar.

Günümüz dünyası çokkültürlü bir dünyadır ve birçoğumuzun kimliği böyle bir dünyada birden çok kültürün etkisiyle şekillenmiş olabilir. Bir birey, baskın kültür dışında kalan bir kültürün üyesi olabilir ama bu kişi aynı zamanda hayatının devamlılığını sağlamak adına baskın kültürün, yani devleti yönlendiren kültürün özelliklerini benimseyebilir. Böyle bir durumda kişinin kimliği iki kültür tarafından şekillendirilmiş olur. Siyasi, ekonomik ve sosyal çıkarlar kişinin yönelimini yön verir. Kişi kendi kültürüne verdiği değer, baskın kültürle bütünleşme veya her ikisini bir arada yürütme yöneliminde bulunabilir. Kişi genellikle baskın kültürle özdeşleşmeyi maddi çıkar sağlamak, kariyer yapmak, güce erişmek

ya da baskın kültürün kendisi için daha iyi olduğunu düşündüğü için bu kültürle özdeşleşme yolunu seçer.

Günümüz küreselleşen dünyasında kültürel kimlikler, birçok kişi için önemli bir seçim meselesi konusuna dönüşmüşlerdir. Bu seçim önemli ve bir o kadar da zor bir seçim konusudur. Bu durumda seçme bağlamında kültür, kişilerin yaşamlarını idame ettirmek adına, güç ve maddi çıkar elde etmek adına çok önemli bir konumdadır. Bireylerin yaşam faaliyetlerini sürdürmeleri bu duruma bağlıdır.

Tok'un Thiebaut'an aktardığına göre kimlik bir kimsenin insanlığına özel içeriğini veren ve onu sadece herhangi bir insan değil, ama belli bir kişi yapan şeydir. Bir kişinin özel anlamı, tanımı veya farklılığıdır (Tok, 2003: 122). Bireyler olarak bizleri tanımlayan, karakteristiklerimiz olarak gördüğümüz özellikler bizim kimliğimizi oluşturur. Doğduğumuz andan itibaren bir kimlik bağlamı içerisinde oluruz. Bu kimlik bağlamı ilk etapta içerisinde bulunduğumuz çevre ile şekillenir. Biz büyüdükçe bu kimlik bağlamıyla özdeşleşip, özdeşleşmeyeceğimize kendimiz karar veririz. Dolayısıyla bu şekilde düşündüğümüzde kendi kimliğimizi tanımlayanlar yine bizleriz.

Bireyin kimliğinin tanımlanması, gelişmesi ve ifade edilmesi, bireyin kendisini bir kimlik bağlamı içerisinde tanımlamasını gerektirir. Bu ilk aşamadan sonra ise bireyin kimliğinin, birey kimliğini oluşturan veya sınırlandıran bağlamlara karar vermesi ve onları geliştirme aşamasıdır. Fakat kimliğin tanımlanmasında ikinci aşamadan ziyade önemli olan ilk aşamadır. Çünkü bu aşama kişinin kimliğini oluşturup geliştirdiği aşamadır. Bundan dolayı bu aşama hayati öneme sahiptir.

Kimlik, insanın en önemli değerlerinden biridir. İnsanın toplumsal ve bireysel kimliğini tanımlaması hayati bir öneme sahiptir. Kişinin kimliği içerisinde bulunduğu koşullardan bağımsız bir şekilde gelişmez; içerisinde bulunduğu sosyal çevre kişinin kimliğinin oluşup gelişmesinde büyük katkılar sağlar.

Hepimiz önceden tasarlanmış bir hayatın içine doğarız. Hangi cemaatten olduğumuz, hangi dine inandığımız, hangi dili konuşacağımız, hangi anne-babaya sahip olacağımız, hangi coğrafyada doğacağımız vb. yaşamsal fonksiyonlar, bizim irade ve isteklerimizden ayrı olarak gerçekleşir. Bu durumda bir gruba ait olmak bizlere o grubun davranış kalıpları, inançları, değerleri ve ilişkileri türlerini benimsememizi sağlar. Nelerin doğru olduğu, nelerin yanlış olduğu, nelerin kabul edilip edilemeyeceği bizlere bu grup içerisinde öğretilir. Sosyal ve

ahlaki ilişkilerimize uzunca bir süre yön veren içerisinde doğup büyüdüğümüz grubun kendisidir. Daha önce de değindiğimiz gibi bu grup aynı zamanda kimliğimizin ilk oluşmaya ve gelişmeye başladığı aşamadır.

Kimliğimizi iki aşamada oluşturduğumuzu daha önce belirtmiştik. İlk aşama içine doğduğumuz grubun, değerleri sayesinde şekillenirken, ikinci aşamada kişisel kimliğimize büyük oranda biz yön verir ve şekillendiririz. Fakat yine de Tok'a göre ilk aşamada benimsediğimiz kültürel kimlik bağlamı alakalı olarak kendimizi tanımlamayı tercih ettiğimizde, ilgili ortak kültürel kimliği, onunla giden sorumluluk ve kısıtlamalar ile birlikte kazanma taahhüdü altına girdiğimize de işaret eder. Tok çalışmasının devamında şunları aktarır: *“Getirdiği sorumluluk ve kısıtlamalar ile birlikte bu ortak kültürel kimliği tanımakla bağlıyız ve zorunluluktan (bu bağlılığa uygun şekilde) hareket ederiz. Bu bağlılığı kim olduğumuz açısından merkezi ve zaruri olarak gördüğümüz için, söz konusu bağlılık temelinde belli bir şekilde hareket ederiz. Örneğin, eğer kendimi bir İrlandalı, Müslüman ya da Amiş olarak tanımlıyorsam, kim olduğuma merkezi kabul ettiğim o kültürel kimliğe bağlılığımdan, “İrlandalı gibi”, “Müslüman gibi” ya da “Amiş gibi” davranırım. Kendimi İrlandalı, Müslüman ya da Amiş olarak tanımladığımda, o kültürel kimlik İrlandalı, Müslüman ya da Amiş bir kişi olarak bana hangi seçenek ve fırsatların açık olduğunu hangilerinin açık olmadığı belirler. Bu yüzden bir İrlandalı, Müslüman ya da Amiş olarak kendimi tanımladığım sürece, onlar gibi davranmaya, hareket etmeye bağlılığım bir seçenek değil; fakat bir zorunluluktur (Tok, 2003: 129).*

Birey, kimliğin oluşması ve gelişmesinde ana unsur olarak yer alır. Fakat, bu bireyin kimliğinin oluşması ve gelişmesinde içerisinde var olduğu grubunun ve sosyal çevresinin etkisinin yüksek olduğunu gösterir. Çünkü bireyin varlığı grubunun ona sağladığı çevre ve katkılarla mümkündür.

Kimliğin tanınması kişinin özsaygısıyla alakalı bir durumdur. Ona göre İnsanlık (özerklik) bir kimsenin haysiyetinin temelidir. Kişiler insanlıkları (özerklikleri) yüzünden saygıya layıktırlar (saygı görme hakkına sahiptirler). Ancak bir kimsenin benliğindeki insanlık (özerklik), kimlik bağlamı olarak bir kültürle ilişki içerisinde tanımlanan bir kimlik içinde ve bir kimlik ile gerçek kılınabilir. Evrensel insani yetenek (özerklik) yalnızca bu şekilde oluşturulmuş olan bir kimlik içinde ve bir kimlik ile gerçekte mevcudiyet bulabilir. Sonuçta insanlık (özerklik) sadece böyle oluşturulmuş bir kimlik içinde ve bir kimlik ile kişinin haysiyetinin temeli olabilir (Tok, 2003: 134-137).

Kişinin kendini geliştirmesi, varlığını ispatlaması için kimlik büyük önem arz eder. Dolayısıyla bireyler kendi etnik ve kültürel kimliklerinin tanınması talebinde bulunurlar. Ve bireyler, kendi kimliklerini güvence altına almak adına çalışmalar yapar ve mücadele ederler.

Bir kişinin kimliğini oluşturan bağlamlardan yoksun bırakılması, o kişiyi neredeyse yaşam hakkından yoksun bırakmakla eş değerdir. Kimlik bağlamları, kişiliğin özgür bir şekilde oluşması adına önemli bir ön gerekliliktir. Bu durum kişinin olması gerekenin dışında bir kişiliğe bürünmesine yol açar. Kişinin kendi kültürel kimlik bağlamından yoksun bırakılması hem kendi benliğinde hem de sosyal çevresinde büyük çatışmalara yol açar. Kişi dayatılmak istenen baskın kültür kimliği bünyesinde gelişse de kendi olmaktan alıkonulduğu için insanlığının gerçekleşmesi için gerekli özden yoksun bırakılmış olur. Asimilasyon yolu ile kişiyi baskın kültüre dahil etme politikaları bu durumun gerçekleşmesini sağlar.

Tok'a göre; *“asimilasyon yolu ile dahil edilme “eğer kimliğini çıkartıp, söker atar ve bizimkini benimsersen, bizden biri olursan, o zaman refahımızdan, zenginlik ve imkânlarımızdan bir pay alabilirsin” imasını taşıyor. Azınlık etno-kültürel grupların üyelerinin, modern dünyanın imkânlarına erişim için, kendi kimliklerini egemen grubun kimliği ile değiştirmelerini gerektiriyor. Böylece, asimilasyon yolu ile dahil edilmede, homojenlik için, anakültür ve kimliğin saflığı ve egemen (belki de üstün) statüsü için üstü kapalı bir istek söz konusudur. Asimilasyon yolu ile dahil edilmenin aksine, entegrasyon yolu ile dahil edilme azınlık etno-kültürel grupların kültür ve kimliklerinin bazı yönlerini alıkoymalarına izin veriyor, farklılıklarının tanınmasını ve barındırılmasını sağlıyor ve kamusal alana kendi kimlikleri ile girmelerine yardımcı oluyor -farklı bir kültürel grup olarak kültürel devamlılıklarını garanti etmese de. Böylece, entegrasyon yolu ile dahil etme, melezliği, karşılıklı kültürel değişimi, çeşitliliği ve heterojenliği teşvik ediyor. Asimile edici dahil edilme anakültür ve kimliği egemen çoğunluğun kültür ve kimliği olarak görür; entegre edici dahil edilme ise anakültür ve kimliği, ülkede yaşayan tüm etno-kültürel grupların kültür ve kimliklerini birleştirmek suretiyle, onların ortak kültürü ve kimliği olarak görür”* (Tok, 2003: 178-179). Baskın grubun kimlik ve kültürünün ulusal olarak kabul edilmesi diğer gruplar için kimliksel ve kültürel açıdan dezavantajlı duruma düşürür. Böyle bir durum baskın grubun kültürünü güvence altına aldığı gibi diğer grupların bu baskın grubun kültürü içerisine entegre olmaları için bir araç görevini görür.

2. BÖLÜM

2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Bir toplum içerisinde farklı kültürlerin bir arada yaşamasına izin veren, bu kültürlerin birbirine engel teşkil etmeyeceğini iddia eden, bir kimliğin başka bir kimliğin varlığına tehdit olmadığını varsayan yaklaşım biçimine Çokkültürlülük denir (Bingöl, 2017: 73). Çokkültürlülük, bireyin diğer kültürleri deneyimlemesi, diğerlerinin dünyasında yaşananları görmesi, geniş bir perspektife sahip olmasını sağlanması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Çokkültürlülük en basit manasıyla belirli sınırlar içerisinde tek tip bir kültürü farklı kültürler üstüne enjekte etmemeyi; aksine birden fazla kültürün bir arada var oluşunu idealleştirip bunu hoşgörü, eşitlik ve karşılıklı anlayış üçgeniyle desteklemeyi ifade eder. Tek tip toplum yönetiminin zorluğu 20.yy. içerisinde bazı devletleri çok kültürlü teori ve politikalar üretmeye ve onları uygulamaya zorlamıştır. Çok kültürlülüğün bir teori ve politika olarak uygulanması günümüze yakın bir zamanda gerçekleşmesine rağmen çok kültürlülüğün kendisi tarihsel olarak oldukça eskidir.

II. Dünya Savaşı öncesi çokkültürlü toplum ile savaş sonrası çokkültürlü toplum arasında önemli farklar vardır. Bu farklardan en önemlisi ise farklı kültürlerin eşitlik taleplerinin ortaya çıkmasının yanı sıra, gelişen teknoloji ve küreselleşmenin sonucunda görmezden gelinmesi mümkün olmayan kültürel çeşitlilik farkındalığının gelişmesidir (Ay ve Aydoğan, 2016: 36). İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları sonrasında Dünya Devletleri insan hakları eşitlik ve benzeri konularda birçok yeni anlaşmaya imza atmışlardır. Özellikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, bu alanda atılan en büyük adımlardan birini temsil etmektedir. Çokkültürlülük politikaları 1948 yılında imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin bir sonucu olarak da okunabilir. Kakışım'a göre İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde sol siyaset anlayışına karşı daha güçlü çıkan yeni sağ yönetimleri, Doğu Bloğu'nun çöküşü ile birlikte güçlerini belgelemişlerdir. Sosyalist hareket ise devam eden yıllarda kimlikler alanına yönelme, çokkültürlülük talepleri, yeni toplumsal hareketler ve onların öznelerine dayanan politikalara yoğunlaşmışlardır (Kakışım, 2016: 133).

Çokkültürlülük kavram olarak, ilk kez 1957 yılında İsviçre'de kullanılmıştır. Daha sonrasında ise Çokkültürlülük 1960'ların sonlarında Kanada'da karşımıza çıkmaktadır. Kanada'da Fransızca konuşanlar ve İngilizce konuşanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar

sonucu yöneticiler tarafından bir “çift kültürlülük” politikası olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde Avrupa’ya baktığımızda ise özellikle İskandinav ülkelerinde Çok kültürlülük politikaları ırkçılık, eşitsizlik, çatışma ve asimilasyonlara karşı bir hamle olarak kullanılmıştır. Yurttaşlık yekpare ve bütüncül formlarından sıyrılarak, çoğulcu bir temelde anlaşılmaya, klasik ulus-devletin homojenleştirici, tektipleştirici programları giderek artan ölçülerde eleştirilmeye ve azınlık kimliklerini tanıyacak çokkültürlü yurttaşlık sistemleri üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır (Kakışım, 2016: 96). Bu bağlamda çok kültürlülüğün bir kavram olarak anavatanının Kuzey Amerika olduğunu görmekteyiz. Birbirinden farklı halkların, baskın halk kültürleri altında tanınma ve kültürlerini yaşatma istekleri Çokkültürlülük politikalarının devreye girmesini sağlamıştır.

Özellikle ABD’de uygulanan “eritme potası” ve buna benzer asimilasyon amacı güden politikalar, belli bir süreden sonra sorgulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu sorgulamalar sonucunda çoğulculuk, çoğulcu toplum vb. tartışmalar başlamış ve bundan sonraki süreçte çokkültürlülük kavramı dünya gündemindeki yerini almıştır. Çokkültürlülük, yukarıda değindiğimiz asimilasyon amacı güden politikalara karşı gelişmiştir. Çokkültürlülük anlayışında en önemli amaç; diğer kültürü veya kültürleri kendi kültürüne benzetmeye çalışmadan/zorlamadan, o kültürlerin kendine has özellikleriyle kabullenmek ve ortak yaşam alanlarını paylaşmaktır. Bu şekilde düşünüldüğünde çokkültürlülüğün olumlu bir politika olduğu düşünülebilir. Çokkültürlülük özellikle küreselleşme ile birlikte önemli ve popüler bir kavram haline gelmiştir.

Yurttaşlık kendi formlarından sıyrılarak çoğulcu bir temelde anlaşılmaya, klasik ulus-devletin politikaları giderek daha çok eleştirilmeye ve azınlık kimliklerini tanıyacak çok kültürlü yurttaşlık politikaları üzerinde daha çok düşünmeye başlanmıştır (Kakışım, 2016: 96). Farklı dilsel, etnik, dinsel ya da ırksal grupları içeren toplumlara “çoğulcu toplum” denir. Bu tanımdan yola çıkarak çoğulcu toplum kavramının günümüzde neredeyse her ülkeye denk düştüğünü görebiliriz. Oysaki çoğulcu toplum başlangıçta gelişmekte olan ülkelerdeki sömürgeci yönetimlerin kurduğu, iş bölümünde ayrı etnik gruplarının yerlerinin farklı olduğu, büyük oranda kendine yeterli cemaatlere sahip ve bu yüzden ulusal topluma hiçbir bağlılık duymayan ya da çok az duyan devletleri tanımlamaktaydı. Bu devletlere örnek olarak Endonezya ve Mynmar Birliği Cumhuriyeti verilebilir. Fakat buradaki unutulmaması gereken nokta “çoğulcu toplum” ve “çokkültürlülük” kavramlarının aynı anlamları ifade etmedikleridir. Çoğulcu toplum bünyesindeki farklı gruplardan insanlar, birbirleriyle yalnızca

temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için gittikleri pazarlarda karşılaşırlar ve diğer grupların hak ve hürriyetleri güvence altında olmadığı gibi kendileri de bu konuda herhangi bir güvenceye sahip değillerdir.

Çokkültürlülüğün kavram olarak çoğulculuk ve çoğulcu toplum kavramlarından sonra tartışılmaya başlandığını belirtmiştik. Bu doğrultuda çokkültürlülüğün bu kavramlardan türediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta çoğulcu toplum ve çokkültürlülük arasındaki farktır. Çoğulcu toplumda, ayrımcılık ve ırkçılık olabilirken çokkültürlülük politikasının uygulandığı toplumlarda ise bu gibi ayırım ve ırkçılıklar söz konusu değildir.

Gordon Marshall'a göre modern öncesi toplumlar kültürel özellikler ile göreneklerde oldukça yüksek bir tutarlılıkla ayırt edilebilirken, modern toplumlar ise genellikle farklı, birbiriyle çatışan "kültürler ile "alt-kültürlerin yığılmasından oluşurlar. Çeşitliliğin çok olduğu böyle bir ortamda baskın bir kültür, ekonomik ya da siyasal iktidardan destek alarak kendi değerlerini, dilini ve davranış biçimlerini diğer kültüre ya da kültürlerle zorla kabul ettiren kültürdür. Bu zorla kabul ettirme süreci başka değer kümeleriyle davranış kalıplarının hukuksal veya siyasal yollarla bastırılmasıyla gerçekleşebileceği gibi iletişim araçlarının tekelleştirilmesiyle de sağlanabilir (Marshall, 2005: 173). Çokkültürlü toplum, ABD ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Britanya örneklerinde görüldüğü üzere, kültürel çoğulculukla karakterize edilen toplumlar için kullanılan bir terimdir. Ona göre bir ideal olarak çokkültürcülüğün, kültürel çeşitliliği övmesi nedeniyle, erken dönem ırk, etnisite ve göç araştırmalarının pek çoğunda varsayılan "asimilasyoncu idealin karşıtı bir modeli yansıttığı söylenebilir (Marshall, 2005: 126).

Sanayi devrimi ile birlikte gelişen ve yoğunlaşan kentler, birçok farklı kültürün bir araya gelmesine ve yaşamasına olanak sağlamıştır. Bu yoğunlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan ırkçılık, ayrımcılık, koyu milliyetçilik ve faşizm gibi akımlar farklı kültürel kimliklerin ayrışmasına ve daha çok güçlenmesine neden olmuştur. Modernleşme ile birlikte gelişen tüketim toplumu, her ne kadar kültürleri birbirine benzetse de sosyal devlet anlayışının zayıflaması dayanışma ve güvenlik mekanizmalarının gerilemesi farklı güvenlik ve dayanışma biçimleri ortaya çıkarmıştır. Etnik ve dinsel gruplar, cemaatler ve hemşericilik ilişkileri buna örnek olarak verilebilir. Toplum içerisindeki bu tür eylem ve pratikleri gittikçe yaygınlık kazanması toplum içerisindeki kutuplaşmalar gruplaşma ve çatışmalara sebebiyet vermesi Batı toplumlarını yeni çözüm arayışlarına itmiştir. Bu yeni çözüm arayışlarının bir

sonucu olarak, sanayi toplumlarının çok kültürlü yapısının kabul edilmesi, bu doğrultuda politikalar yürütülmesi yolları kabul görmüştür. Dolayısıyla bu süreç farklı kültür ve kimliklerin, yok edilmesini veya baskın kültür altında eritilmesi yerine, korunması ve varlıklarını devam ettirmeleri yoluyla topluma entegre edilmeleri hedeflenmiştir. Bu yeni politik anlayışa ise “Çokkültürcülük” veya “Çokkültürlülük” denilmiştir.

Tarımdan sanayiye, sanayiden teknoloji toplumuna geçiş, bu süreçte devletler arası sosyo-ekonomik amaç güderek oluşturulan birliklerin varlığı, dünya gündeminde “çokkültürlülük” kavramına bir popülerlik kazandırmıştır. Bu hızlı küreselleşme dönemi, diğer farklılıkların tanınarak, bir kültürün diğer kültürlerle etkileşimlerinin hızlanmasını bir olmazsa olmaza dönüştürmüştür. Çokkültürlülük, sosyal yapı içerisindeki farklı kültürel grupların varlıklarının anlayışla karşılanmasını, farklılıkların yaşam alanlarının korunmasını gerektirmektedir. Bu durumda bahsedilen şey “hoşgörü” olarak anlaşılmalıdır. Anlaşılması gereken nokta farklılıkların toplumsal eşitliklerinin sağlanması ve sürdürülmesidir.

Kakışım, çokkültürlülük modellerini, tarihi süreç içerisinde düşmanca olan ilişkileri demokratik yurttaşlık vizyonu içinde çözümler bir anlayışın sonucu olarak düşünmenin doğru bir yaklaşım olacağını söyler (Kakışım, 2016: 98). Milliyetçilik ile birlikte gelişen ulus devlet anlayışı, dünya tarihinin iki büyük savaşa şahitlik etmesini sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı milliyetçilik akımının dolaylı izlerini taşıırken, İkinci Dünya Savaşı doğrudan aşırı milliyetçilik akımlarının bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra daha çok ön plana çıkan insan hakları tartışmaları, beraberinde ulus-devlet bünyesindeki etnisite, dinsel, dilsel ve kültürel farklılıkların daha çok güçlenmelerini ve ön plana çıkmalarını sağlamıştır.

Tomlinson’un George Monbiot’tan aktardığına göre; yok olma tehdidi altındaki azınlık dillerine sadece kültürel veya yerel toplulukların bütün büyüklerini önemli bir parçaları oldukları için değil; buna bağlı olarak da kültürel çeşitliliğin dünya barışına katkıda bulunacağı temeline dayanarak savunmak gereklidir. “Diller yok oldukça ortaya çıkan anlam kayıpları herkesin huzurla dolu bir hayat sürdürebilmesini tehlike altına sokmaktadır... Çoğulculuk olmadan barış olamaz. Toplumlar, tıpkı ekosistemlerde olduğu gibi çeşitlilik devamlılığı sağlar.” Birinin ütopyik rüyası diğerinin distopik kâbusu olabilir (Tomlinson, 2004: 113).

Peter Burke “Kültür Tarihi” adlı kitabında ABD’deki “kültür savaşları” denilen şeyin ve birçok ülkede tartışılan “çokkültürlülük”ün yansıttığı bir algı kaymasıyla alakalı olduğunu vurgular. Ona göre günümüzdeki birçok kişi, yirmi ya da otuz yıl önce “toplum”dan söz ettikleri gündelik durumlarda artık “kültür” demektedir (Burke, 2008: 3).

Eagleton’a göre etnik açıdan baktığımızda çeşitlilik olumlu bir değerdir ama bu, tüketim ideolojisindeki rolünü göz ardı etmemize neden olmamalıdır (Eagleton, 2019: 38). Ona göre çoğulculuğu, farklılığı, çeşitliliği ve marjinalliği önemsemek insanlığa birçok önemli kazanç katmıştır. Ancak diğer yandan ilgiyi bazı daha maddi sorunlardan başka noktalara kaydırmıştır. Hatta bazı çevrelerde kültür, kapitalizmden bahsetmemenin bir yoluna dönüşmüştür. Kapitalist toplum yurttaşlarını alıp kitleler halinde hurdalığa fırlatır ama bu sırada inançlarını rencide etmemek için olağanüstü bir çaba gösterir (Eagleton, 2019: 41). Kapitalist emek piyasası küreselleştiğinde insanlar gezegenin dört bir yanına iş bulmak için göç etmeye başlarlar ve eskiden çoğunlukla tek etnili olan ulusları çokkültürlü uluslara dönüştürürler. Bu durumda farklı etnik gruplar arasındaki gerginliğin siyasi istikrarı tehdit ettiği koşullarda kültür sorununun bir parçası olarak yeniden tanımlanır. Etnisite ve göç biçiminde kültür artık Batılı merkezlerde günlük bir tartışma konusudur. İnsanların kültürlerinin örtüşebileceği ya da bir kişinin aynı anda birden fazla kültüre ait olabileceği fikri yeni değildir (Eagleton, 2019: 114).

Yeryüzünde birbirinden farklı binlerce kültür vardır. Yaşadığımız coğrafyanın dışındaki coğrafyalarda farklı dillerin, dinlerin, yaşam biçimlerinin çeşitliliği oldukça fazladır. Günümüzde artık bu bahsettiğimiz binlerce kilometre uzaklıktaki coğrafyalarda değil, içinde yaşadığımız kentin sınırları içerisinde dahi birbirinden farklı onlarca, yüzlerce kültür ile karşılaşırız. Dolayısıyla içerisinde bulunduğumuz bu durum bizi, bizden farklı olanlar hakkında daha çok düşünmeye zorlar. Bu kültürel çeşitlilik bizi daha çok araştırmaya, düşünmeye ve bu doğrultuda davranışlar sergilemeye sevk eder. Ve sonuç olarak belki de bu eylemlerimiz bize kendi kültürümüzün farklılık ve eksikliklerini görmemizi de sağlar.

Azınlık durumdaki gruplara özel haklar tanınarak onların farklılıklarının korunması ve geliştirilmesi bununla birlikte kimliklerine saygı duyulması çokkültürlülük politikalarının ilk hedeflerinden biridir.

Öte yandan batı toplumlarında siyasi politikalarla ‘yapay’ olarak oluşturulan “çokkültürlülük”, dünyanın geri kalan bölgelerinde, özellikle tarih boyunca birçok

medeniyete ve savaşa tanıklık etmiş coğrafyalarda ‘doğal’ olarak kendiliğinden oluşmuştur. Türkiye birçok kavmin uğrak noktası olan bir coğrafyada kurulmuştur. Buna bağlı olarak etnik ve kültürel açıdan Türkiye; homojen bir yapıya sahip değildir. Etnik ve kültürel anlamda birçokluk oluşturmaktadır. Bu çokkültürlü yapı asırlardır bir arada yaşamakta ve sürekli olarak farklı şekillerde birbirlerinden etkilenmektedirler.

2.1. Postmodernite ve Çokkültürlülük: “Çoğulcu Toplum” Anlayışı

Bütünlük, birlik, evrensellik ve ayrılığın ortadan kalkması gibi modernitenin önde gelen kavramlarına karşı Postmodernite; çoğulculuk, farklılık, Çok kültürlülük, yerellik ve ayrımlar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Bingöl, 2017: 73). Postmodernite çoğulculuk ve çeşitliliğe geniş bir yer sunar. Postmodernite modernliğin aksine ırkların, cinslerin, kültürlerin çoğulculuğunu savunarak hiçbirini diğeri üzerinde hegemonya kullanmayacağını da ısrar eder postmodern teorisinin bu yönü çokkültürcülük politikalarına dayanak oluşturmuştur.

Modernitenin bir zamanlar karşı çıkıp yıkmaya çalıştığı kavramlar olan gelenek, görenek, cemaat, köklerine ve kültürüne bağlılık, milliyet gibi kavramları postmodernitenin yeni toplum anlayışı olan çoğulcu toplum, tam tersi olan bir süreci başlatarak bu kavramları daha çok ön planda tutmaya başlamıştır.

Küreselleşme ideolojik ve kuramsal dayanaklarını postmodern teori ve çok kültürlü politikalardan almaktadır. Ona göre postmodern teori çoğulculuğu, yerelliği, farklılığı ve çeşitliliği ön plana çıkarırken çokkültürcü politikalar ise kimlikleri benzerlikler yerine farklılıklar üzerine inşa etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu durum 4 asırlık bir geçmişe sahip olan modernitenin çöküşüne de bir işaret oluşturmaktadır (Duman, 2009: 95). Duman postmodernizmi, modernlikle birlikte yükselen değerleri alaşağı eden bir ideoloji, düşünce, akım veya yeni bir durum olarak tanımlar. Postmodernite kimi düşünürler tarafından moderniteye bir eleştiri olarak değil modernliğin aydınlanmış şekli olarak görürken, kimi düşünürler ise moderniteye karşı bir başkaldırı ve moderniteden kaynaklandığı düşünülen problemlere karşı bir çözüm arayışı olarak görmektedir (Duman, 2009).

2.2. Küreselleşme ve Çokkültürlülük: Kültürel Çoğulculuk mu? Kültürel Aynlaşma mı?

Küreselleşme yerel kültürleri, farklılıkları, etnisiteyi etkileyerek onları birer popüler malzeme haline getirir. Küreselleşmenin kendisiyle getirdiği toplumsal değişimler,

sosyalizasyonu uluslararası arenaya taşımıştır. Toplumlar ve bireyler arasındaki kültürel etkileşimler dünya genelinde çok kültürlü yaşamı zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda çokkültürlülük toplumsal ve etnik kültürlerin etkileşimlerinin zorunlu bir sonucu olmuştur.

Günümüzde küreselleşme dinamiklerinin etkisi ile birlikte çoğulculuk yeryüzündeki bütün toplumların hemen hemen doğal yapısı şeklini almaya başlamıştır. Günümüzde bireyler geçmişe oranla hiç olmadıkları kadar iç içe yaşamakta ve ötekilerle her an karşı karşıya bir yaşam sürdürmektedirler. Bu farklılıkların bir arada yaşaması ister istemez çokkültürlülük politikalarının ortaya çıkması ve çok kültürlü söylemlerin artmasına yol açmıştır.

Küreselleşme, kültürel çoğunluğu ve bireysel kimliği öne çıkararak her türden grupların kendilerini ifade etmelerine olanak sunar. Küreselleşme bunun yanı sıra bugüne kadar çok ön plana çıkmamış farklı kültürel değerleri ortaya çıkararak bu kültürel değerleri birer tüketim nesnesine dönüştürmektedir (Duman, 2009). Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte artık farklı şekillerde, kültürel farklılıkların tanınması isteklerinin ve kimlikler üzerindeki söylemlerin giderek çoğaldığı görülmektedir. Soğuk savaşın sona ermesinin ardından dünyada küreselleşme hızı kültürel metaların dolaşımı, piyasa alanlarının genişlemesi ve demokratikleşme yönündeki taleplerin yoğunlaşmasıyla birlikte daha çok artmıştır. Küreselleşme ile birlikte dünya genelinde her şey ani olarak değişmeye başlamıştır. Bu değişim, bütün dünyayı etkisi altına alarak farklı toplumlar ve devletler arasında başta teknolojik ve ekonomik bağımlılıklar olmak üzere kültür ve kültür gibi hem bölgesel hem de ulusal sorunları da içermektedir. Bu sorunların başında bazı karşıt kategorik düşünme şekilleri karşı karşıya gelmektedir bu değişim yerel karşısında evrenseli, tikel karşısında tümeli, ben karşısında ötekiyi, demokrasiye karşı milliyetçiliği ve sekülerizm karşısında gelenekseli konumlandırmaktadır.

Küreselleşme dünyayı küçültmekle kalmaz bunun yanı sıra dünyada gerçekleşen bütün her şeyi gerginlikleri çatışmaları ve savaşları da dahil olmak üzere iletişim ağı ile birlikte yatak odalarımıza kadar taşır (Akdemir, 2004). Küreselleşme ile birlikte kültürler geniş bir hareket alanına sahip olurken aynı zamanda dünyanın büyük bir kısmında kültürleri birbirine daha çok yakınlaştırmıştır. Bu durum homojen bir kültürün ortaya çıkması için kapıları açarken, dünyanın birçok yeri giyimden, beslenme tarzına kadar birçok konuda aynı dolaşmaya başlamış ve tüketim kültürüne entegre olmuştur.

Soğuk savaş dönemindeki ideolojik çatışmaların yerini artık etnik, dini ve ulusal gruplar arası çatışmalar almıştır. Ona göre küreselleşmenin kültürel boyutunda kimlik sorunu önemli ve ön plana çıkan değerdir. Çünkü günümüzde dünyanın neresinde olursa olsun insanlar dini, etnik ve ulusal kimliklerinin bilincine her geçen gün daha fazla varıyorlar ve kimliklerinde daha ısrarcı ve kültürel kimlikleri için çeşitli isteklerde bulunuyorlar. Bu talepler kültür ve dillerinin korunması, çocuklarının kendi anadillerinde eğitim ve öğretim hakkı, gruplarının siyasal temsili, yasal özerklik ve hatta bazı durumlarda bağımsızlık şeklindeki taleplerdir. Bu talepler yıllarca ihmal edilmiş olan kültürlere dair konuları siyasetin içine yerleştirerek, politik yaşamı uzun yıllardır yönetmiş olan ilke, anlayış ve varsayımların sorgulanmasına sebep oluyor. Bu durum ise küreselleşmenin kültürel boyutlarından biri olan çok kültürlü bir dünya anlayışının bir sonucudur (Akdemir, 2004).

Çokkültürcülük politikaları küreselleşme ile birlikte asimilasyona tepki olarak uygulanmaya başlanmıştır. İçlerinde birçok farklı kültürü barındıran devletlerin, uyum içerisinde varlıklarını devam ettirebilmek adına çok kültürlü politikalara yöneldiği söylenebilir. Farklılık ve kimlik, çok kültürlülüğün tanımlanmasında büyük öneme sahip iki kavramdır. Bu noktada farklılık, çokkültürlülüğü oluşturan bir araçtır. Farklı cinsiyet, din, dil vb. Kimlikleri sahip toplumların bireyleri, çok kültürlülüğü bir yaşam biçimi olarak benimsedikleri vakit birbirlerine daha toleranslı olacaklardır (Akdemir, 2004).

2.3. Türkiye’de Çokkültürlülük

Türkiye geçmişi ve bugünüyle çok farklı etnik grupları, farklı din, dil ve mezhep sahiplerini bünyesinde barındıran bir coğrafyadadır.

Türkiye’de çokkültürlülük ile ilgili politikalar iç siyasetten kaynaklı değildir. Dış politikaların iç siyasete yaptırımlarının birer sonucu olarak şekillenmiştir. Özellikle Avrupa Birliği Uyum Paketleri bu sürecin hızlanması ve şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Çelik’e göre Avrupa Birliği’yle ilişkilerin gelişmesi bağlamında öne çıkan azınlıklarla ilgili tartışmalarda da yine çokkültürlülüğe yoğun biçimde referans yapılmaktadır. Kürtler ve Aleviler gibi Müslüman kökenli etnik ve dinsel grupların yanı sıra gayrimüslim toplulukların hakları ve statüleri üzerine geliştirilen yaklaşımlarda olumlu ya da olumsuz bir kullanımla çokkültürlülük sorunsalı esaslı bir yer işgal etmektedir (Çelik H. , 2008: 326). 1999 yılında gerçekleştirilen “Helsinki Zirvesi”inde Türkiye’nin, AB’ye aday üyeliği kesinlik kazanmıştır. Helsinki Zirvesi sonrasında, Türkiye’de demokratikleşme sürecinin derinleşmesi hız

kazanmıştır. Bu bağlamda dönem hükümeti tarafından ülkede yaşayan diğer etnik ve kültürel sistemler tanınmaya ve yeterli olmasa da haklar tanınmaya başlanmıştır. Ayrıca Çelik'in aktardığına göre Ekim 2004'te Başbakanlık'a sunulan "Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu" raporundaki tespitler ve onun çevresinde gelişen tartışmalar bu konuda bir örnek teşkil etmektedir. Söz konusu belgede Türkiye'deki azınlıklar konusu uluslararası hukuk ve AB politikaları bağlamında etraflıca değerlendirilmekte ve öncelikle; Avrupa Birliği'nin, Türkiye'den, farklı kültürel gruplara azınlık statüsü ve hakları tanınması yolunda bir talebinin olmadığı, yalnızca, kültürel bakımdan farklı bütün yurttaşlara eşit muamele yapılmasını istediği vurgulanmaktadır (Çelik H. , 2008: 326).

"Çokkültürlülük sorunsalı karmaşık dinamiklerin kültürel ve politik sahneyi belirlediği Türkiye'de özellikle; sivil toplumcu ve postmodern düşünce akımlarının, İslamcı siyasetlerin ve Kürt sorunu bağlamındaki tartışmaların içinde yer alarak gündeme gelmiştir" (Çelik H. , 2008: 325). Türkiye Cumhuriyet'i, ulus-devlet anlayışıyla kurulmuş bir devlettir. Bu yüzden Türkiye'de çokkültürlü yapı uzun süre kabul edilmemiş ve büyük sancılar yaşanmıştır. Türkiye'de çokkültürlülük ile ilgili çalışmalar 1990'larda başlamasına rağmen gözle görülür değişiklikler ancak 2000li yıllarda gerçekleşmeye başlamıştır.

Türkiye'de çokkültürlülük ile ilgili çalışmaların başlamasından önceki süreçte, ülkede baskın olan kültür ve diğer kültürler arasında çok büyük çatışmalar yaşanmıştır. Uzun süre boyunca farklı kültürel kimliklerin yok sayılması dönem dönem büyük çatışmalara yol açmıştır. Özellikle ülkede azımsanamayacak bir nüfusa sahip olan Kürt kültürel kimliği, yıllarca yok sayılmış ve Kürtler üzerine büyük asimilasyon politikaları yürütülmüştür. Bu asimilasyon ve yok sayma politikalarından bir tanesi de nüfus sayımlarıdır. Bruinessen'in aktardığına göre, nüfus sayımlarında Kürtler ya hiç sayılmamış ya da 'Kürt' kavramı en dar anlamıyla alınarak sadece Kürt nüfusun bir bölümü 'Kürt' olarak kabul edilmiştir (örneğin, hiç Türkçe bilmeyen, sadece Kürtçe konuşanın Kürt sayılması gibi). Böylelikle, 1955 nüfus sayımına göre 24 milyonluk nüfusun 1.5 milyonunun Kürtçe konuştuğu sonucuna varılmıştır. Bu sayı Türkiye'de yaşamakta olan Kürt nüfusun yarısından da azdır (Bruinessen, 2013: 29).

Noyan'a göre bütün çok uluslu devletlerde etnik kültürlerle karşı asimilasyon süreçleri yaşanmaktadır. Türkiye'de de bu süreçler devam etmektedir fakat Türkiye'deki bu süreç daha çok ilerici ulusal özümseme şeklindedir (Noyan, 2013: 42).

Türkiye’de küreselleşme ile birlikte özellikle 1980’lerden sonra özellikle kültürel kimlikler alanında; bunun yanı sıra dilde, mimaride, müzikte, mutfak kültüründe ve neredeyse hayatın her alanında bir kimliksizleşme süreci başlamıştır. Tüketim toplumu/kültürü olarak da okuyabileceğimiz bu dönem, yerel kültürlerin devre dışı bırakılmaya çalışıldığı ve bütün dünyanın tüketime endekli bir kültürle yaşamaya dolaylı olarak zorlandığı bir dönemdir.

3. BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Kimlik, “biz” ve “ötekiler” arasındaki ayırım ve sınırların oluşumunda önemli bir noktada yer almaktadır. Özellikle birçok farklı etno-dinsel kültürün bir arada yaşadığı yerlerde, kimliğin bu özel durumu daha da önemli bir hâl alır. Mardin, birçok etno-dinsel kültürün bir arada yaşadığı çokkültürlü bir kent olarak göz çarpmaktadır. Bu bağlamda Mardin Kent Merkezi özelinde kültür-kimlik ilişkisi bağlamında ortaya çıkan sınır ve ayrımlar, araştırma konusunun ilk ayağını oluşturmaktadır. “Kültür endüstrisi kavramındaki endüstri sözcüğü, standartlaşmaya ve yaygınlaştırma tekniklerinin rasyonelleşmesine atıfta bulunur. Üretim bandından çıkmış herhangi bir standart ürün gibi kültürel ürünler de endüstri tarafından üretilen standart ürünlerdir ve birer metadır. Birbirinin aynısı olan bu kültürel ürünler, kitlenin de aynılaşmasına, benzeşmesine neden olur.” (Aksoy, 2019: 605). Bu bağlamda kültür endüstrisinin, kültürel tektipleşmeyi hedefleyen bir kavram olduğu söylenebilir. Mardin Kent Merkezi özelinde düşünüldüğünde; kültür endüstrisi ve buradaki farklı etno-dinsel kültürlerle arasındaki ilişki ise araştırma konusunun ikinci ayağını oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel amaçlarını; kültür-kimlik ilişkisi sonucunda oluşan sınır ve ayrımların incelenmesi, kültür endüstrisinin Mardin Kent Merkezi’ndeki¹ farklı etno-dinsel kültürlerle etkisinin incelenmesi ve “hoşgörü kenti Mardin” söylemindeki “hoşgörü kavramının Mardin Kent Merkezi’nde yaşayan farklı etno-dinsel kültürler tarafından nasıl algılandığının incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırma konusu üzerine bir literatür taraması yapıldığında; Mardin’in çokkültürlü yapısının hep aynı kavramlar üzerinden incelendiği görülmüştür. Kültür-kimlik ilişkisi, kültür endüstrisi ve hoşgörü-tahammül ikilemi gibi konuların oldukça az işlendiği hatta “kültür endüstrisi” konusunun ise hiç ele alınmadığı görülmektedir. Fakat yine de şunu belirtmekte fayda vardır: Seçilen ve üzerinde araştırma yapılmaya karar verilen bu üç kavram önceden belirlenip araştırma sahasına uygulanmaya çalışılan kavramlar olmayıp; araştırma sahasında yapılan ilk inceleme ve gözlemler sonucunda “alanın kendi dilinden” ele verdiği kavramlardır. Bu araştırma ile birlikte kültür-kimlik ilişkisinin çokkültürlü kentlerde oluşturduğu sınır ve ayrımların irdelenmesi, kültür

¹ Mardin Kent Merkezi, Mardin Artuklu İl Merkezi diye de ifade edilmektedir.

endüstrisinin yerel kültürler üzerindeki etkileri ve farklı etno-dinsel kültürlerin bir arada yaşadığı Mardin Kent Merkezi'ndeki "hoşgörü kenti Mardin" söyleminin, burada yaşayan insanlar açısından ne şekilde algılandığının anlaşılması gibi konular netlik kazanacaktır. Araştırma bu açılardan dolayı önem arz etmekte ve bu alanda gerçekleştirilmiş diğer araştırmalardan farklılık göstermektedir.

3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın evreni Mardin Kent Merkezi'dir. Mardin ilçeleri araştırma evreni dışında bırakılmış ve araştırma özellikle Mardin Kent Merkezi'nde bulunan ve "Eski Mardin" diye tabir edilen tarihi bölgeye yoğunlaşmıştır. Araştırmanın örneklemi oluşturanlar, Mardin Kent Merkezi'nde özellikle tarihi mekanlarda yaşayan veya çarşıda çalışan farklı kültürlere sahip insanlardır. Araştırma, örneklem grubunu oluşturan bireylerle sınırlıdır. Fakat benzer niteliklere sahip araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılabilir. Araştırma örneklemi oluşturan görüşmeciler, Mardin'deki ilk izlenimlerden sonra kartopu örnekleme tekniği kullanılarak seçilen kişilerden oluşmuştur. Bunun yanı sıra Mardin Kent Merkezi'ndeki farklı etno-dinsel kültürler olan Süryani, Arap, Kürt ve Ermenilerin kanaat önderleri ve ÇATOM² gibi kuruluşlarda çalışan bazı kişilerle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Türk kültürü, Türkiye'nin genelinde olduğu gibi Mardin'de de baskın ve ulusal kültürdür. Dolayısıyla gerçekleştirilen görüşmelere katılan görüşmecilerin, neredeyse hepsi doğal olarak bu ulusal kültürün izlerini taşımaktadır. Görüşmeciler Mardin'in yerlisi olan etno-dinsel kültürler arasından seçilmiştir. Mardin'deki Türk etnik kimliğine mensup kişilerin neredeyse tamamı Mardin'de görev yapan kamu çalışanlarından oluşmaktadır. Araştırma için yaptığımız ön çalışma ve gözlemler de bunu desteklemiştir. Ayrıca gerçekleştirilen görüşmelerde Süryani, Arap, Kürt ve Ermeni görüşmecilerde Türk etnik kimliğine sahip kişilerin, kamu personeli olduklarını ve Mardin'in yerlisi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı araştırma içerisinde Türk etnik kimliğine yer verilmemiştir.

Bu araştırma, nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır. Nitel araştırma yöntemleri sosyal bilimlerle yakın bir ilişki içerisindedir. Nitel araştırma yöntemleri araştırmacının "toplumsal yaşamın doğal akışında ortaya çıkan olayların ayrıntılı incelemelerini yürütmeye

² ÇATOM: GAP İdaresi tarafından, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütünleştiren yoksulluğun azaltılması stratejileri, katılımcı yaklaşımların teşvik edilmesi, kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar ve bütün bu çalışmalarda dezavantajlı grupların ve cinsiyet perspektifinin gözetilmesi yönünde bir dizi proje yürütülmektedir. Bu bağlamda yürütülen çalışmaların en önemlilerinden biri Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM'lar) projesidir.

vurgu yapmasına” olanak tanır (Neuman, 2014: 224). Nitel araştırma yöntemleri, bireylerin toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını, deneyimlediklerini, yorumladıklarını ve ürettiklerini anlamayı amaç edinen nitel araştırmalarda izlenen tutum ve stratejileri kapsayan bir kavramdır. “Derinlemesine görüşme/mülakat”, nitel araştırma yöntemleri için veri toplama tekniklerinden bir tanesidir. Araştırmada veri toplama aracı olarak bu teknik kullanılmıştır. Punch’a göre “İnsanların gerçeğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın en iyi yolu” derinlemesine görüşme/mülakat yapmaktır (Punch, 2005: 165). Derinlemesine görüşme, araştırma problemine dair üstünkörü bilgilerden çok, kişilerin düşünce, görüş ve deneyimleriyle ilgili bilgi toplanmak istendiğinde kullanılan bir görüşme tekniğidir. Derinlemesine görüşmelerde, az sayıda insanla görüşülerek çok detaylı bilgi elde edilmeye çalışılır. Araştırmacının amacı, görüşülen kişi ne söylemek istiyorsa bunu söyleyebileceği rahat bir ortam sağlamaktır. Araştırma konusuna ilişkin bütün ayrıntılara ve boyutlara ilişkin bilgilerin görüşme sürecinde elde edip edilmemesi, görüşmenin derinliğini yansıtır (Kümbetoğlu, 2005: 81). Araştırma kapsamında farklı etnisiteler ve dinler arası, kültürlerarası iletişimin nasıl gerçekleştiğini incelemek adına bazı noktalarda, etnografik yöntemden yararlanılmıştır.

Araştırma sahası olarak seçilen Mardin Kent Merkezi’ne Kasım 2019’da gidilmiştir. Araştırmanın verileri; Mardin Kent Merkezi’nde yaşayan farklı etno-dinsel kültürlerden olan 20(12 erkek, 8 kadın) görüşmeci ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır. Görüşmeciler cinsiyet, yaş, statü, etnik aidiyet gibi değişkenler göz önüne alınarak da seçilmeye dikkat edilmiştir. Yaş dağılımı özellikleri bağlamında 65 yaş ve üstü 3, 50-64 yaş arası 1, 40-49 yaş arası 6, 30-39 yaş arası 5, 20-29 yaş aralığında 5 görüşülenle mülakatlar tamamlanmıştır. Görüşülenlerin 2’si okuryazar, 2’si ilköğretim, 6’sı lise 9’u üniversite ve 1’i yüksek lisans mezunudur. Derinlemesine mülakatların gerçekleştirileceği görüşmeciler seçilirken, seçilen görüşmecilerin Mardin il sınırları içerisinde doğup-büyüyen, kültürlenme sürecini Mardin’deki bu çokkültürlü yaşam içerisinde gerçekleştiren bireylerden olmasına dikkat edilmiştir. Gerçekleştirilen 20 derinlemesine mülakatın 19(on dokuz) tanesi Türkçe olarak gerçekleştirilmiş, 1(bir) mülakat görüşmecinin Türkçe bilmemesinden dolayı Kürtçe gerçekleştirilmiştir. Kürtçe gerçekleştirilen görüşmenin Türkçeye çevrilmesi Vehbi Aydemir tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin anlattıklarından sıkça tekrarlanan ve çokça bilinen kısımlar el verdiğince ayrı tutulmaya çalışılmış, farklılık gösteren anlatımlar özgünlüğü korumak için bire bir olarak aktarılmıştır. Görüşmelerin çözümlemesi yapılırken katılımcıların ifade ve vurguları olduğu gibi aktarılmaya özen gösterilmiştir. Gerçekleştirilen

derinlemesine mülakatların süresi 40 dakika ile 1 saat 40 dakika arasında değişmektedir.

Yapılan derinlemesine mülakatlar esnasında araştırmaya dair bulguların elde edilmesini sağlayan sorular, “Bulguların Değerlendirilmesi” bölümünde 7 tema halinde değerlendirilmiştir. İlk temanın şekillenmesini sağlayan sorular, kültür ve kimlik arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak açısından önemli çıkarımlar elde etmeyi amaçlamaktadır. İkinci ve üçüncü temanın şekillenmesini sağlayan sorular ise, Mardin’deki çokkültürlü yaşamın bölgede yaşayanlar açısından ne ifade ettiği, onları nasıl etkilediği ve bu kültürlerarası etkileşimlerin bölgede nasıl anlamlandırıldığı noktasında veriler sunmayı hedeflemektedir. Dördüncü, beşinci ve altıncı temaları şekillendiren sorular, küreselleşme ve onunla bağlantılı olarak kültür endüstrisinin, Mardin’deki çokkültürlü yaşam üzerindeki etkileri konusunda veriler elde etmeyi amaçlamaktadır. Son temanın şekillenmesini sağlayan sorular ise Mardinlilerin, bölge dışında Mardin’in medyada tanıtılması hakkında neler düşündüklerini aktarmayı ve yorumlamayı amaçlamaktadır.

3.3. Alanda Karşılaşılan Güçlükler

Şüphesiz çalışmamızın alan çalışması, çalışmanın diğer bölümlerine göre daha çok çaba sarf etmemize neden olmuştur. Dolayısıyla buna bağlı olarak alanda belli güçlüklerle karşılaşmıştır. Alanda karşılaştığımız güçlüklerden ilki Mardin’in sahip olduğu sosyal, kültürel ve politik özgünlüklerinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer güçlük ise Mardinlilerin gerek tarihsel süreç gerekse günümüze yakın, özellikle politik ve sosyal birikimlerinden kaynaklanan çalışma sorunsalımızın kültürel ve siyasal anlamda kırılğan ve hassas bir yapıya sahip olma özelliği taşımasıdır.

Çalışmamızda önceden belirlenen kavram ve teorileri alana dayatmak yerine, alanın kendi dilinden ele verdiği sorun ve kavramları ele almak amaç edinilmiştir. Dolayısıyla alanda ilk etapta yapılan gözlem ve görüşmelere çalışmamızın teori bölümünün de şekillenmesini büyük ölçüde sağlamıştır.

Mardin’de kentin; politik, sosyal ve kültürel açıdan oldukça yoğun bir yapıya sahip olması, mücadele etmemiz gereken bir diğer güçlük olarak karşımıza çıkmıştır. Yakın dönemde bölgede gerçekleşen siyasal çalkantılardan kaynaklı olarak bölge insanlarının bize ve çalışmamız dahilindeki sorularımıza (her ne kadar siyasi olmasalar da) çekimsiz ve korkuyla yaklaşmaları karşılaştığımız bir diğer güçlük olmuştur.

Çalışmamızda kullandığımız soruların fazlalığı, bu soruların kapsamlarının geniş olmasından kaynaklı olarak görüşmeler sırasında bazen konuların dağılmasına sebebiyet vermiştir. Dağılan konuların toparlanması, bazen fazla zaman harcamaya yol açmıştır.

Bir alan araştırması esnasında kimi durumlarda erkek olmanın dezavantajları da vardır. Alan çalışmamız sırasında kamuda çalışan kadınlara ulaşmamız çok zor olmasa da ev kadınlarına ulaşmak oldukça güç olmuştur. Bundan dolayı çalışmamızda ev kadınlarının sayısı sınırlı kalmıştır.

3.4. Araştırma Bölgesi Olarak Mardin

Mardin, Anadolu ve Mezopotamya'nın birleştiği bir noktada yer alır. Mardin, bu özelliğinden kaynaklı olarak tarih boyunca birçok mücadeleye ve bununla birlikte kültürel hareketlere ev sahipliği yapmıştır. Bölge olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin, doğuda Şırnak, batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve güneyde Suriye ile komşudur. Mardin merkezi, eski ve yeni olarak ikiye ayrılır. Mardin ve içerisinde yer aldığı Mezopotamya Bölgesi, insanlık tarihi boyunca hep önemli bir yer olmuştur. Mardin özellikle tarihi ticaret yollarının ve birçok farklı kültürün birleştiği bir noktada yer almaktadır. Mardin'i kapsayan coğrafya büyük bir sosyal ve siyasal tarihe sahip olduğu gibi aynı zamanda önemli bir kültürel tarihe de sahiptir. Tarihsel süreç boyunca birçok farklı etnik kimliğe, birçok farklı kavme ve birçok farklı din ve cemaate ev sahipliği yapmıştır. Bununla birlikte Mardin'de Kürtçe, Türkçe, Arapça ve Süryanice dilleri konuşulmakta ve bu diller neredeyse iç içe geçmişlerdir.

Süryaniler, Araplar, Kürtler, Ezidiler, Ermenilere ve Şemsilere ev sahipliği yapan Mardin, etnik ve kültürel açıdan Türkiye'nin önde gelen sayılı şehirleri arasındadır. Bozkurt Güvenç'e göre çağımızın insanı, kentleşmeyi Endüstri Devriminin kaçınılmaz bir sonucu gibi görmüştür. Oysa bugünkü kentleşme ikinci kent devrimidir. Birincisi 9-10 bin yıl önce Ortadoğu'da başlamış ve tarımsal üretimin artmasına paralel olarak bütün dünyaya yayılmıştır (Güvenç, 1984: 192). Eski Mardin'deki kentleşme örneği de birinci kent devriminden bu yana süregelmiştir. Eski Mardin ve Yenişehir isimlerinde geçen “eski-yeni” karşılaştırması gibi hem mimari hem toplumsal açıdan “geleneksel-modern” karşılaşmasını bize sunar. Eski Mardin geleneksel toplumu temsil ederken, Yenişehir'in ise modern toplumu temsil ettiği söylenebilir.

Mardin'de Hristiyanlığa inanan farklı etno-dinsel kültürlerden insanlar genellikle kiliseler etrafında yaşamaktadırlar. İbadet için en sık kullanılan kilise Çubuk Mahallesi'ndeki Kırklar Kilisesi'dir.

3.4.1. Mardin Tarihçesi: Bugünü Anlamak Adına Dünü Bilmek

Yapılan arkeolojik çalışmalarla birlikte elde edilen tarih öncesi bulgular, Mardin'in on bin yıla yakın bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Fakat çalışmamız bir tarihsel araştırma niteliği taşımadığından dolayı derin bir tarihsel geçmişten bahsetmek yerinde bir tutum olmayacaktır. Bununla birlikte sadece Mardin'deki kültürel zenginliklerin kökenlerinin anlaşılması adına kısa bir tarihi geçmişten bahsetmek yerinde bir yol olacaktır.

Mardin isminin nereden geldiğine dair söylemler, bize kent tarihi hakkında bilgiler verebilir. Mardin isminin nereden geldiğine dair söylemler çok olmakla birlikte en yaygın birkaçından söz etmek yerinde olacaktır. Akyüz'e göre; bazı kesimler ismin Süryanice "Merdo" kelimesinden geldiğini söylemektedir. Şehrin etrafındaki çok sayıda kayalıklar, doğal kale niteliğinde olduğu için "kale" anlamına gelen "Merdo" kelimesinin çoğulu olan "Merdin" ismi konulmuştur (Akyüz, 1998). Kentin adına dair bir diğer söylem ise ismin Ermenice bir kelime olan ve "savaşçı" veya "şehit" anlamına gelen "Mardi" kelimesinden geldiğidir. Farklı bir söylentiye göre ise "Mardin", "Marde" adlı bir kavimden adını almıştır. Dönemin Pers Kralı Ardeşir, "Marde" adlı kavmi buraya yerleştirdiği için buranın adı Mardin olmuştur (Dolapönü, 1972).

Tarih öncesi ve klasik çağda Mardin ve çevresine; Hurriler, Hititler, Asurlular, Aramiler, Persler, Subariler, Sümerler, Akadlar, Babilliler gibi kavimlerin hâkim olduğu görülmektedir. Bundan sonraki süreçte Roma-Bizans İmparatorluğu bölgeye hâkim olmuştur. Hristiyanlığın yayılması da bu dönemde hızlanmıştır. Hristiyanlığın yayılmasına öncelik edenler, Süryanilerin ataları olan Arami'lerdir. M.S 200'lerde Roma İmparatorluğu Hristiyanlığa karşı baskılarını çoğaltmıştır. Bu dönemde Hristiyan keşişlerin çoğu Turabdin bölgesinde toplanmışlardır. 7.yy'dan sonra bölgede İslamiyet ile birlikte Arap hakimiyeti başlamıştır. Araplar bölgenin İslamlaştırılmasını sağlamışlardır.

1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler bölge üzerinde de hâkim olmuşlardır. Bir Türk beyliği olan Artuklular 1100'lü yıllarda bölgede hakimiyet kurmuştur. Mardin 12.yy. ortalarında Artuklulara başkentlik yapmıştır. 1180 yılında Selahattin Eyyubi, kuzeye doğru ilerlemeye başlayınca bölgedeki Artuklular,

Eyyübilere bağlılıklarını bildirmişlerdir.

Artuklu ve Eyyubi hakimiyetinden Osmanlı hakimiyetine kadar geçen sürede ise bölgede Karakoyunlu ve Akkoyunlular hâkim olmuşlardır. 16. yüzyılda Kürt Emirlikleri Osmanlı-Safevî Savaşı'nda Osmanlılara destek vererek, Osmanlıların bölgede hâkim olmalarına yardım etmişlerdir. Önemli bir ticaret merkezi olan ve önemli ticaret yolları üzerinde yer alan Mardin 17 ve 18. yüzyıllarda Osmanlı destekli Kürt aşiretleri hâkimiyetinde denetlenmiştir. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından yapılan nüfus sayımına göre bölgede %48 Hristiyan (Süryani, Ermeni), %45 Müslüman (Arap, Kürt, Türk) yaşarken geriye kalan %7'lik kısımda ise güneşe tapan Şemsiler ve Yahudiler yaşamaktadır.

19. Yüzyıl ortalarında bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırılar başlamıştır. Bu başkaldırıların çoğu Kürt aşiretleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Kürt Emiri Bedirhan Bey'in başlattığı başkaldırı dönemin en büyük başkaldırılarından biridir.

1800'lü yılların sonlarında bölgedeki gerilimler katlanarak artmıştır. 1895 Ermeni Olayları ile birlikte Hristiyanlara yönelik baskılar had safhalara yükselmiştir. Bölgede yaşayan gayrimüslimlerin çoğu, bu dönemde Avrupa ve Amerika başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerine dağılmışlardır.

1900'lü yıllar ve Cumhuriyet Döneminin başlarına dek bölgedeki kargaşa ve karışıklıklar devam etmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası bölgeyi işgal eden İngilizler ve Fransızlara karşı bölge halkları direnişlerde bulunmuşlardır. 1921 Ankara Antlaşması ile bölgede Cumhuriyet Dönemi başlamıştır. Bu dönemde unutulmaması gereken bir nokta ise Lozan Görüşmeleri sırasındaki Süryanilerin tavrı olmuştur. Dönemin Süryani patriği, Mustafa Kemal'e desteklerini bildirerek azınlık kabul edilmek istememiş, Türk statüsünde yaşamak istediklerini bildirmiştir.

Öte yandan 1925'te başlayan Şeyh Sait ayaklanması ve ayaklanmanın bastırılması bölgedeki birçok aile ve aşiretin sürgüne yollanmasına sebep olmuştur. Mardin'in önde gelen aile ve aşiretleri de sürgüne gönderilenler arasındadır.

3.4.2. Mardin Kent Merkezi'nde Yaşayan Etno-dinsel Gruplar

Tarihsel sürecin de gösterdiği gibi Mardin şehri bu süreç içerisinde bir kültürel çeşitlilik noktası olmuştur. Mardin'de, günümüzde geçmişe oranla etnik ve dinsel çeşitlilik çok daha azdır. Özellikle bölgede gerçekleşen savaşlar ve baskılar Müslümanlık inancına

sahip olmayan grupların sayısını oldukça azaltmıştır. Günümüzde Tur Abdin bölgesinde yaklaşık 2000 kişilik Süryani nüfusu yaşamaktadır. Bu nüfusun 1200'e yakını Midyat, Dargeçit ve İdil'de, 400'e yakını Nusaybin'de, 400'e yakını da Mardin'de oturmaktadır (Işık ve Güneş, 2015). Mardin'deki Süryani kanaat önderlerinin aktardıklarına göre ise merkezde yaşayan en büyük gayrimüslim topluluk Süryaniler olmakla birlikte; Süryanilerin sayısı dahi 50-60 aile kadar az bir sayıdır.

Süryaniler dışında Mardin kent merkezinde yaşayan diğer gayrimüslim topluluklarda Ermeni ve Keldanilerin nüfusu (Görüşmecilerin aktardıkları veriler) ise 80-100 kişi kadardır. Yapılan alan araştırması sırasında Ezidilere ise hiç rastlanılmamıştır. Mardin'deki Süryani, Keldani ve Ermenilerin çoğu anadillerini çoğunlukla bilmemekte ve ibadetlerini ise Mardin'de bulunan kiliseleri çoğunlukla ortak kullanarak gerçekleştirmektedirler.

Sayıdığımız gruplar dışında nüfus olarak Mardin'deki çoğunluğu oluşturan Müslüman gruplardır. Kürtler ve Araplar Mardin'deki Müslüman gruplardır. Kürtler daha önce çoğunlukla köylerde yaşarken, 1960'lar ve 1980'lerle birlikte il ve ilçe merkezlerine göç etmişlerdir ve bu göçler Kürtlerin kent merkezindeki en yoğun nüfusa sahip olmalarını sağlamıştır. 1900'lü yılların ilk yarısında kent merkezine göç eden Kürtlerin bir bölümü Arap Kültürü altında asimilasyona uğramış ve Araplaşmıştır. 1980'lerden sonra göç edenlerin çoğunluğu ise daha çok kent merkezi dışında kalan kenar mahallelerde yaşamaktadır. Merkezde yaşayan Kürtlerin çoğunluğu, Müslümanlığın Şafii mezhebine mensup olup, Kürtçenin "Kurmanci" lehçesini konuşmaktadırlar.

Mardin'deki ikinci kalabalık Müslüman grubunu Araplar oluşturur. Bu grup aynı zamanda Türkiye'deki en yoğun Sünni Arap topluluğudur. Mardin'deki Araplar, Arapçanın "Qıltu" lehçesini konuşmaktadırlar. Mardin'deki Arapların bir kısmı ise kendini "Türk" olarak tanımlamaktadır. Bunun dışında Mardin'de Türk etnisitesine mensup olarak görülenler genellikle dışardan gelen memur ve askerlerdir.

3.4.2.1. Süryaniler

Süryaniler Mardin'de yaşayan en kalabalık Hristiyan nüfusuna sahip gruptur. Günümüzde Mardin Merkez ve ilçelerinde yaşayan Süryani nüfusu 2000 civarındadır (Özmen, 2006). Bölgede Süryani nüfusunun çoğunluğu, 1980'lerde İstanbul ve batı ülkelerine göç etmişlerdir.

Kimi söylentilere göre “Süryani” kelimesi bir dini, yani Hristiyanlığı temsil etmektedir. Kimilerine göre ise bu kelime Hristiyanlığın bir mezhebidir. Farklı bir görüşe göre ise “Süryani” kelimesi bir halkı temsil etmektedir. Süryanilerin çoğunun kabul ettiği ve bizce de doğru olması gereken de budur. Çünkü, “Süryani” kelimesi, Hristiyanlıktan önce de bu topraklarda kullanılmaktaydı.

Süryaniler günlük yaşamlarında Aramcanın bir lehçesi olan Turoyo’yu konuşurlar. Fakat günümüzde Turoyo’yu sadece Midyat Süryanileri konuşabilmektedir. Mardin merkezdeki Süryanilerin çoğu Arapçanın Qıltu ve Kürtçenin Kurmanci lehçelerinde konuşmaktadırlar. Süryaniler Süryanice haricinde, Kürtçe veya Arapçayı daha yoğun konuştukları bölgelerde, o bölgelere hâkim olan kültürlerin etkisinde kalmışlardır. Örneğin; Batı Turabdin Platosundaki Süryaniler, Arapçanın Qıltu lehçesiyle konuşurlarken; Kerburan’daki (Dargeçit) Süryani rahipler ise Suriye yazısıyla Kürtçe yazmışlardır.

“Süryani” isminin nereden geldiğine dair birçok teori olsa da net olarak bilinen bir şey var ki o da “Süryani” isminin Hristiyanlıktan önce de var olduğudur. Şimdi “Süryani” isminin nereden geldiğine dair ortaya atılmış, bildiğimiz birkaç teoriye göz atalım: Bir teoriye göre, Süryani ismi Pers kralı Keyhüsrev (Süryanice: Syros) ismine göre şekil almıştır. Keyhüsrev, Babil işgalinden sonra oradaki halkı serbest bırakmıştır. Özgürlüğüne kavuşan halk, Keyhüsrev’e duyulan saygıdan dolayı kendilerine “Süryani” demişlerdir. Başka bir teoriye göre ise Süryani ismi Lübnan’ın Tyr (Süryanice: Sur) kentinden türemiştir. Bu söyleneceye göre; Hz. İsa’nın havarileri Sur kentinden oldukları için onlara Surin deniliyordu. Ondan dolayı onların yaydığı inancı kabul edenlere de Surin denmeye başlanmıştır. Surin kelimesi daha sonra zamanla “Süryani” kelimesine verilmiştir. Üçüncü bir teoriye göre ise; Süryani kelimesi asuri kelimesinden türemiştir. Bu teoriye göre Mezopotamya’yı işgal eden Yunanlılar birçok ismi Süryanilere göre değiştirmişlerdir. Burada yaşayan halka “Asuryalı” demişlerdir ve bu da zamanla “Süryani”ye dönüşmüştür.

Çelik’e göre Süryaniler, geçmiş uzun tarihi süreç içerisinde yaşadıkları olaylardan dolayı içlerine kapanık bir toplum haline gelmişlerdir. Bu yüzden de “dışardan” birilerinin onların düşüncelerini, talep ve hedeflerini anlaması, anlatması ve yeterince ortaya koyması mümkün değildir (Çelik, 2011: 8).

Çelik’e göre, “Süryani” kelimesinin tanımladığı halk; tarihte Akad, Babil, Asur, Aram ve Kalde diye tanımlanan ve Bethnahrin medeniyetini oluşturan halk gruplarının, yabancı

egemenlikler altında birbirleriyle kaynaşması sonucunda oluşmuştur. Hristiyanlık bu kaynaşmanın tutkalı olmuştur. Hristiyanlık sonrasında ise, bu bölgede Hristiyanlaşan herkes Süryani'leşirken, Hristiyanlıktan ayrılanlar da Mahalmiler örneğindeki gibi Süryani kimliklerini kaybetmişlerdir (Çelik, 2011: 88).

Çelik'e göre, devletin gizli dayatmaları sonucunda 1960'li yıllarda ortaya çıkan göç olgusu, aslında yaklaşık 20 yıllık bir politikanın ürünüdür. Daha Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda; Paris Barış Konferansı'na esnasında Süryani Ortodoks Kilisesi liderlerinden İğnatiyos Afram Barsavm ile 1924 yılında Hakkari'deki Nasturi ayaklanmasıyla tepkilerini dile getiren Asuri-Süryani halkını ve sürekli olarak mücadele vermeye çalışan Kürt halkını susturabilmek için ya asimile etmesi ya da tarihte sürekli olarak yaşadığı alanlardan söküp atması gerekiyordu (Çelik, 2011: 32).

Çelik'in Aktardığına göre Asuri-Süryani halkını oluşturan ilk halk grupları, M.Ö. 4000'li yıllarda Güneybatı'dan Fırat nehrini aşarak Bethnahrin'in (Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan bölgeye Süryanilerin verdiği isim) içlerinde yerleşmeye başlamıştır. Fırat nehrini aşarak Bethnahrin'in içlerine doğru giren ilk Sami gruplar, Sümerler'in kurduğu şehirlerde yerleşmenin yanında, burada kendi şehirlerini de oluşturmaya başlamış ve kimi şehirlerde de yönetimi ellerine geçirmişlerdir (Çelik, 2011: 82). Temeli Sümer kültürüne dayalı ve Sami halk gruplarının (Akad, Babil ve Asur) katkısı sonucu oluşan Bethnahrin medeniyetine en büyük katkıyı M.Ö. 14. Yüzyılda Batı Bethnahrin'de, Fırat nehri ile Akdeniz kıyıları arasında yerleşik hayata geçerek, prenslikler kuran Aramiler oldu. Aramiler, kurdukları prensliklere Asur İmparatorluğu tarafından saldırılar yoğunlaşınca, karşılık olarak Asur ve dolayısıyla Bethnahrin'in diğer şehirlerine saldırıp burada yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Aramiler'in Bethnahrin'de bulunan şehirlere yerleşmesi ve buradaki uygarlığın içinde erimesi sonucunda Asuri-Süryani halkının kültür ve kimliği ana hatlarıyla ortaya çıkmaya başladı (Çelik, 2011: 83-84).

Çelik'e göre Süryaniler, tarihsel olarak üzerlerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir. Bundan dolayı da Osmanlı döneminde "Millet-i Sadıka" (Sadık Millet) unvanını almışlardır. Cumhuriyet Döneminde ise, Süryaniler hiçbir sorun çıkarmamışlardır. Fakat buna rağmen Osmanlı döneminde soykırıma maruz kalmışlar ve Cumhuriyet döneminde de birçok haksızlığa uğramışlar ve onlarca Süryani katledilmiştir (Çelik, 2011: 99). Ona göre Süryanilerin uğradığı haksızlıkların çoğunluğu Süryanilerin Ermenilerle bir tutulmasıdır. Fakat Çelik'e göre Süryanilerin Ermenilerle aynı coğrafyada yaşamaktan ve

aynı dine mensup olmaktan başka hiçbir ortak noktaları yoktur. Dolayısıyla bir değerlendirme yapılırken bunların dikkate alınması gereklidir.

Andrews “Türkiye’de Etnik Gruplar” adlı eserinde, Süryaniler hakkında genel bilgiler verir. Andrews’in aktardığına göre Süryaniler; Mardin’in Turabdin platosu üzerinde 33 köye yayılmışlar ve çoğunlukla Midyat’ta yoğunlaşmışlardır. Süryanilerin geri kalan az bir kısmı ise Mardin, Savur, Kılıt, İdil ve Nusaybin’de yaşamaktadırlar. Günümüzde ise Süryanilerin çoğu ya göç etmiş ya da sürgüne gitmiştir (Andrews, 1992: 228).

2000 yılının başlarından itibaren bölgedeki güvenli ortamın artması ve bununla birlikte turizm faaliyetlerinin artmasıyla Mardin'deki restorasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Bölgeye gerçekleşen Kültür turizmi faaliyetleri Süryanilere olan ilgi ve alakayı da arttırmıştır. Restorasyon ve onarım çalışmaları sayesinde birçok yeni kilise faaliyet göstermeye başlamıştır.

Süryaniler 1915 olaylarını “Seyfo” yani “Kılıç yılı” olarak adlandırılırlar. Süryaniler tarafından Süryani katliamı olarak adlandırılan Seyfo Olayı esnasında, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan yaklaşık 250 bin civarında Süryani katledilmiştir. Seyfo Süryanice kılıç anlamına gelmektedir.

Gaunt’a göre ilk başta, gerçekleştirilen tehcirin sadece Ermenilere yönelik olduğundan emin olan Süryaniler Osmanlı Devleti’ne karşı herhangi bir başkaldırıda bulunmamışlardır. Devlet yetkilileri, onlara tehcir dışında tutulduklarını söylemelerine rağmen eninde sonunda sıra Süryanilere gelmiştir. Süryaniler tehcir politikası onlara da uygulanmaya başladığında bir şeyler yapmak için artık çok geç olduğunu anlamışlardır. Sıra onlara geldiğinde kendilerini korumaya çalışmışlarsa da başarısız olmuşlardır (Gaunt, 2007).

Seyfo, ayrı sosyo-politik ve etnik etkenlerin bir araya gelmesiyle tamamen kontrolden çıkan olaylardan oluşmaktadır. Ermeni Tehciri, Nesturi Ayaklanması, Bölgedeki aşiret yapısı, misyonerlerin bozduğu toplumsal denge, 1. Dünya Savaşı’ndaki kaos ortamı bunlardan birkaçıdır (Gaunt, 2007: 264-265).

1914’te Osmanlı devleti seferberlik ilan edince, tamamına yakını Süryani olan Midyat’ta 20-40 yaş arası erkekler birbirlerine zincirlenerek askere alındıkları, bu şekilde gidenlerin çok azının geri dönebildiği iddia edilmektedir. Ardından Diyarbakır ve Mardin çevresindeki katliamlardan kaçan Süryanilerin Midyat’a sığınmaları ve yaşadıklarını

anlatmaları gerginliği tırmandırmıştır. Midyatlı Süryanilerin ileri gelenleri dönemin Midyat kaymakamı Nuri Bey'le görüşmüş ve açıklama istemişlerdir. Nuri Bey, bu yaşananların kendilerini kapsamayacağını, olayların sadece Ermenilere yönelik olduğunu söyleyerek onları sakinleştirmek istemiştir. Fakat Süryaniler endişelerinde haklı çıkmıştır, zira 1915 Haziran'ında Midyat'taki Süryani Protestanlara yönelik tutuklama faaliyetleri başlamıştır. Bu aşamada olaylar kontrolden çıkmış ve civar aşiretlerin de desteğiyle Midyat sokaklarında adeta Süryani avı yaşanmıştır (Gaunt, 2007: 270-273).

3.4.2.2. Ermeniler

Mardin'de yaşayan diğer Hıristiyan gruplardan biri ise Ermenilerdir. Türkiye'de yaşayan Ermeni nüfusu Doğu illerine göre Mardin'de çok daha azdır. 19. Yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında yaşanan gelişmeler, bölgede yaşayan Ermeni nüfusunun neredeyse yok denecek seviyeye getirmiştir. Sarı, Mardin'de 5-6 Ermeni ailenin yaşadığı söylemektedir (Sarı E. , 2010: 124).

3.4.2.3. Keldaniler

Keldaniler de Süryaniler gibi Arami kökenlidirler. Keldaniler, Süryanilerin aksine Katolik mezhebindedir. Mardin merkezde çok fazla bir nüfusa sahip olmayan Keldanilerin kullandıkları bir kilise bulunmaktadır. Sarı'ya göre Keldanilerin de sayıları Ermeniler gibi 5-6 aile kadar olduğu bilinmektedir. Keldaniler, Keldanice bilmedikleri için günlük yaşamda Arapça ve Türkçe konuşmaktadırlar (Sarı E. , 2010: 125).

3.4.2.4. Kürtler

Mardin'de yaşayan en kalabalık grupları Müslüman Kürt ve Araplar oluşturmaktadır. Geçmiş dönemlerde çoğunlukla şehir merkezi dışında köylerde yaşayan Kürtler, son 20-30 yıl içerisinde şehir merkezlerine göç etmişlerdir. Bu göçler sonucunda bugün Mardin Kent nüfusunun neredeyse yarısını Kürtler oluşturmaktadır. Mardin'de yaşayan Kürtler, Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşmaktadırlar. Müslümanlık dışında köylerde yaşayan az sayıda da Ezidi Kürt olduğu bilinmektedir. Kürtler Müslümanlığın Şafi mezhebine mensuplardır.

Kürtlerin yaşadığı bölgeyi, coğrafi bölgenin adı olarak kullanılan "Kürdistan" kelimesi ilk olarak Selçuklu İmparatorluğu sultanlarından Sultan Sencer tarafından kullanılmıştır. Sultan Sencer Luristan ve Azerbaycan arasındaki bölge veya Zagros Dağlarının batısında kalan bölge için "Kürdistan" ismini kullanmıştır (Çetin, 2014: 41).

Günümüzde Kürtlerin yaşadığı bölge sınırları Ortadoğu'da Türkiye, Suriye, Irak ve İran arasında kalmaktadır. Bunun dışında küçük topluluklar şeklinde de olsa Kürtler Belucistan, Batı Avrupa, Rusya, Lübnan, Ermenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde de yaşamaktadırlar.

Çetin'e göre Kürtler Hint-Avrupa kökenine mensupturlar ama yine de Kürtlerin ilk ataları konusunda tarihçiler arasında farklı görüşler mevcuttur (Çetin, 2014, s. 43). İzady'e göre Kürtlerin ilk ataları arasında Hurri, Guti, Kırt, Kaldi, Mard, Kardü, Ari Medler, Mitanniler ve Kassitler olarak kabul edilebilirler (İzady, 2004: 62).

Minorsky'e göre Yunan düşünür Ksenefon'un kaleme aldığı Anabasis (Onbinlerin Dönüşü Milattan Önce 401-400) adlı yapıtta adı geçen Kardukiler hem yaşadıkları bölgenin Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı bölge olması hem de ismin "Kürt" kelimesine yakınlığı itibarıyla Kardukilerin, Kürtlerin ataları olduğunu söyler (Minorsky, 1988: 1089).

Firdevsi'nin Şehname adlı eserinde Kürtler, Zalim Dehak'ın yaptığı katliamdan Demirci Kawa sayesinde kurtulan İranlıların torunları olarak kabul edilmiştir (Firdevsi, 1992: 123). İslamiyet'in Kürtler tarafından kabul edilmesi ile birlikte Kürtlerin İslamiyet'e ait kaynaklarda isimleri yer almaya başlamıştır. Kürtlerin tarihi hakkında İslamiyet'e ait coğrafya ve tarihi eserlerde önemli bilgiler mevcuttur. Günümüzde Kürtlerin çoğu Müslümanlığı benimsemiştir. İslamiyet'ten önce Kürtler Zerdüştlük, Musevilik, Hristiyanlık ve Ezidilik gibi inançları benimsemişlerdir. Günümüzde bu inançlara bağlı olan Kürtlerin sayısı oldukça azdır.

Minorsky'e göre Kürtlerin varlıklarını bugüne kadar sürdürmelerindeki en önemli faktör dillerini korumuş olmalarıdır. Kürtçe Hint-Avrupa dil grubuna dahil olup birçok baskıya rağmen varlığını korumuştur (Minorsky, 1988: 1111).

3.4.2.5. Araplar

Mardin merkezde yaşayan diğer Müslüman Grup ise Araplardır. Merkezde ve diğer ilçelerde yoğun bir nüfusa sahip olan Araplar, Arapçanın Qıltu lehçesini konuşmaktadırlar. Mardin'de yaşayan Araplar Müslümanlığın Sünni mezhebine mensupturlar. Aynı zamanda Mardin'de yaşayan Arapların bir kısmına "Mahalmi" de denilmektedir.

4. BÖLÜM

4. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Kimliği Tanımlamak: Sınırların Oluşumu

Kimlik edinme mensubiyetle ilgilidir ve kültürel dir. Dolayısıyla kimliğe bir referans alanı oluşturan kültür ile kimlik arasında kuvvetli ve sürekli bir bağ vardır. Kimlik-kültür ilişkisi “çokkültürlülük” söylemlerinin artmasıyla birlikte daha çok ön plana çıkmaya başlamış ve irdelenmiştir. Milliyetçilik olgusunun etkisinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte “çokkültürlülük” söylemleri daha da güçlenmiştir. Bununla birlikte milliyetçilik olgusunun zayıflamasına “çokkültürlülük” söylemlerinin artması da neden olmuş olabilir tezi de öne sürülebilir.

Doytcheva’ya göre kimlik iddiaları ve kültürel özgüllüklerin savunulması bugün ortak taleplerin ifadesinin önemli bir vektörüdür (Doytcheva, 2016: 11). Kimlik tanımlamak ister kişisel ister kolektif tanımlama şeklinde olsun; sonuç olarak bizlere aidiyet ve tanınma ile ilgili bileşenleri verecektir. Dolayısıyla kimlik kesinlikle bir kendinin farkında olma ve bilinç boyutu taşır. Kendimizi bir birey olarak tanıtmamızı sağlayan bileşenler arasında, kendini bir halka, bir soya, bir etnisiteye veyahut bir millete ait hissetmemiz arasında ilişkiler vardır. Bundan dolayı kimlik bir ortak talep belirtme aracı olarak da karşımıza çıkabilir.

Sosyal ve kültürel kimlikler “verili” ve “kazanılmış” kimlikler olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenebilir. “Verili” kimlikleri aile, etnik grup, toplum, topluluk, ulus ve uygarlık, sosyalleşme süreçlerinde edinilen özellikler oluşturur ve bu özellikler doğuştan kazanıldıklarından dolayı dışlayıcı karakter özellikleri taşırlar. Ayrıca bireyin özgür iradesiyle seçtiği kimlikler, “kazanılmış” kimliklerdir. Ne var ki, kimliğin devingenliği, sürekliliği ve çoğulcu karakteri, kazanılmış kimliğin birey üzerinde tekel oluşturmaya ve mutlak otorite oluşturmaya imkân vermez (İnaç, 2014). Bir kimlik, “öteki” kimliklere göre tanımlanır, öteki kimliklere göre yorumlanır ve öteki kimliklerin varlığıyla anlam kazanır. Bir kültür, başka kültürlerle karşılaşması sonucu bir kültürel kimlik oluşturur. Bu doğrultudan hareketle oluşan yeni kültürel kimlik kendi sınırlarını, diğer kültürlere bakarak şekillendirir. Herkesin veyahut her grubun, aynı kimlik sınırlarına sahip olması mümkün değildir. Böyle bir durumun oluşmuş olması hiçbir farklı kimlik arayışının olmaması ve meşruiyet kazanmamasını sağlamış olurdu.

Görüşmecilere yöneltilen ilk sorular kimlik ile alakalı sorulardır. Sorulan bu soruların amacı; Mardin düzeyinde kimlik, kültür ve çokkültürlülük kavramlarının birbirleri arasındaki ilişkiler hakkında fikir sahibi olmak ve çıkan sonuçları değerlendirmektir. Kültürün nasıl kavrandığı, kültürel kimliğin dilde nasıl şekillendiği ve inşa edildiği de bu sorulara verilen cevaplarla karşılık bulacaktır. Ayrıca soruların aynı zamanda kültürel sınırları ve bununla birlikte kültürel ayırımın nasıl yapıldığı konusunda da bilgiler sunacaktır.

Ben kürdüm, Aslen Mardin Mazıdağ'lıyız ama ben Mardin merkezde doğdum büyüdüm. Yani ben Mardinliyim ama anam babam Mazıdağ'lıdır diyebilirim. 29 yaşındayım, öğrenciyim Beşkardeşiz iki ablam, iki de abim var. Ben deistim ama babam bölgenin önde gelen imamlarından, cami çıkışında saldırıya uğrayıp öldürüldü. Annem, abilerim, ablalarım Müslümandırlar özellikle annem "beş vakit"tir. Ben deist olmaya üniversite yıllarında karar verdim. Üniversite okumak dışında Mardin dışında çok yaşadığım söylenemez. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist)

Kimlik, bireylerin tecrübe ve anlam kaynağını oluşturur. İsimli bireyler, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında bazı ayrımların yapılmadığı kültürler ya da diller bilinmemektedir. Kendini bilmek ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz (Castells, 2005).

Özellikle Kürt olan görüşmecilerimizle yapılan görüşmelerin çoğunda ilk soruya ilk olarak etnik aidiyetlerinden bahsederek başladıkları gözlemlenmiştir. Bunun sebebi ise sadece Mardin düzeyinde değil, doğu ve güneydoğu bölgesi genelinde ulus-devletin kuruluşundan başlayarak günümüze kadar devam eden Kürt kimliğinin baskılanması, yıllarca Kürt kültürüne ve diline yönelik yasakların bir sonucu olarak okunabilir. Kürt görüşmecilerin çoğunluğu öncelikle, etnisiteve daha sonra ise yaşanan yeri kimlik ögesi olarak vurgulamışlardır.

Arap görüşmecilerimiz çoğunluğu kimlik tariflerinde öncelik olarak yaşanan yer adını kullanmış daha sonra etnisite ögesine yer vermişlerdir. Bununla birlikte Arap görüşmecilerimizin çoğu ulus-devlet bazlı milliyetçilik vurgularını çokça dillendirdikleri gözlemlenmiştir.

Süryani ve az sayıda Ermeni görüşmecilerimizin ise öncelikle etnisiteyi kimlik tarifinde kullandıkları daha sonra dini inanç ve en son olarak yaşanan yer öğelerini kullandıkları gözlemlenmiştir.

Ben devrimci bir Kürdüm yani solcu bir Kürt. Mardinliyim 67 yaşındayım. Eski Taş ustasıyım aynı zamanda “ahşap yakma” tablolar yapıyorum. Köklü bir aileden geliyorum ağa torunuyum. Alisher ailesi denildi mi, eskilerden herkes bilir bizi. Yıllardır Mardin’de yaşıyoruz. Ama kökümüz Midyat’tan geliyor. G2(E,67, Taş Ustası/Ahşap Yakma, Kürt/Müslüman)

Assmann göre günümüzde "toplumsal kimlik" olarak kabul gören kimlik kavramı, kişinin bir topluma ve o toplumun kültürüne ait olduğunun belirtilmesini gerektirse de kişinin topluma aidiyeti böyle bir bilinçlilik halinden ziyade "doğal" durum olarak yaşanır (Assman, 2000).

Genç görüşmecilerle yapılan görüşmelerde genç görüşmeciler kendilerini tanıtırken “aile”, “soy”, “aşiret” isimlerini çok kullanmazlarken, daha yaşlı görüşmeciler “aile”, “soy” ve “aşiret” isimlerini daha çok kullandıkları fark edilmiştir. Bu durumun nedeni olarak modernleşme ile birlikte değişen sosyal yapının farklı kuşaklardan bireyler üzerindeki tezahürü olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

Ben kürdüm, anadilim Kürtçedir. Arapçayı anlıyorum ama konuşamıyorum. 26 yaşındayım, üniversite öğrencisiyim aynı zamanda esnaflık yapıyorum. Müslümanım ama dinle çokta alakadar olduğum söylenemez. Elimden geldiğince Kürtçe konuşmaya gayret ediyorum ki unutmayayım, kültürümüz, dilimiz yaşasın. Ben kendimi bildim bileli Mardin merkezdeyim ama bizimkiler Mardin’in köylerinden gelmişler ismini tam hatırlayamıyorum çünkü ben hiç gitmedim. G3(E, 26, Öğrenci/Esnaf, Kürt/Müslüman)

Bu noktada Bilgin’in kolektif kimlik konusunda söyledikleri görüşmecilerimizin aktardıklarına ışık tutar niteliktedir. Bilgin bu konuda şunları söyler: “Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda dil, kültür, din, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanı sıra, topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandıran önemli bir faktör olarak belirmektedir” (Bilgin, 1994: 232).

“Mardin’in yerlisi olmak”, “Doğma büyüme Mardinli olmak” veya “Mardinli olmak” tabirlerinin kullanımları da kırdan-kente göç eden özellikle orta ve daha yaşlı görüşmeciler tarafından çok sık kullanılmazken, onlardan sonraki kuşaklarda bu tabirlerin daha sık kullanıldığı görülmektedir. Kimlik tanıtımı yapılırken “yaşanılan yer” öğelerinin kullanılması

daha erken göç edenler ve daha geç göç edenler arasında sıralama açısından değişiklik göstermektedir. Daha erken göç edenler kimlik tanıtımda “yaşanılan yer” vurgusunu daha önce yaparken, daha geç göç edenlerde bu vurgu çok daha sonra yapılmakta veya hiç yapılmamaktadır. Bu noktada yine Bilgin’in söylediklerine bakabiliriz. Bilgin aktardıklarımızı destekler nitelikte şunları söyler: “Bir grup veya topluluğun kimliğini tanımlama çabaları, onların zorunlu olarak geçmişlerine bakmalarını içermektedir. Bu anlamda kolektif kimlik, aynı zamanda bir dolaylılık ve uzun sürelilik, bir yapı ve bir konjonktür ifade etmektedir. Kimlik talepleri ve inşaları yönüyle, iki farklı zemin çerçevesinde şekillenmektedir.” (Bilgin, 1994: 236)

Benim ismim Ermeni'yim, Mardin'in Ermenilerindenim, son kalan 2 aileden birindenim. Herkes kaçıp gitti Avrupa'ya, Amerika'ya ya da kaçmak zorunda kaldı. Biz kaçıp gidemeyenlerdeniz o yüzden buralarda kalmışız. İstanbul Üniversitesi'nde Teoloji okudum. Eskiden papazdım, İstifa ettim ateist oldum. (Gülüyor). Benim annem Kürt, babam Ermeni'dir. Ama ben kendimi daha çok Ermeni olarak hissediyorum. Türkçe, Ermenice ve Kürtçe az konuşuyorum. Arapça anlıyorum ama konuşamıyorum. Süryanice kursunu da gittim ama tam hâkim değilim. Hani kuran okuyorlar Türkler, Arapça ama anlamıyorlar ya benim Süryanicem de öyle okuyorum ama anlamıyorum. Sadece sevap kazandırıyor(gülüyor). G4(E, 30, Esnaf, Ermeni/Ateist)

Günümüzde Mardin'deki farklı kültürler arasında azınlık durumunda olup da sayısı en az olan kültürlerden biri de Ermenilerdir. Azınlık durumunda olmak ister istemez yaşanılan sosyal çevrede varlık göstermek adına daha fazla çabalamayı ve daha çok şey öğrenmeyi gerektirir. Zaten dördüncü görüşmecimizin kendini tanıtırken değindiği; “Türkçe, Ermenice ve Kürtçe az konuşuyorum. Arapça anlıyorum ama konuşamıyorum. Süryanice kursunu da gittim ama tam hâkim değilim. Hani kuran okuyorlar Türkler Arapça ama anlamıyorlar ya benim Süryanicem de öyle okuyorum ama anlamıyorum. Sadece sevap kazandırıyor(gülüyor).” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere; sayıları Mardin merkezde 5-6 aile kadar olan Ermeniler, mecburen diğer kültürlerin dillerini öğrenmek ve onlarla yaşamak zorunluluğunda kalmışlardır. Diğer kültürler arasında bu durum yok denemeyecek kadar az olarak karşımıza çıkmıştır.

Ben Süryani cemaatinin mensuplarındayım. 25 yaşındayım, maalesef taze mezunum. Babam cemaatin ileri gelenlerindedir şu an yurtdışında keşke burada olsaydı sizinle tanışmasını isterdim. Bizim kültürümüzü bizi tanıtabilecek en iyi Süryanilerden biridir

kendisi. Biz Midyat'ta yaşıyorduk sonradan buraya geldik. Biz 15 yıldır buradayız. Daha net anlaşılması açısından babamın mesleğinden detay vereyim isterseniz, babam manastırda çalışıyordu yani biz tamamen işin içinden geliyoruz. Midyat'ta "Mor Gabriel" deydik sonradan buraya Dayrulzafaran'a geldik. Şu an işsizim sanırım bu koşullarda uzun sürede işsiz kalacağım. Bir erkek burada bir şeylere katlanıyorsa bir kadın bunun 10 katı kadar fazlasına katlanmak zorunda kalıyor. Çünkü çokluk olmasına rağmen ataerkillik devam ediyor, son bulmuyor maalesef. Söylemek istediğim en önemli şey şu burada bir kadın olarak yaşamak gerçekten çok zor. Süryani Bir kadın olarak yaşamak ise çok daha zor. G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunu, Süryani)

Kimlik bireyin varlık bilinci ile direk ilişkilidir. Var olabilmek adına kimlik, birçok kez farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kimliğini oluşturmak adına farklılıkları ötekileştiren, ötekinin var edilmesi yoluyla kendi farklılıklarını belirleyen bir özelliğe dönüşür (Connolly, 2011). Bilgi ve bilinç kimlik ile doğrudan alakalı kavramlardır. Bilgi ve bilinç farkındalık oluşturur ve farkındalık kimlikle yakından alakalıdır. Bu doğrultuda bilginin biçimi ve sahip olduğu özel içeriği bir anlamda kültürü var eder. Bir başka deyişle bilgi, bilinç ve farkındalık kavramları sosyal çevre ile var eder. Bu durum en küçük kolektif gruplardan (aile, soy, sop, aşiret vb.) etnik kimliğe doğru bir kimlik tanımlama ve bununla birlikte yabancının algılanması ve açıklanması sürecini başlatır.

Ben doğma-büyüme Mardinliyim. 1977 yılında doğdum. Burada Çatom bünyesinde çalışıyorum birlikte projeler yürütüyoruz. Köken olarak Arap'ız. İki çocuğum var, biri kızdır, biri de erkektir. Dediğim gibi burada Çatom bünyesinde çalışıyoruz, burada Suriyelilerin barınmalarını sağlıyoruz. Onlara yardım ediyoruz. Burada bir sürü kişi var her yöreden her memleketten insanlarımız var. Çatomlar çok geniş yelpazeli yerler her kesimden kadınlarımız var burada bizden faydalanabilirsiniz. Çatom'da Suriyelilerle sosyal uyum ve adaptasyon projesi uyguluyoruz. Buraya gelen Suriyelilerin çoğu zaten akrabalarının yanına geliyorlar. G6(K, 43, Çatom Çalışanı, Lise mezunu, Arap/Müslüman)

Kimliğin bir diğer belirleyici özelliği ise toplumsallığıdır. İnsanın, bir topluluğa ya da gruba kendisi dışında aitlik duygusu ile bağlı olmasıdır. Aidiyet duygusu kimliğin sosyo-kültürel boyutunu oluşturur. Aidiyet duygusu, insanın kültürleme sürecinin bir gereği olarak diğer insanlarla ortak inanç ve değerler etrafında bir araya gelmesidir. Bu anlamda davranışlar, bilişsel öğeler, duygu ve düşünceler kimliğin oluşumuna önemli katkı sağlar (Nar, 2019). Kimliğimiz; dil, din, aşiret, aile, meslek, yaşanılan yer, ataların yaşadığı yer, vb.

öğelerin karmaşık bir çeşitlenmesinden oluşabilir ve buna bağlı olarak öğelerin oluşturduğu kültürel sınırlar, dış çevreden bilimsel bir gözlemin/incelemenin çözmeye yetmediği karmaşık bir ağ biçiminde karşımıza çıkabilir. Dolayısıyla yaptığımız mülakatlarda öncelikle bu öğelerin, bireylerin kendilerini tanıtmaya süreçlerinde nasıl yer edindiği, nasıl bir bağlantı içerisinde olduğu oldukça önemli olarak görülmüştür. Bu bağlamda yaptığımız derinlemesine mülakatların başlangıcında görüşmecilerimizden kendilerini tanıtmaları amacıyla ilk sorumuz sorulmuştur.

Doğum ve yaşanılan yere aidiyet vurgusu, hemen hemen bütün görüşmeciler tarafından vurgulanmış aynı zamanda sahip olunan meslek ve uğraşlar da söylenmiştir.

Mardinliyim 40 yaşındayım. 5 çocuğum var 3'ü kız, 2'si erkek. Mardin'in Araplarından kendimi bildim bileli Mardin merkezde yaşıyoruz. Annem babam da buradalarmış ama daha önce nereden gelmişiz bilmiyorum. Ortaokul mezunuyum sonrasında okumadım. Ben de şu anda çatom bünyesinde çalışıyorum. Burada hep birlikte çok güzel projeler yaptığımızı düşünüyorum. Burada Arap, Türk, Kürt birlikte çalışıyoruz. Aramızda hiç problem olmuyor şu ana kadar. G7(K, 40, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Arap/Müslüman)

İnsanın kendisini üyesi olarak düşündüğü grupların olumlu özellikleri arttıkça olumlu “Sosyal Kimlik” var etme ihtimali artmaktadır. Öte yandan, insanlar, gruplarından dolayı olumsuz bir sosyal kimliğe sahip olabilmektedir (Aşkın, 2007). Bireylerin kimliklerinin oluşması ve şekillenmesinde kültür oldukça önemli bir paya sahiptir. Kendini oluşturma ve gerçekleştirme ve hayatı nasıl yaşayacağımız noktasında kültür bir model görevi görür. Kendini bir kültürle tanımlamak aynı zamanda kendini bir bireysel kimlik içinde tanımlamak anlamı taşır.

Benim adım Kürt'üz, Mardin'in köylerindeniz, 22 kardeşiz. Ben ilkokul mezunuyum 28 yaşındayım. Evliyim 4 çocuğum var. Kocam inşaat işleri yapıyor, kalıpcıdır. Ama benim kendi babam hayvancılık ve tarımla uğraşıyorlar. Babam hayvan alıp satıyor, cambazlık yapıyor yani. Ben köyde doğdum. Sekiz-dokuz yaşlarındayken Mardin'e gelmişiz. Anadilim Kürtçedir, Türkçe biliyorum çok az da Arapça biliyorum onu da Arap arkadaşlarımızdan öğrendiğim kadarıyla biliyorum. G8(K, 28, Çatom Çalışanı, İlkokul Mezunu, Kürt/Müslüman)

Kimlik hem kişisel hem de toplumsal bir kavramdır. Kimlik hem kişinin kendisi tarafından var edilen hem de başkaları tarafından verilen göndermelerden meydana gelir.

Yaşamın dramatik özü, bireyin kendisinin sahiplendiği ama başkalarının ona atfetmediği ya da başkalarının atfettiği halde kişinin özümsemediği kimliklerin ikilemleri içinde devam etmesinden kaynaklanır (Aydın, 1998). Her birey, bireysel kimliğini oluşturmaya uğraşırken cinsiyet, ırk, etnik köken ve din gibi kavramlardan yararlanır. Saydığımız bu kavramlar bireylere özneyi ve öznenin kimlik algılarını aktarmakta yardım ederler. Her birey tasarlanmış bir hayatın içine doğar. Dolayısıyla kimliğe dair edinimleri bu önceden tasarlanmış hayat içinden almaya başlarız. Hangi dili ilk olarak konuşacağımıza kendimiz karar vermediğimiz gibi hangi kültüre tabii olacağımız da bizim ilk seçimlerimiz arasında değildir.

Ben öğretmenim, 32 yaşındayım. Henüz evlenmedim. Malum ömrümüz okumakla geçiyor. Mardin'de doğdum ama merkezinde değil, bir köyünde doğdum. Fakat küçük yaşlardayken Mardin merkeze taşındık. Yani kişiliğimin oluştuğu yer Mardin merkezdir diyebilirim. Annem babam ve kardeşlerimle birlikte yaşıyorum. Üç erkek kardeşim var. Kürt'üz, anadilim Kürtçedir, Arapçayı anlıyorum fakat çok fazla konuşabildiğim söylenemez. Mardinli olmak çok farklı mesela ben Mardin dışına sadece üniversite okumak için çıktım e tabi alışmışız Mardin'de Arap, Kürt, Süryani Keldani karışık yaşamaya sanki her yer öyleymiş sanıyordum ondan önce ama öyle değilmiş üniversiteye okumaya gittiğimde anladım bunu. G9(K, 32, Çatom Çalışanı, Üniversite Mezunu, Kürt/Müslüman)

“Bir kimlik bütünlüğüne sahip olduğumuz hissine kapılıyorsak... Bunun tek nedeni vardır, o da kendimiz hakkında teskin edici bir hikâye veya kim olduğumuza ilişkin bir benlik anlatısı uyduruyor olmamızdır. ... birlikli, eksiksiz ve sağlam tutarlı birlik, ulaşılması imkansız bir düşlemden ibarettir.” (Hall, 1998: 133-150)

Biz Kürdüz, Mardin'in Kürtlerindiniz. Babam, dedem hep Mardin'delermiş benim de bildiğim kadarıyla uzun zamandır soyumuz hep Mardin'deymiş. Yani tabi illaki soyumuz çok önceden bir yerlerden gelmiş olabilir ama benim bildiğim en azından 100-150 yıldan öncesinden belki daha da öncesinden gelmiş olabilirler. Ben burada Çatom bünyesinde görevler yürütüyorum. İşte durumu olmayan çocuklara burs eğitim falan sağlıyoruz. Ee tabi yaptığımız işler güzel, sonuç olarak umut oluyoruz belki ışık oluyoruz kimilerine. Fakat zorlu yanları da var illaki. G10(E,48, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Kürt/Müslüman).

Bilgin'e göre kolektif (kültürel) bellek bir grup tarafından yaşanmış ve içselleştirilmiş deneylerin bilinçli veya bilinçsiz hatıralarının bütünü olarak, topluluğun mazisinden kalanı ve süregelenini ve bu topluluğun geçmişini, ne yaptığını ifade etmektir (Bilgin, 1994: 244).

Kimlik geçmişe ait olduğu kadar geleceğimize de ait bir kavramdır. Kültürel kimliklerin, zamanları, mekanları, tarihleri ve kültürü aşan bir nitelikleri yoktur. Kültürel kimlikler bir yerlerden gelirler ve birer tarihe sahiptirler ve bu tarihsellik onlara bir sürekli dönüşüm özelliği verir.

Ben kendim Mardinliyim, Arap'ım. Suriye tarafında çok akrabamız var. Vakti zamanında sınırlar belirlenirken onlar orada kalmışlar. Biz kendimiz insana insan olarak yaklaşıyoruz. Burada sosyokültürel açıdan her şey çok iyi Arap olsun Kürt olsun çok iyi anlaşıyoruz. Fakat öbür türlü çok güzel yaşıyoruz beraber ayrımcılık olmadan gayet güzel olarak. Her ne kadar Arap da olsak anadilimiz Arapça da olsa burada Mardin'de hepimiz, Türk vatandaşız, Türk'üz yani. G11(E, 32, Mardin Gençlik ve Kültür Merkezi Çalışanı, Üniversite Mezunu, Arap/Müslüman).

“Devletin bazı kültürel kimlikleri teşvik etmesi kaçınılmazdır ve bu durum başkalarının mağdur edilmesi anlamına gelir” (Kymlicka, 2015: 108). Bu bağlamda kendini Arap etnisitesine mensup olarak kabul eden görüşmecilerle yapılan görüşmelerde görüşmeciler, kendilerini Arap ve ana dillerini Arapça olarak vurgulamalarına rağmen yine de kendilerini Türk ve Türk vatandaşı olarak kabul ettiklerini söylemişlerdir. Kürt etnisitesine mensup görüşmecilerle yapılan görüşmelerde ise Kürt görüşmecilerin, anadili konuşmanın ve ana diline sahip çıkmanın kendi Kürt kimliği ve kültürlerini korumanın en iyi yolu olduğunu vurgulamışlardır. Süryani etno-dinsel kimliğine mensup görüşmecilerle gerçekleştirilen görüşmelerde ise sıkça Mardin merkezde yaşayan Süryanilerin Süryanice değil, Arapça, Türkçe ve Kürtçe konuştuğu söylenmiştir. Süryanicenin ise merkezde yaşayan çoğu Süryani tarafından bilinmediği söylenmiştir. Ermeni ve Keldani görüşmeciler ise çoğunlukla Arapça konuştuklarını söylemişlerdir.

Giddens'a göre “ırk”, biyolojik bir kavramdır ve yanlışlıkla değişmesi söz konusu olamaz fakat etniklik kavramı anlam itibariyle tamamı ile toplumsal bir kavramdır. Kültürel pratikler ve bir toplumun insanlarını diğer insanlardan ayıran özellikler “etnik” kavramının alanını oluşturur (Giddens, 2013: 535). Etnik gruplar kendilerini diğer gruplardan kültürel bakımdan farklı görürler bu durum diğer grupların da onları farklı olarak görüp betimlemelerine yol açar. Bu betimlemeler kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz anlamda benzetmeler şeklinde olabilir.

Biz Mazıdağlı'yız, Kürt'üz. Mazıdağı Kürtlerinden. Ben bir tek Kürtçe konuşuyorum. Başka dilde konuşmak istemiyorum. Çünkü konuştuğumuz kültürümüz kayboluyor. Benim torunlarım hiç Kürtçe bilmiyorlar, onları çok seviyorum ama bir yandan da bu durum zoruma gidiyor. Kayboluyor kültürümüz dilimiz. Benden bir sonraki kuşakla dahi konuşunca onlar dahi benimle tam Kürtçe konuşamıyorlar. Türkçe, Kürtçe ve Arapçayı karıştırıp konuşuyorlar bu da iyi bir durum değil. G12(K, 65, Ev hanımı, Okur-yazar, Kürt/Müslüman).

Bir grup kimliğinin ayırıcı özellikleri; kültürel kimliğin sınırlarının belirlenmesine yardımcı olan değerler durgun değil, oldukça dinamik ve toplumsal bağlama göre değişkenlik gösterebilir. Aynı zamanda kimlik; dil, din, soy/kanbağı, yaşanılan yer, ata toprakları, meslek vb. Etkenlerin karmaşık bir şekline dayanabilir. Bu öğelerin belirlediği kültürel sınırlar, dıştan bilimsel bir perspektifin çözümlenmeye yeterli olmadığı karmaşık bir ağ şeklinde bağlanmış olabilir (Sarı E. , 2010: 134).

Ben Midyat kökenliyim. Süryaniyim. 60 yaşındayım. Süryani kültür ve inancını yaşatmak adına elimden gelen her şeyi yapıyorum denebilir. Arapça biliyorum, Süryanice biliyorum, Türkçe biliyorum, İngilizce ve Arapça biliyorum. Bu dilleri kendi kültürümüzü ve inancımızı anlatabilmek için bunları öğrendim. Çok uzun zamandır Mardin merkezde yaşıyorum. kilisesinde görevime devam ediyorum. Aynı zamanda buralarda veya bölge de yapılan Süryanilerle ilgili her etkinliğe aktif olarak katılma gayretinde bulunuyorum. Ailelerin geçimini sağlamaları için mutlaka bir geçim kaynağına ihtiyaçları var. Süryanilerin çoğunlukla hep sanat ve zanaattır. Süryani çocukları daha küçük iken sanata ve zanaata alışıyorlardı. Düşündüm taşındım Sanatta iyidir. Toplumların gelişmesi açısından önem teşkil eder. Fakat eğitimin daha iyi olduğunu düşündüğüm için. Çocuklarımı okutmaya karar verdim. Eğitimi daha üstün gördüğümünden dolayı. Böyle bir karar aldım. Çocuklarımı yazdın yine sana hata zanaata gönderiyordum fakat eğitimlerini atmalarına izin vermiyorum. Çocuklarımın şu an hepsi üniversite mezunudur biri öğretim görevlisi, biri kuyumcu, biri bankacı, biri daha yüksek lisans yapıyor. G13(E, 60, Din Görevlisi, Lise Mezun, Süryani).

Bireyin kimliğinin bütünleşik doğası, kültür alanının ötesine geçer. Hakikatte, kendimizi, etnik cemaatle beraber profesyonel çevre, yaş, cinsiyet, coğrafi köken veyahut yaşanılan yer gibi farklı toplumsal ajanlar olarak kurarız. Bu birbirinden farklı toplumsal kimliklerin, bireylerin kültürel kimliklerinin oluşumlarında daha az önemli olduğuna dair ampirik bir kanıt yoktur (Doytcheva, 2016).

Ben Mardinliyim. Mardin hoştur güzeldir. Burada herkes kardeşçe yaşıyor. Şimdi benim ailem Arap'tır. Annem bir Kürt'tür. Ben Kürtçe biliyorum benim hanım Arap'tır Kürtçe bilmiyor benim çocuklarım da Kürtçe Bilmiyorlar. 1960 Yılında Mardin merkeze geldim daha önce köydeydim. O zamanlar burada Mardin merkezde Kürtçe bilen çok azdı. Arapça ve Türkçe konuşuyorlardı. (Kürtçe anlatıyor) sonra zaman geçtikçe Kürtlerin sayısı çoğaldı. Millet köylerini bırakmak ya da terk etmek zorunda kaldı. Ee terk edince ne yapacak çoğu ya başka şehre ya da Mardin merkeze taşınmak zorunda kaldı. G14(E, 75, Esnaf, Okur-yazar, Melez/Müslüman).

Asimilasyon, azınlık kimliklerinin fiziki önlemlere başvurmadan etkisiz hale getirilmesini öngörür. Bu doğrultuda bazı devletler, azınlık kültürlerini baskın kültür içinde yok edip eriterek, ulus-devletin temel hedeflerinden biri olan homojen bir toplum yaratmak amacıyla yönelik politikalar uygular (Bebirlioğlu, 2006: 2). Milli toplumlarda, ortak bir kültür ve bu kültürün her alanda baskınlığı ön plana çıkar. Bu baskın kültür, kendini diğer azınlıktaki kültürlere dayatır. Bu dayatmanın amacı diğer azınlık kültürleri kendi özgülüklerinden arındırmaktır. Kültürel asimilasyonun en yaygın ve bilinen çeşidi bu baskın kültürün dayatılmasıdır.

Ben öğretmenim. Kürdüm, doğum yerim Mardin fakat merkez değil, bir köyünde doğdum. Ufak yaşlardayken kent merkezine taşınmışız. Olgunluk dönemine girişimiz hatta çocukluğumun büyük bölümü Mardin merkezde şekillendi diyebilirim. Mardin'de merkezde Lisesinde tarih öğretmenliği yapıyorum. Aynı zamanda kendim kişisel olarak felsefe, edebiyat ve şiirle ilgileniyorum. Şiir yazıyorum, roman ve hikayeler yazmaya çalışıyorum ve bunları anadilimde yani Kürtçe yazıyorum. Anadilimin çok zengin bir şiir ve edebiyat dili olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden de dilimin zenginliklerinden faydalanarak yazıyorum ve onun daha çok yaşamasını sağlıyorum. G15(E, 48, Öğretmen, Kürt/Belirtmek İstemedi).

Etno-dinsel ve kültürel yabancılar çoğunlukla, bireysel kendini geliştirme ve dönüştürme çabalarının bir ödülü olarak gruplarının kurtulacağı şeklindeki liberal vizyona sarılma eğilimi içerisindedirler (Bauman, 2003). Etniklik kavramı genellikle, konuşulan dil, inanç ve şahit olunan kültür dolayısıyla diğer gruplardan ayrılan grupları ifade etmek amacıyla kullanılır. Etnik kimliğin dışa dönük en temel ve önemli göstergeleri dini inanç ve dildir.

Benim babam Kürt'tür ama anam Arap'tır. Fakat ben kendimi kürtlüğe daha yakın hissediyorum. Hem Arapça hem Kürtçeyi çok iyi biliyorum. Anamlar ırak tarafından geliyor, babamların kökeni ise muşa dayanıyor. Fakat ben doğma büyüme Mardinliyim, kürdüm diyebilirim. Yani aslında Mardin benim, ben Mardin'im ha(gülüyor). Bir taraftan Süryaniliğim eksik sadece onlarda dışarı kız alıp vermiyorlar yoksa onlardan biriyle evlenir tam Mardin olurum ama vermiyorlar işte napalım(gülüyor). Ben liseden sonra okumadım esnaflığa başladım. Sanayide bir işyerimiz var orayı çalıştırıyorum. İşim gereği Mardin'in her kesimiyle içli dışlıyım. O yüzden kürdüm diyorum çünkü iş yaparken Arapları daha çok tanıyorum. Onlar çok pintidirler. Araplar para konusunda çok cimridirler. Mesela ben araba tamiri yapıyorum Arap gelmiş arabasının bir arızası var 100'e yaparım diyorum 90 80 iniyoruz. Yav 70 olmaz mı diyor tamam deyip anlaşıyoruz. Tamiri yapıyorum öyle yapıyor böyle yapıyor 60 tl veriyor. Geneli böyledir bunların. G16(E, 32, Oto Tamircisi, Lise Mezunlu, Melez/Müslüman).

Kültürler arası etkileşimin en doğal yolu evlilik ve düğünlerdir. Evlilik ve düğünler kültürler arası etkileşime diyalog ve kaynaşmanın en doğal yollarındandır. Yapılan görüşmeler esnasında kültürlerarası evliliklerin daha çok aynı dini inanışa mensup bireyler arasında gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Farklı dinler arası evliliklerin günümüzde neredeyse hiç olmadığı geçmişte gerçekleşen dinler arası evliliklerin ise savaş dönemlerine denk geldiği görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir.

Modern şehir farklı sosyal tabakalara ve alt kültürlere ev sahipliği yapar. Aynı zamanda modern şehir; dışlayıcı, ayrıştırıcı mekanizmalara da sahiptir (Aytaç, 2017).

Biz Mardinliyiz, Mardinli Müslüman ve Arap'ız. Benim bildiğim kadarıyla hep Mardin merkezdeymişiz. O yüzden Mardinliyiz diyorum içtenlikle. Çünkü artık 3-5 yıl Mardin merkezde yaşayan biz Mardinliyiz diyor. Öyle dedikleri gibi maalesef Mardinli olunmuyor. Burada merkeze bağlı bir lisede felsefe öğretmenliği yapıyorum. Aynı zamanda gördüğümüz gibi esnaflıkla da uğraşıyorum. Biz Araplar insanları ayırmayız, Kürt'tür, İngiliz'dir, Süryani'dir bu şekilde bakmayız insanlara onları insan oldukları için severiz. İşte bu yüzden biz Araplar kültürlerarası iletişimde bence çok başarılıyız. Bu yüzden burada Mardinde kardeşçe yaşıyoruz. Mesela ben çok az Kürtçe biliyorum ama babam, ağabeyim çok iyi Kürtçe biliyorlar. Çünkü onlar da bizim kardeşlerimiz onlarla anlaşmamız gerekir. G17(E, 48, Öğretmen/Esnaf, Arap/Müslüman).

Eriksen'e göre etnisite kavramı, üyeleri kendilerini farklı olarak gören gruplar arasındaki ilişkileri belirtir (Eriksen, 2004: 19).

Türkdoğan'a göre din, dil, halka özgü davranışlar ve giyim tarzları gibi özelliklerin birleşimleri bizlere kültürel özellikleri gösterir (Türkdoğan, 1998: 123).

Ben doktorum. Mardinliyim, köken olarak Arap'ım. Tabi ben 18 yıldır Mardin'den ayrıydim. Şimdi geldiğimde değişmiş. Önceden eski Mardin'de yaşıyorduk tabi o zamanlar belli havası vardı. Eskiden Arap Mahallesi adında eski adetlerin uygulandığı bir yerdeydik. Şimdi bakıyorum tabi o yerlere o eski hallerinden eser yok hep değişmiş. İnsanları değişmiş, esnafları değişmiş, esnaflık kültürleri değişmiş. Herkes unutmuş eskiyi artık para olduğu kadarıyla var buralar. Her şey para üzerinden dönüyor. Mardin'de eskiden her şey daha çok belirgindi sanki kim kimdir, nedir, necidir bilemiyorsun. Fakat eskiden herkesi tanır bilirdik. Kürt mü, Arap mı, Süryani mi, Ermeni mi bilirdik. Şimdi böyle bir şeyin imkânı yok herkes birbirine karışmış birbirine benziyor. G18(E, 42, Doktor, Arap/Müslüman).

Sosyolojik bakış açısıyla kimlik, sosyal süreçlerde inşa edilmekte ve bir kez inşa edilip somutlaştığı zaman, sosyal ilişkilerle devamlılığı sağlanmakta değiştirilebilmekte ya da yeniden biçimlendirilerek tekrar inşa edilmektedir. Kimliğin, oluşumu ve devamlılığını içeren sosyal süreçler de sosyal yapı tarafından belirlenmektedir (Berger ve Luckmann, 2008: 250).

Kimlik, farklılık eksenli tanımlandığı gibi aynı meşruiyet çerçevesinde ortak geçmiş ve gelecek etrafında buluşan insanların özdeşliği şeklinde de tanımlanabilir (Perşembe, 2005: 27).

Ben Süryani'yim. 1984 yılında Mardin merkezde doğmuşum. Beş göbek Mardinliyiz. Biz Kuyumculuk yapıyoruz yani eşim yapıyor. Babamlar dedemlerde kuyumculuk yaparlardı. Biz beş kardeşiz 3 erkek, 2 kız. Çocukluğum eski Mardin sokaklarında geçti. Bütün sokaklarını, abbaralarını, çarşılarını karış karış bilirim. Ah sokakların, ah o taş duvarların dilleri olsa da konuşsalar kim bilir bizlere neler neler anlatırlar. Burada insanlar neler yaşamışlar, neler çekmişler bir bir anlatsalar da bizde dinleyebilsek keşke. G19(K, 35, Ev hanımı, Lise, Süryani).

Ulusal, dinsel, etnik, mesleki, yurttaş, tüketici vs. kimlik modellerinin bazı toplumlarda farklı önceliklerinin olması, en temelde gelenek ve sonrası esas alınarak yapılan tasniflerden kaynaklanmaktadır. Bireysel hakların daha çok ön plana çıkarıldığı modern

toplumlarda bireysel kimlikler birincil konumda iken dini cemaati oluşturan kolektif kimliklerin geleneksel toplumda daha ön planda olduğu söylenebilir (Özdil, 2007).

Ben öğretmenlik yapıyorum. Köken olarak Kürt asıllıyım. Mardin merkeze bağlı bir köyde dünyaya geldim. Merkezde çok fazla yaşamadığım için burada öğretmenlik yapmaya başlamadan önce Mardin iç kültürünü çok bilmiyordum. Yani ben daha önce Mardin'in genelini Kürt olduğunu düşünüyordum. Çünkü doğduğum köy herkes Kürt'tü. Ben ancak üniversite bittikten ve Mardin'e atandıktan sonra Mardin'de Arapların, Süryanilerin yaşadığını öğrendim. Ve öğrendikten sonrada Mardin'i daha çok sevdim. Anadilim Kürtçe, resmi dil olan Türkçeyi biliyorum ve şimdi çat pat Arapça ve Süryanice kelimeler de öğrendim. G20(K, 29, Öğretmen, Kürt/Müslüman).

Kimlik iki temel bileşenden oluşur. Bu bileşenlerin birincisi tanımlama ve tanıma, ikincisi ise aidiyettir. Kendini tanımlama ve toplum içinde belli bir sıfatla, toplumsal olarak tanıma hem bireye özgüdür hem de bireysel bir ihtiyaçtır. Konuşma dili toplumsal tanınmanın en temel aracıdır bundan sonrasında ise konuşma dili, ardından da yazılı bir dil ve bir "kültürel eda" gelir. Kültürel ve toplumsal dünyanın oluşumu dil aracını gerektirir (Aydın, 1998: 12).

4.2. Kültürlerarası İletişim: Ayrım ve Sınırların Belirginleşmesi

İletişim ve kültür birbirini karşılıklı olarak etkiler. İnsanın içinde sosyalleştiği kültür, insanın ne şekilde iletişim kuracağını da belirlemektedir. Kültür insana ait olan bir şeydir; insandan ayrı olarak bir varlık gösteremez. Kültürler arası iletişimi gerçekleştiren kültürel birimlere ait olan insanlardır. Kültürlerarası iletişim bu insanlar arası eylemi anlatmaktadır (Erdoğan, 2002).

Bana göre, Kültürleri bir arada tutan sevgi ve saygı değil. Hukuksal haklar, farklı kültürleri bir arada tutmayı sağlayabilir. Mardin bölgesindeki farklı etnik gruba sahip toplulukların sayısı geçmişe oranla oldukça azdır. Yakın tarihte birçok grup bulunduğu bölgeyi terk etti veya terk edilmek zorunda bırakıldı. Bunun nedenleri altında belirttiğim gibi hukuksuzluklar neden olmaktadır. Günümüzdeki hukuksal zemin yeteri kadar olmasa da! Bu grupları birbirleri ile yaşamasına olanak sağlıyor. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist).

Günümüz koşullarında Müslümanlar ve Hristiyanlar arası diyalog/iletişim ve komşuluk ilişkileri sorulduğunda, genel olarak olumlu durumlardan bahsedilmiştir. Fakat söz

konusu geçmişteki diyalog/iletişim ve komşuluk ilişkileri olunca pek de olumlu bir tablodan söz edildiği söylenemez. Günümüzdeki diyalog/iletişim ve komşuluk ilişkilerinin kötü olmasına sebep olarak günlük hayattaki ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu ve buna bağlı olarak da azalan “boş vakit” kavramı gösterilmiştir. Geçmişteki yaşanan sıkıntılara sebep olarak ise genel olarak politika ve siyasi yönetimler gösterilmiştir.

Mardin’de yaşamak için üç tane kural var ya çok zengin olacaksınız ya zanaatkar olacaksınız ya da esnaf olacaksınız. Bunun dışında siz hayvancılık falan yapamazsınız yani öküz besleyemezsiniz. Affedersiniz pisliği nereye atacaksınız? Su da yok sulak bir yer değil aynı zamanda soğuk. Bütün bunlarla beraber burada yaşayan insanların yani bu üç grupta, toplumun en ahlaki değerlere sahip en dinamik üyeleridir. Bunları kabul edeceğiz. Mardin’de bozukluklar olmadı mı E tabii ki oldu. Biri din için gelip Mardin’e saldırdı, biri ekonomi için gelip Mardin’e saldırdı, biri İttihat ve Terakki zihniyeti gibi geldi ve katliam yaptı burada. Peki o dönemde bu olaylara Mardinliler dahil oldu mu? Evet, oldu çünkü her toplumda kötü insanlar da vardır. Bakın mesela ben hatta şunu da söyleyeyim ben ağa çocuğuyum. Ama bu katliamlarda benim ailem hiçbir zaman rol almadı. Ama bunun yanında gayrimüslimlerin mallarına el koyan sayısız Müslüman da vardır bu topraklarda. Bakın bu durum Mardin’de ortak yaşama kültürünün verdiği zararlarıdır. Ki bu durumlara baktığımız zaman, bu durumlardaki en büyük suçlu devlettir. Burada katliamlar yaptırıp Kürtlerin eliyle veyahut Arapların eliyle veyahut buradaki yerlilerin eliyle. Mesela yine bu bilgileri ben biliyorum çoğu insan da biliyor ki ben de bunları bir yerden almamışım. Şu anda burada yaşayan yerli ve köklü ifadelerin geçmişine baktığımız vakit ya devlet tarafından desteklenmiş ya da ittihat ve Terakki zihniyetini taşıyan ailelerdir. Kürt veya Arap fark etmez. Peki neden? Hani hazıra konma adına hiçbir çaba sarf etmeden mal mülk koruma adına yapmışlardır bunları. Şimdi bakın devlet ne yaptı? devlet 1926’da bir kanun çıkardı, bakın tarih veriyorum 1926’da bir kanun çıkardı. Gayrimüslimlerin tapularına topraklarına el konulması adına bir kanun “zilyet” denilen bir melun kanun çıkardı. Peki nedir bu zilyet? Bir toprağa belli bir süre çalıştırdığın vakit o toprağı direkmen senin adına tapulayan bir kanundur. Şu anda mesela 11 tane kilise var Mardin’de ve bu kiliselerden bir tanesi marangozhane ve tapusu yoktur. Bunun nasıl marangozhane olduğunu çok iyi biliyorum biliyoruz. G2(E,67, Taş Ustası/Ahşap Yakma, Kürt/Müslüman

Kültürlerarası iletişimi kültür-içi iletişimden ayrı olarak belirsiz kurallara sahiptir. İki ayrı kültürden bireyin diyaloga geçtikleri sırada, hangi kurallara uymaları gerektiği konusu

belirsiz bir konudur. Söz konusu belirsizlik, iletişimin her türünde geçerli bir durumdur. Kültürlerarası iletişimin bir diğer özelliği ise, yanlış anlaşılmalara ve çatışmaların kaçınılmaz olduğudur. Bu ilişkide bireylerin eylemlerinin, taraflarının isteklerine uymama olasılığı yüksektir ve bu durumlar genellikle kültürel sisteme aykırı ve hakaret olarak algılanabilir

Eskiden süregelen bir etnik çatışma vardı. Son yıllarda artık bu azalmaya başladı. Çünkü herkes işinde gücünde. Yani kimse kimseye elinden geldiğince karışmıyor. Gerçi karışmıyor çünkü kimsenin zaten buna harcayacak zamanı yoktur bence. Herkes ekmeğinin peşinde uğraşıp duruyor. Zaten öyle çok farklılıklar da kalmadı sanki aramızda hepimiz neredeyse birbirimize benziyoruz. İyice karıştık birbirimize. Fakat herkesin illaki bir yerlerde biriktirdiği geçmişe dair acıları vardır. Çünkü geçmişte çok şeyler yaşanmış buralarda. Büyük acılar ve haksızlıklar yaşanmış. O yüzden ne olursa olsun herkes biraz temkinlidir ve diğerine karşı ve illaki bir yerlerde beslediği bir kını vardır başkasına karşı. Kültürleri ayrıca en iyi şekilde yansıtan mezarlıklardır. Mezar mimarisidir. Burada da Müslüman ve gayrimüslimlerin mezarlıkları ayrıdır. Araplar ve Kürtler aynı mezarlıklara gömülebilirken Süryani Ermeni ve diğer gayrimüslimler aynı mezarlığa gömülemezler. Yani buradan da kimin kime daha yakın veya uzak olduğunu biraz anlayabiliriz bence. G3(E, 26, Öğrenci/Esnaf, Kürt/Müslüman)

Larrain'in Hall'den aktardığına göre kültürel kimlik, tarihsel algılama açısından hem bir olma sorunu hem de bir oluşma sorunudur. Hem geçmişe ait hem de geleceğe de aittir. Sabit ve mutlak bir yapıya sahip değildir. (Larrain, 1995: 217-222).

Yani bu durumda şu laf bile çok İğrenç! Onlarla bir arada yaşıyoruz. Onlarla bir arada yaşıyoruz ne demek? Sanki karşısındaki çok iğrenç bir varlıktır da kendisi ona katlanıyor ve onunla yaşıyormuş gibi. Yani tahammül ediyormuş. Katlanıyormuş gibi. Dini farklılık, milli etnik farklılık işte Kürt düşmanlığı, Süryani düşmanlığı, buradaki Arapların kendilerini Türk zannetmesi, burada büyük hikayeler var. Hikâye büyük burada. Süryani de kendini Türk addediyor ki zaten 1915'te azınlık konumuna düşmeyi kabul etmiyorlar, Süryaniler Biz azınlık değiliz diyorlar. Biz Türkiye Cumhuriyeti'nin asli üyeleriyiz diyor. Sıkıntı büyüktür. İşte gizliyorlar, korkuyorlar. Yani kalkıp da burada papaz sana bize kötü davranıyorlar şudur budur diyemez zaten. Kötü davranmanın birçok çeşidi vardır bazıları görmüyor ama. Ben görebiliyorum hissedebiliyorum. G4(E, 30, Esnaf, Üniversite mezunu Ermeni/Ateist)

Kimlik ya da sosyal topluluklar, herkesi yer edilemeyeceği birer yer olarak, dışlayıcıdır. Ortaklıklar ve gruplar her daim diğerleri ile ilişkili bir şekilde yapılandırılırlar (Eriksen, 2004: 97). Bu durum G4'ün aktardığı verilerden açıkça anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra G4'ün aktardığı verileri daha iyi çözümlenmek adına Susar'ın kültürlerarası iletişim için söylediklerine bakmak gerekmektedir. Susar'a göre toplumların baskın kültürel öğeleri, diğer kültürlerin üzerinde etki oluşturmakta, bazen de karşılıklı bir bütünleşme sağlamaktadır. İnsanlar farklı kültürden birileriyle etkileşime geçtiklerinde, bir iletişim kurma ve geliştirme sorunu ile karşılaşmaktadırlar. İletişim şekilleri, kültür tarafından şekillenen ve kültürden kültüre başkalaşan bir olgudur. Kültürler arasındaki ilişkiler, çoğu kez yalnızca iletişim hatalarından ötürü kesintiye uğramaktadır (Susar, 2005: 46-59).

Dışardan görünen ile içeriden görünen bazen bir olmayabiliyor. Şöyle bir kıyas yapabilirim size geçmişten bahsederek çünkü bugünü yaratan geçmişin kendisidir. Ardımızdan gelen, bizi sürekli takip eden bir geçmiş var bunu asla yadsıyamayız. Az önce gezdiğiniz ara sokaklarda kapı komşuları Süryani, Kürt, Türk, Arap herkes birlikte yaşar. Buradaki kuyumcular yüzde 80'i 90'i Süryani'dir. Ramazan ayında burada hiçbir kuyumcuda bir şey yenilip, içildiğini göremezdiniz. Veyahut birisi geldiğinde "oruçlu musun? ona göre sana bir şey ikram edelim" sorusunu muhakkak duyardınız. Geçmiş zamandan bahsediyorum babamın jenerasyonundan. Yani şöyle bir ortam vardı eskiden ramazan ayında Süryaniler, Müslüman dostlarını arkadaşlarını iftara çağırırlardı. Sokakta hiç kimsenin bir şey yiyip, içtiğini göremezdiniz. Aynı şekilde bizim oruçlarımız zamanında da Müslümanlardan aynı şekilde karşılık görürdük. Öyle bir iç içelik söz konusuyd ki hala canlı örneklerini görüyorum. Babamın ilk okul arkadaşı var bizzat ve o kadar iç içe yaşamışlar ki adam Müslüman Kürt olmasına rağmen Süryanice konuşabiliyor mesela. Yani ondan bahsediyorum, mesela babam Kürtçe de bilir, Arapça da bilir, okumasını da yazmasını da bilir. Ben, babamın arkadaşı olan amcayla Süryanice konuşurum ve bu beni çok mutlu eder. Ama günümüze baktığımızda evet dışardan gerçekten hoşgörü şehri diyebilirim burası için ama ufak tefek yaşanan sıkıntılar var. Günümüzde farklılık var bu hissediliyor. Evet gerçekten hoşgörü ile adlandırılabilir olacak olaylar var ama bunun yanında küçüklüğümde bana yaşatılan travmalar da var. G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunu, Süryani)

İletişim şekilleri, birçok kültürde kültürü anlamada ve engelleri ortadan kaldırmada oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Birbirlerinden farklı kültürlerde benzer iletişim eylemleri ayrı işlevleri yerine getirmektedir. Dolayısıyla kültürlerarası etkileşimlerde, bir eylem için bir

tarafın beklediği işlev, diğer kültürün mensupları tarafından bilinmediği için, beklenenden farklı davranışlar “yanlış” olarak değerlendirilir (Kartarı, 2001).

Mardin 'de bir sürü kişi var her yöreden, her memleketten insanlarımız var. Kürtlerle iyi anlaşıyoruz gidip geliyoruz. Fakat bizim Süryanilerle herhangi bir iletişimimiz ailecek yok. O yüzden de pek bir problemimiz yok. Ama Kürtlerle bizim iletişimimiz çok iyi çünkü hemen hemen aynı kültürlerimiz. Her şeyden önce onlar da Müslümandır, biz de Müslümanız o yüzden anlaşıyoruz. Ama Süryaniler, Müslüman olmadıkları için çok fazla gelmiyorlar yanımıza bence. Yani belki geçmişte bir şeyler olmuş olabilir ama şu an için bir problem yok onlar kendi işlerindeler, güçlerindeler biz kendi işimizde. G7(K, 40, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Arap/Müslüman)

Kültür ve iletişimin ilginç taraflarından biri de (aynı kültür formlarını paylaşan kişilerle birlikte olduğumuz sürece) iletişimimizi çoğu kez sorgulama gereksinimi duymadan gerçekleştirmemizdir. Fakat aynı kültür formları, aynı kültürden bireyler arası iletişimi kolaylaştırırken, başka kültürlerin bireylerle kurulan iletişim süreçlerinde sorun yaratabilmektedirler. Bu durum, kendi kültürümüz içinde alıştığımız hiçbir şeyin doğal ve normal olmadığına farkına varmamızı sağlamaktadır (Köse, 2006: 10).

Gelenek ve göreneklerimizi, kültürlerimizi artık kaybediyoruz, benim kanaatim de bu şekilde. Bizim bunları korumamız lazım yardım almamız lazım. Tek tipleşme sorunu azaltıyor mu? hepimiz birbirimize benziyoruz, ee sorun yok. Ama farklı olsaydık, giyim kuşam olarak acaba problem olur muydu? mesela burada bir aradayız ama aramızda Süryani yok, biz onlardan konuşmıyoruz çünkü onlar kapalıdır. İnanın belki onlar bizimle karışsalar belki de kültürlerini kaybedecekler tek tip olacaklar bizim gibi. G8(K, 28, Çatom Çalışanı, İlkokul Mezunu, Kürt/Müslüman)

Modernleşme dünyaya kültürlerin ve yaşam biçimlerinin çeşitliliğini göz ardı eden, tek biçimli yaşam tarzını, hâkim olan düşünce haline getirmiştir (Strauss, 2010). Bu bağlamda tüketim kültürü, hepimizin ve kullandığımız her şeyin birbirine benzediği bir dünya yaratmak amacı taşımaktadır. Günümüzde kültür endüstrisi ve buna bağlı olarak tüketim kültürü ile birlikte ülkeler, şehirler ve hatta insanların hepsi birbirine benzer görüntülere bürünmüşlerdir.

Yani burada aramızda çok büyük problemler olmadan yaşıyoruz. Bu açıdan iyi bir durumda bence Mardin. Çünkü çok sorun ve sıkıntı çıktığını görmedim. Bütün herkes Arap, Kürt, Süryani bir şekilde yaşayıp gitmeye çalışıyor. Bu yüzden de birlikte yaşama kültürümüz

var. Birbirimizi kabul edebiliyoruz. Her şeyden önce artık insanlar zaten bir yaşam kavgasının içinde o yüzden çok da birbirleriyle uğraşacak zamanları yok zaten bence. G9(K, 32, Çatom Çalışanı, Üniversite Mezunu, Kürt/Müslüman)

“Toplum bir koşuşturma halindedir. İnsanlar üretime katılırlar, üretirler ve sonra vakit kaybetmeden metalar satın alırlar ve tüketirler. Bu kısır döngü artık yaşamın başlıca amacı haline gelmiştir” (Adorno ve Horkheimer, 2010).

İllaki problemler vardır ama günümüzde artık kimse bunlarla uğraşmıyor. İnsanların zaten çoğu birbirine benzedi birbirine karıştı Mardin’de. Bir tek Süryanilerle çok içli dışlı olamıyoruz. Bu da bizden değil onlardan kaynaklanıyor. Yani onların dini farklı adetleri gelenekleri görenekleri çok farklı o yüzden çok yaklaşıyoruz. Araplarla da kültürlerimiz birebir aynı değil ama her şeyden önce aynı dine inanıyoruz bu da onlarla daha yakın olmamızı sağlıyor. Ee din aynı olunca kız alıp vermelerimiz olmuş o da iyice eş, dost, akraba yapmış bizi o yüzden birlikte daha iyi yaşayabiliyoruz sıkıntı olmuyor. G10(E,48, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Kürt/Müslüman)

Bauman’a göre asimilasyon politikaları ne kadar başarılı olursa “hakikat” o kadar çabuk keşfedilir. Çünkü kültürel olarak asimile edilmeye çalışılan yabancıların gittikçe daha çok artan uyumsuzluğunu ortaya çıkaran şey aslında asimilasyon sürecinin ta kendisidir (Bauman, 2003: 100).

Yapılan görüşmelerde Hristiyan görüşmeciler, Müslümanlarla ilişkilerde genel olarak herhangi bir olumsuz durumdan söz etmezken; bazı Müslüman görüşmeciler, Hristiyanlar hakkında olumsuz görüşlerde bulunmuşlardır.

Mardin’in baya baya geriye giden bir tarihi var. Biliyorsun Hristiyan, Yezidi, Müslüman hepsi bir arada yaşıyorlar. Burada kültürler olarak her şey çok iyi. Arap olsun, Kürt olsun çok iyi anlaşıyoruz. Tabi günümüz koşulları için. Gerçi geçmiş için de aynı. Geçmişte de çok sıkıntı olmamış. Mesela Kızıltepe’ye gitsin Kızıltepe’nin çoğu Kürt. Ama burada merkezde yüzde 70 Arap, yüzde 5 Hristiyan, gerisi Kürt’tür. Kürt çok yok, sonradan bu Nusaybin olayları döneminde çok göç oldu buraya. Bu açıdan Mardin’de sıkıntı yok yani olmaz diye de düşünüyoruz yani. G11(E, 32, Mardin Gençlik ve Kültür Merkezi Çalışanı, Üniversite Mezunu, Arap/Müslüman).

Bazı Müslüman görüşmecilerimizin Süryanilerden bahsedilmedikçe onlarla ilgili çok konuşmadıkları ve Süryanilerden çok bahsetmedikleri görülmüştür. Yapıcı'ya göre toplumsal kimlik, kişinin milliyetine, inancına, siyasi vb. gruplarla olan ilişkisine göre biçimlenmektedir. Bu bağlamda kişi, toplumsal kimliğini ortaya koyarken ister istemez sosyal özdeşleşmelerine bağlı olarak grup aidiyetlerine atıf yapmaktadır (Yapıcı, 2004: 55).

Şimdi artık Mardin'de, "ben ekmeğimi yiyeyim kimse bana karışmasın yeter" herkes bu kafada; Arap da Süryani de Kürt de. Biz ilk Mardin merkeze geldiğimizde bize çok karışıyorlardı Araplar. Bizim çocuklarımızı çok sıkıştırıp dövme kalkıyorlardı. Ama biz o kadar zulüm görmemize rağmen, hiçbir zaman onlara karışmadık. Mardin'de birlik yoktur zorluk vardır, zorluk karşısında sesini çıkarmama vardır. G12(K, 65, Ev hanımı, Okur-yazar, Kürt/Müslüman).

Antonio Negri toplumsal muhalefet biçimlerinin dönüştüğünü vurgular ona göre siyasi aktivizm, sınıf mücadelesi ve devrimci örgütlenme gibi geleneksel modellerin bir kısmı artık eski ve işe yaramaz hale gelmiştir. Negri özellikle çağdaş toplumlarda yalnızca ekonomik farklara değil; ırk, etnik kimlik, cinsiyet ve cinsel yönelim gibi birçok ögeye de dayanan sayısız potansiyel sınıfın varlığını da vurgular (Negri, 2004: 103).

Bu şekilde yaşam, Türkiye'de sadece birkaç şehirde vardır. Mardin hem Türkiye'de hem de Avrupa'da diyebiliriz bu konuda örnek bir şehir. Bugüne dek çok kültürlü, çok dilli dediğimiz yapı devam etmekte Mardin'de. Biri diğerine zarar vermeden, hor görmeden herkes diğerine saygı göstererek, bu devam etmektedir. Önemli olan budur. Şimdi biz örnek gösteriyoruz Kudüs'ü, örnek bir şehir güzel bir şehir. Ama kavgalı bir şehir. Önemli olan barış, huzur ve güvenli bir ortamda yaşamak. Mesela bizim burada sabahtan akşama kadar kapımız açık. Kim gelirse gelsin kimseye kapımızı kapatmıyoruz. Her gelenle sohbet ediyoruz. Onları ağırlıyoruz. Ve bundan dolayı da çok mutluuz. Bunun sebebi nedir? Bugüne kadar birlikte yaşama çokkültürlülüğün, çok dilliliğin birliktelik günümüze nasıl gelmiştir bu önemlidir. Diğer şehirlerde tükendi kalmadı. Türkiye'nin her şehrinde vardı. Van'da da kalmadı. (Gülerek). G13(E, 60, Din Görevlisi, Lise Mezunu, Süryani)

Görüşmeler esnasında fark ettiğimiz bir diğer konu ise, Süryani ve Arap kanaat önderleri veyahut yaşça ilerlemiş ve toplum tarafından bilinen ve saygı duyulan kişilerin Mardin'deki kültürlerarası iletişimin daha çok ılımlı ve hoşgörüyeye dayalı olduğunu vurgulamaları olmuştur. Fakat yaşça daha genç olan görüşmeciler ve diğer etno-dinsel

kimliklere mensup görüşmeciler ise bu ılımlı ve hoşgörüye dayalı birlikte yaşamın yanıtıcı olduğunu ve turizm için yapılan reklamlardan ibaret olduğunu vurgulamışlardır.

Bizim aramız ne olsun ki. Onlar işini yapıyor biz de işimizi yapıyoruz Kürt de Arap da Türk de hepsi kardeştir yani sonuçta. Eskiden çok olaylar olmuş. Kötü şeyler yaşanmış. Ama artık yok, herkes kendi evinde, kendi derindedir. Mardin’de he içten içe belki birbirlerini sevmez kimse ama birlikte yaşamaktan başka da çareleri yok ki. Bu saatten sonra kim neyi bırakıp nereye gidecek. Bak ben 75 yaşındayım, ben nereye gideyim mesela. G14(E, 75, Esnaf, Okur-yazar, Melez/Müslüman).

Kakışım’ın Wallerstein’den Aktardığına göre kültür, hem sürekli olarak değişen bir dünyada değişmez olarak gösterilen gerçekliklerin bir ifadesi hem de sistemin ortaya çıkardığı adaletsizlikleri sonsuza dek değişmez kılarak bu koşulları meşrulaştıran bir etkidir (Kakışım, 2016: 139).

Mardin'in sosyokültürel yapısından bahsederken yapılacak ilk belirleme herkesin yapabileceği bir belirlemelidir; Mardin çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu çokkültürlülük, gerçekten de böyle söylemde kalan bir çokkültürlülük değildir. Tabiri caizse ki caizdir yani; Mardin için diller ve dinlerin şehri deniyor. Gerçekten de diller ve dinlerin şehridir. Hoşgörü şehridir tabiri bugün Türkiye'nin 81 şehri için de kullanılıyor. Hatay da hoşgörülüdür, Kayseri de hoşgörüdür. Bingöl de hoşgörüdür. Mardin derken, Mardin'i bir bölgeden bir ülkeden bir coğrafyadan ayrı olarak düşünemezsiniz yani. Sadece oturup Mardin'i konuşamazsınız mesela Mardin'i anlatmak istediğimizde Mardin'i, 1915'te tehirden ayrı olarak düşünemezsiniz. Mardin'i "Seyfo"dan bağımsız düşünemezsiniz. Mardin'i Kürt isyanlarından bağımsız olarak düşünemezsiniz. Şimdi bütün bunları göz önüne aldığımızda araya siyasal tarih girer. Siyasal tarih devreye girince de kültürün ve ortak yaşamın yara aldığı bir süreç ortaya çıkar. Mesela ben öğretmenlik yaşantım boyunca hep söyledim, söylerim öğrencilerime; Eğer Mardin'de çokkültürlülük varsa Mardin'de Ermenilerin yaşadığını biliyor olmanız lazım. Eğer Mardin'de Ermenilerin yaşadığını bilmiyorsanız, çokkültürlülükle ilgili bir sıkıntınız var demektir. Sadece sizinle ilgili bir sıkıntı mı vardır? Hayır aynı zamanda kendilerinin yaşadığını hissettirmeyen veyahut görünürlük problemi olan Ermenilerin de bir sıkıntısı vardır veyahut olmuştur. Yani bu kentte Ermeniler var ama bu kentin çoğunluğu bu kentte Ermenilerin olduğunu veyahut tanıdıkları kişilerin Ermeni olduğunu bilmiyor. Kendilerini gizliyorlar. Süryanilerde bu biraz daha aşılmış bir durum ama Ermenilerde bu böyle mi değil. Burada bir kişi Ermeni ise açık açık kendinin Ermeni

olduğunu söyleyemiyorsa bu, bu ülkenin tarihinin bir ayıbıdır. G15(E, 48, Öğretmen, Kürt/Belirtmek İstemedi).

Modern devletler, ortak misyon, ortak kader, ortak hedef duygusu vaadinde bulunurlar. Bu kutsal birliğin dışında kalan diğerlerine karşı düşmanlık besler ya da bu duruma en azından meşruiyet ve açık destek verirler (Bauman, 2003).

Mardin'deki medeniyet, çokkültürlülük diye örnek verdikleri şey aslında akrabalık bağıdır. Merkezde o kadar çok kız alıp-verme olmuş ki Araplar ve Kürtler arasında o yüzden sakinler, birbirlerine karışmıyorlar. Akrabadırlar lo, dayı yeğendirler sonuçta. Aslında bizleri burada birbirinden ayrı uzak durmamızı yıllarca devlet sağladı. Çünkü devlet de biliyordu ki biz birbirimizle iyi olursak, bu sefer bir şeylerin farkına varıp haklarımızdan bahsetmeye başlayacağız. O yüzden devlet birimize destek verirken, ötekileri bir şekilde dışladı hep. G16(E, 32, Oto Tamircisi, Lise Mezunu, Melez/Müslüman).

Kültürlerin karşı karşıya gelmesinde araya mutlaka bir iktidar girmektedir. Bu olay bir kültürün diğer kültürden daha baskın ve güçlü olması noktasında daha nettir. Kültürler arasındaki karşılaşmalar sonucu ortaya çıkan her türlü çelişki, anlaşmazlık ve çatışma durumları ortaya kimlik ve kültürel kimlik kavramlarını çıkarır. Bauman'a göre milliyetçilik bir dostluk dinidir; milli devlet ise, hedef sürüyü, kültü yaşamaya zorlayan kilisedir. Devletin baskıladığı homojenlik, milliyetçi ideolojinin pratiğinden başka bir şey değildir (Bauman, 2003: 89).

Burada artık hepsi birbirine karışmış insanların. Benim babaannem "Ermeni tehciri" yapılırken Mardin'den de geçiyorlar, tabi Mardin'den geçerlerken karar çıkıyor, isteyen çocuğunu Müslümanlara bırakabilir diye. Benim büyükbabam buraların ileri gelenleri isteyen alabilir diyorlar, o da küçük bir kızı alıyor büyütüyor ihanet etmiyor ve oğluyla evlendiriyor. Yani benim dedemle evleniyor. Yani o kadar dramatik bir durum ki bunun kitap yapmayı bile düşündüm. Sonra bu devletin bir politikası da olabilir, Kürtlerin cehaletinden de kaynaklanabilir. Kürtler cennete gidebilmek için Ermenilerin bir kısmına kıymışlar. Sonra Ermeniler tehcir ediliyor. Gel zaman, git zaman bizim köyümüz sınıra yakın bir köydür, bir gün bir tüccar gidiyor Suriye'yeoğullarından kimseyi tanıyor musunuz diyorlar? oradakiler tanıyoruz diyorlar. Onlar da "biz kızımızı verdik zamanında onlara şimdi onları görmek istiyoruz" diyorlar. Dedeme haber ediyorlar, dedem de buyursunlar gelsinler diyor. Geliyorlar ve neneme diyorlar ki sol çorabını çıkar. Nenem çıkarıyor, nenemi tanıyor ailesi.

Tabi onu götürmek istiyorlar, konuşmalar tercüman vasıtasıyla oluyor, nenem çünkü Ermeniceyi tamamen unutmuş. Nenem onlara diyor ki “benim artık çocuklarım var, ben sizin kültürünüzü bilmiyorum artık istesem de gelemem”. Ve nenem 4/4’lük Müslüman olarak, hacca gitmiş bir Müslüman olarak 88 yaşında vefat etti. G17(E, 48, Öğretmen/Esnaf, Arap/Müslüman).

Kültürler arası etkileşimin en doğal yolu evlilik ve düğünlerdir. Evlilik ve düğünler kültürler arası etkileşime diyalog ve kaynaşmanın en doğal yollarındandır. Yapılan görüşmeler esnasında kültürlerarası evliliklerin daha çok aynı dini inanışa mensup bireyler arasında gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Farklı dinler arası evliliklerin günümüzde neredeyse hiç olmadığı geçmişte gerçekleşen dinler arası evliliklerin ise Savaş dönemlerine denk geldiği görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir.

Noyan’a göre 1915 Ermeni tehciri esnasında Mardin’deki Süryani aileler Ermenilerin çocuklarını evlat edilmişlerdir hatta Ermenilerden boşalan yerlere ise dışarıdan gelen Süryani Yakubiler yerleştirilmiştir (Noyan, 2013: 43). Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde Noyan’ın aktardıklarından farklı olarak Arap ve Kürt görüşmecilerin Ermeni tehciri sırasında Ermeni çocuklarının Müslümanlar tarafından evlat edindikleri vurgulanmıştır. Hatta evlat edinilen iki farklı Ermeni çocuğun daha sonra evlenmesi sonucu oluşan aileye ise Arapların “beytul ermen” dediği vurgulanmıştır.

Yani aslında artık Mardin’in şu anki haline çok kültürlü yaşam olarak bakmamak gerekir. Artık hepsi birbirine benzeyen insanlarla dolu Mardin. O yüzden artık çok sorunlar yaşanmıyor. Bunda dışardan gelen memur ve öğrencilerin de payı çok büyük bence. İnsanlar artık popüler olanın peşindeler. Artık o eski insanlardan da çok kalmadı. Mardin’in gençlerinin çoğu da artık başka şehirlere, metropollere gidip oradaki insanlar gibi olup geliyor o yüzden ortada çokta fark kalmıyor zaten. G18(E, 42, Doktor, Arap/Müslüman).

Köse’ye göre kültürlerarası iletişim, insanların düşüncelerini, eylemlerini, tepkilerini yönlendiren unsurlar, gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen kültür tabakaları ile ilişkilidirler. İnsanların kurdukları iletişime bakınca, kişilerin davranışları saygılı-saygısız, görgülü-görgüsüz vb. basmakalıp etiketlerden oluşan yorumlara indirgenebilir. Farklı kültürlerde yetişmiş kişiler iletişime geçince, çoğunlukla kendi alışkanlıklarının doğru ve uygun olduğu düşüncesinden hareket ederler. Halbuki kültürlerarası iletişim durumlarında herkes için verimli bir iş birliği ortamının yaratılması bir zorunluluk arz eder. Bu zorunluluk ise, iletişim

durumdaki herkesin aralarındaki kültürel farklılıklara çok daha farklı bir perspektiften bakmalarını, resmin tamamını görmeye çalışmalarını, önyargı ve basmakalıp damgalamalarını bırakmalarını gerekli kılmaktadır (Köse, 2006: 18).

4.3. Meşrulaştırılan “Ötekileştirme”: Hoşgörü-Tahammül İkilemi

Bu soruyu kendi kimliğim üzerinden cevapladığım için doğruyu yansıtmayabilir. Benim yaşadığım dönemde herhangi bir sorun ortamı pek oluşmamıştır. Geçmişe yönelik bakıldığında etnik guruplar arasında problemlerin varlığından söz edebiliriz. Bir Kürt, Arap'ın ya da bir Arap Kürt'ün yanında çalışınca ona katlanıyor. Hoşuna gide gide bunu yapmıyor. Ben bile mesela bir Arap'ın yanında çalışınca ona tahammül ediyorum. Eskiden mesela Araplar bizi aşağılamak maksadıyla ismimizi kullanıyorlar mesela diyorlar “kürdi ve, kürdi ve” yani “Kürt geldi, Kürt geldi” gibi. Hani Türkler bize “kıro” diyorlardı ya aynı onun gibi aşağılamak amacıyla bunu kullanıyorlar. Yani bundan 15 belki 20 yıl önceydi. Şu anda yok denebilir. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist)

İki farklı kültürden bireyin karşılaşması sırasında her iki birey de karşısındaki ile arasındaki farkları ayırt edici özellikler olarak benimser. Kimi durumlarda bu farklılıkları yorumlamak karşımızdakine hiç olmayan özellikler ve farklar atfetmeye kadar ileri gidebilir. Türkdoğan'a göre önyargı genellikle ayrımcılığın ortaya çıkmasındaki ilk adımları oluşturur (Türkdoğan, 1998: 25).

Şunu söyleyeyim, yılan ile insanın hikayesini biliyor musun? Açıkçası tam olarak ben de hatırlayamıyorum artık yaştan dolayı kusura bakma. Yılan bir kuyunun içinde, çocuk kuyuya giriyor, yılanı dışarı çıkarıyor ve yılan da bunun üzerine çocuğu ısırıyor. Sonra Baba geliyor, bir bakıyor yılan çocuğunun yanında, baba yılanı vurmaya başlıyor. Yılan diyor ki adama “Sen ne yapıyorsun?” Adam da diyor ki “hep sen benim oğlumu ısıracaktın”, Yılan bu durum üzerine bu adamın oğlunu ısırıyor. Adamın oğlu ölüyor, yılanın da kuyruğu kopmuş oluyor. Daha sonra yılan, bir su kenarındayken baba da geliyor. Yılan babaya diyor ki “gel seni karşıya geçireyim”. Fakat Baba diyor ki “ben sana inanmıyorum, bendeki bu evlat acısı, sendeki bu kuyruk acısı olduğu sürece, biz asla yan yana gelemeyiz. Şimdi bakın, bunların acıları hiçbir zaman göz ardı edilemez. Bu ülke bunu yaptı. Hala da yapıyor. Ermeniler bir yere kadar, çünkü Kürtler de Türklere yardım edip, Ermenileri katlettiler bu da doğrudur. Şimdi bu şimdi bu kuyruk acısı, onlar da var! bu katliam onlar da var! unutamazsın sen. G2(E,67, Taş Ustası/Ahşap Yakma, Kürt/Müslüman).

Walzer 4 farklı hoşgörü türünden bahseder: birincisi, barış uğruna farklılıklara katlanmak: “insanlar yıllar boyunca birbirlerini öldürdüler ve sonra şükürler olsun, dermansız düştüler, işte biz buna hoşgörü diyoruz.” İkincisi, kültürel farklılıklar karşısında edilgen olmak ve iyi niyetle umursamamak. Üçüncü olarak; hoş gitmezse de ötekilerin haklarını ilkel bir şekilde kabul etmektir. Dördüncü hoşgörü türü ise; “ötekine karşı açıklıktır: merak hatta belki de saygı duyma; dinleme ve öğrenmeye heves etmek” şeklindeki hoşgörüdür (Walzer, 1998). Mardin açısından değerlendirildiğinde Walzer’in bahsettiği dört farklı hoşgörü türünün de Mardin’de yaşayan farklı kültürler arasında görüldüğü ve yaşandığını söyleyebiliriz.

Haram olsun öyle bir şey varsa. Hoşgörünün hepsi hikayedir, masaldır burada. Madem burada bir hoşgörü ortamı var ya da vardı öyleyse Ezidiler nereye gitti, Ermeniler nereye gitti, Süryaniler nereye gittiler? Bu hoşgörü söylemlerinin hepsi yalandır. Mardin’deki çok kültürlü yapı yalan süsleyip püsleyip dışarıya pazarlıyorlar hoşgörü falan olduğu yok. Son 10 11 senelik süreç içerisinde Mardin üzerine yapılan bir reklam ve bunun sonucunda oluşturulan yapay bir hoşgörü ortamı var. (Kürtçeden çevrilmiştir.) G3(E, 26, Öğrenci/Eснаf, Kürt/Müslüman).

G3’ün aktardıklarından hareketle Mardin’de hâkim olan hoşgörü türünün, “barış uğruna farklılıklara katlanmak” temelinde şekillenen hoşgörü olduğunu söylemek mümkündür. Geçmişte yaşanan çatışmalar ve savaşlar sonucu yorgun düşen insanlar bu yorgunluğun adını hoşgörü olarak tanımlamaktadırlar.

Şimdi biz ve bizim gibiler korkudan iyi geçindiklerini söylüyorlar. Artık bizler de onlar için turizme katkı malzemesi olduğumuz için onlar da seslerini çıkarmıyor. Süryani şarabı, Süryani aynası, Süryani tokası, mezarı vs. vs. geçen gün zabıta geldi dedi; “100 metre ilerde cami var o yüzden şarap satamazsınız. Satarsanız mühürleriz şikâyet var. Dedim; “ben de şikâyetçiyim”. Kimden camiden. Dedim benden, benim kültürümden daha eski değil cami; o daha sonra açılmış onu kapatın. Hoşgörü, buraya kadar burada bitiyor işte. Bak sana bir şey anlatayım çok garip bir şey. İki sene önce burada Kürt derviş Amah var, bir de Kuyumcu var Selçuk Kuyumcu. Neyse bu Kuyumcu olan adam, Hristiyan Süryani bir kadınla birlikte oturuyor bir restoranda. Bu Amah buna telefon açıyor diyor; “kalk o masadan” bu da diyor; “abi arkadaşımın neden kalkayım”. Bunun üzerine Amah gidiyor, mekânı basıyor adama iki tane tokat yapıyor. Diğer gün de bu adamın kardeşinin dükkanına gidiyor, adamın kardeşi olayı bilmesine rağmen “hoş geldin abi” diyor, gülüyor hoş karşılıyor. Benim çok

tuhafıma gitti. Tokat atmasının bir sebebi falan da yok yani, canı o an öyle istediği için öyle yapıyor. Düşünebiliyor musun? Yine 3 sene önce arkadaşla çorbacıya gittik. Yan taraftaki adam bizi tanıyor çorbacı Arapça diyor ki; “geldi yine Hristiyan oğlu Hristiyanlar” aşağılayan bir ses tonuyla. Biz bir şey yapmamışız yan masadakiler ters ters bakıyor, bir tartışma çıkardılar ortalık bir anda karıştı falan filan biz hiçbir şey yapmamışız ha. O yüzden Süryaniler çok fazla sosyal hayata karışmazlar. Mesela eski kızlarına bak hiçbiri okul okumamış doğru düzgün, hepsi üzerlerindeki baskılardan dolayı. Süryani kadınları daha yeni yeni okuyorlar. G4(E, 30, Esnaf, Ermeni/Ateist).

Sayıda az durumda olan Hristiyan dinsel kimliğine sahip kişilerin, diğerlerinden gelen baskılardan korktukları için iyi geçinmek zorunda kaldıkları birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra turizmin etkisiyle daha çok ön plana çıkan farklı etno-dinsel kültürlerin birlikte yaşamalarının Mardin’deki pazarı canlandırması ve Süryani kimliğini daha çok ön plana çıkarması, çoğunluktaki diğer kültürlerin azınlıkta olan kültürlere daha ılımlı yaklaşımlarını sağlamıştır.

Ya biz iç içe yaşıyoruz aslında ama bir o kadar da birbirimizden habersiziz. Evet tamam diyoruz ki; Araplar, Süryaniler evet herkes birbirini biliyor ama mesela hala Mardin’de olup Süryani’nin ne olduğunu, Süryani’nin kim olduğunu bilmeyen insanlar var. Ve bu çok utanç verici bir durum. Aslında bizim Mardin’in en övüldüğü şey buyken, bir o kadar da içinin boş olduğunu görebiliyorum açıkçası. Maalesef, bu acı bir gerçek diyebilirim. Hoşgörü şehri diyorlar ya Mardin için, gelin de bir de buradan bakın. İnsanlar birbirini görmüyor, bilmiyor tanımıyor böyle hoşgörü olur mu? G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunu, Süryani).

G5’in de belirttiği üzere Mardin’den bahsedilirken artık bilmemiz gereken iki farklı Mardin vardır: 1. Gösterilen Mardin (Hoşgörü şehri, dinlerin ve dillerin şehri vb. isimlerle reklamı yapılan Mardin), 2. Yaşanılan Mardin (Kültür endüstrisinin birer dişlisi haline gelen kendisine ve ötekilere yabancılaşan bireylerden oluşan, kültür endüstrisinin yeni pazarlarından biri haline gelen Mardin).

Aslında kaybedilen kültürler, yeni bir kültür yaratıyor ve bu yeni kültür bize hoşgörü kültürü olarak tanıtılıyor. Ben mesela çarşıda “asir” diye Bir şey içtim. Mardin’e özgüymüş, bunun içinde ne var diye sordum. “Bilmiyorum” diyor, satan kişi “kardeşim yapıyor” diyor. Bu büyük bir sorun, bu bir tehlike aslında. Hoşgörü kültürü adı altında kendi gelenekleri ve

göreneklerimizi kaybediyoruz. Hiçbirimiz milliyetçi değilmışiz. Milliyetçilik bence kültürüne sahip çıkmaktır ama biz çıkmıyoruz. G6(K, 43, Çatom Çalışanı, Lise mezunu, Arap/Müslüman).

Tomlinson modern dünyada bir uçak seyahati esnasında varılan yerin, kalkış yerinden farklı olmamasının sebebinin kültürel homojenleşme olduğunu söyler. Ona göre kültürel homojenleşme tezi küreselleşme olgusunu, standartlaşmış bir tüketim kültürünün gerekliliklerine uyulması ve her yerin görünüş itibarıyla hemen hemen aynılaştırılmasını sağlar (Tomlinson, 2004: 18).

Coğrafik açıdan yani doğa şartlarının iyi olmaması bizi birlikte yaşamaya mecbur etti. Yani bu bir mecburi bir kültürdür. Ve bu süreçte herkes için Ermeni için, Süryani için, Kürt için, Arap için birçok sorun problem olay oldu ve ben çok eminim kimse de bunu unutmadı. Ve belki zamanının gelmesini bekliyor. Bir şekilde içlerimizde biriktirdiklerimizle yaşıyoruz. Her birimiz illaki bir ötekine bir şekilde kin duyuyor. Çünkü geçmiş birçok problemleri sorunlar soktu aramıza. G10(E,48, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Kürt/Müslüman).

Birey, bireysel kimliği edinme aşamasında toplumsal yaşamda gördüğü dünya ile bağlantılı olarak kendini tanımlama imkânı bulmaktadır. Bu bağlamda birey, özellikle farklılık noktasından hareket eden ve öteki olarak belirlediği kişilerden ayrı olarak farklı bir kimlik edinme çabası içindedir (Sarıbay A. Y., 1997: 239). Bu noktadan sonra kültürel kimliğin baskı altında kalması ile birlikte kimlik bilinci daha çok artar. Karşılaşılan dışlanmalar ve negatif ayrımlar, kültürel kimliğe karşı güçlü bir yönelime dönüşebilir. Mardin'deki Kürt kültürel kimliğine oluşan yoğun yönelim, bu şekilde açıklanabilir.

Buradaki Araplarla pazarlık yapılmıyor. Pazarlık yaptığımız vakit küsüyorlar. Süryaniler ve Ermeniler öyle değiller. Süryaniler, eskiden Kürtlere çok zulüm ettiler, devlet onları destekliyordu. Ama sonra Kürtler birleşip, güçlenince onlar geri çekildiler. Şimdi Araplar, bize terstir. Onlar diyorlar ki Arapça; "kurdi ahmaki" (Kürtler ahmaktır). Biz Kürtler, iyiyiz bize kimse karışmadığı sürece biz kimseye karışmayız. G12(K, 65, Ev hanımı, Okur-yazar, Kürt/Müslüman).

Görüşmelerde kültürler arası hoşgörüyeye dair konuşmalarda Kürt ve gayrimüslim görüşmecilerin çoğu, geçmişte yaşanan hadiselerden bahsederek, bu hadiselerin izlerinin günümüzde hala insanların içlerinde olduğunu belirtmişlerdir. Arap görüşmeciler ise

çoğunlukla Mardin'in hoşgörü açısından iyi bir durumda olduğunu ve herkesin çoğunlukla kardeşçe yaşadığını vurgulamışlardır.

Benim şahsi kanaatim bu. Buradaki insanların dini kötüye kullanmamalarıdır. Dini araç olarak birbirlerine karşı kullanıyorlar. Bir amaç olarak kullanıyorlar. Bu amaca Gelecek olursak. Dinlerin amacı insanları birbirine düşman etmek değildir. Tam tersine insanları birbirine kardeş yapmaktır, sevgiyi pekiştirmektir, komşu ilişkilerini devam ettirmektir. Dinin amacı budur. İşte Mardin'de tahmin ediyorum bundan olsa gerek devam ediyor bu hoşgörü ortamı. Camide ezan okununca gitsinler, namazlarını kıldıkları kadar kılsınlar. Biz de çan çaldığında, namazımızı kıldığımız kadar kılalım. Yeter ki birbirimize zarar vermeyelim, değil mi? Din, dinler bir yarışır ama iyilikle olması gerekir, kötülükle değil, değil mi? Ben ne kadar oruç tutarsam tutayım iyi olmam gerekiyor. Ne kadar namaz kılsan kılalım, iyi olmam gerekir. Kimseye zarar vermemem gerekir. Dinin amacı budur, kimseye zarar vermemek. Allah ve insan sevgisi esas olması gerekir ki insanlar bir arada kardeşçe yaşayabilsinler. Mesela bundan 100 yıl öncesine gidecek olursak; Mardin'deki nüfusun yüzde yetmişini Hristiyan grupları oluşturmakta idi. Şimdi bu Hristiyan ve Süryani kültürünün etkisinin bugüne kadar devam ettiğini görüyoruz. Şimdi çarşıya gidersen kime sorarsan sor, ben işte falan Hristiyan bir ustanın elinde çalıştım diyecektir. Şimdi sanatı ustasından öğrenince, ahlakı da öğreniyorsun değil mi? Bu böyle değil midir? Sadece bununla da sınırlı değil, insanlar birbirleri ile yaşadıkları zaman birbirlerinden etkileniyorlar. İyi ve kötü şeyleri de birbirlerinden, öğreniyorlar. Bir insan, iyi ise ondan iyi şeyler öğrenirsin. O küçük insanlar, o küçük çıraklar ustalarından dürüstlüğü öğrendiler, sevgiyi öğrendiler. Alışverişi ticareti nasıl yapacaklarını öğrendiler. İşte o kültür devam ediyor. O sevgi kültürü, komşu sevme kültürü, yalan söylememek kültürü, hile yapmamak kültüre hala da devam ediyor. G13(E, 60, Din Görevlisi, Lise Mezunu, Süryani).

Kişinin kimlik edinmesinde, kimlik kendiliğinden oluşan bir olgu olmaktan daha çok ötekine göre şekillenmektedir. Bu durum hem bireysel kimlikler hem de toplumsal kimlikler için geçerlidir. Bu tarafıyla toplumsal kimlik sosyal etkileşimde bulunulan öteki gruplarla karşılaştırmalı olarak oluşturulmaktadır (Yapıcı, 2004: 64).

Hoşgörü, bir tarih değildir bu ülkede. Açık söylemek gerekirse Türkiye için bu böyledir. Bu yüzden ben çok abartılı bir şekilde Mardin bir hoşgörü şehridir ve tarih boyunca da bu hoşgörü ve çokkültürlülük iyi bir şekilde yaşanmış ve günümüze gelmiştir demem, diyemem. Çünkü böyle dersem bilimsel olmaktan biraz uzaklaşmış olurum. Ancak bu şu

demek değil ki; Mardin gerçekten çokkültürlülük içerisinde hoşgörüyü sahip olmayan bir kenttir anlamına da gelmez. Birlikte yaşamın ve hoşgörünün var olduğunu gösterebilecek kanıtlar da var. Bunun tam tersini bu iddiaları üretebilecek kanıtlar da Mardin'de mevcuttur. Mardin'de diyelim ki bizim görebileceğimiz süreçler içerisinde Osmanlı dönemine bakarsanız, henüz ulus devletlerin ortaya çıkmadığı ve kimlik savaşlarının oluşmadığı bir dönem içerisinde kültürlerin birbirleriyle yaşamaları çok da büyük bir meziyet değil. Bu bütün dünya için böyledir, bu bütün dünya için böyle ise burası için de çok büyük bir meziyet olmadığı anlaşılmalıdır. Ancak ulus devletlerin ortaya çıktığı süreçte ve o süreçten sonraki aşamada sizin kültürleri bir arada nasıl yaşattığınız önemlidir. Mesele cumhuriyetten sonraki süreçte, Mardin gibi bir yerde de örneğin çok dilli bir gazeteniz yoksa, çok dilli bir televizyonunuz yoksa, çok dilli bir radyonuz yoksa, dergi yoksa vs. bu aynı zamanda dinler için de geçerli çok dinli gazete, radyo, televizyon yoksa burada büyük sıkıntılar vardır. Yani bunu tek avantajlı tarafı veyahut olumlamak istersek açıkçası, illaki buradan olumsuz bir sonuç çıkarmak istemezse şunu söyleyebiliriz; bu buradaki kültürlerden kaynaklı bir şey değil, doğrudan sistemden kaynaklıdır. Ama burada işte sistemden kaynaklı bir mesele dediğimiz andan itibaren farklı kimliklerin, sistem ile bir ilişkilenebilmesi ve sistem ile kendini tarif etmesi ya da sistemin onları tarif etmesi devreye girer. Böyle bir durumda sistemin tarif ettiği ya da sistem üzerinden kendini tarif eden, ötekiye karşı nasıl davranıyor meselesi ortaya çıkar. Bu gözle bakarsanız belki de esas imtihanı o zaman yaşamaya başlar Mardin. Ve o imtihan sürecinde Mardin'in çok başarılı olduğu veyahut çok başarısız olduğunu söylemek mümkün değildir. Belki de Türkiye gerçekliği açısından değerlendirirsek bu sınavdan çok da başarısız çıkmaması bir avantaj. Mesela Midyat'a gittiğimizde bakarsanız Süryaniler, Ezidiler ve Müslümanların ortak Mezarlığı vardır. Ya da bunların birlikte yaşadığı köyler var. Bu köyleri bu mahalleleri göz önüne alarak konuştuğumuzda, buralarda doğal halde yaşamın doğal hukukla yaşamın çok da zor olmadığı anlaşılabilir. Evet dinlerde bir ayrıştırma şeydir ve bunda hiçbir din masum değildir. Hangisi nerede üstünse diğerine veyahut diğerlerine zulmeder. Dinler açısından bu tarih boyunca hep böyle olmuştur. Bu sonuç itibarıyla bir güç meselesidir ve aynı zamanda dinler en doğruyu, tek doğruyu kendilerini bildiğini iddia ederler. Her dine göre Diğerlerinin hepsi ötekidir. Diğerlerinin hepsi potansiyel tehdittir ve suçludur. Şimdi bu şekilde baktığımız zaman bu farklı inançlar aslında bu kültürler doğal hukuk içerisinde bir yere kadar bir şekilde yaşayabiliyorlar. Bu da belki de bunu yaşayan insanların, iktidarla ilişkisini göz önünde bulundurarak söyleyebiliyoruz. G15(E, 48, Öğretmen, Kürt/Belirtmek İstemedi).

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki kargaşa ve olaylar sonrasında Mardin'deki gayrimüslim nüfus bölgeden göç etmiş ve sayıları oldukça azalmıştır. Bu durum neredeyse bütün görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır. Aynı zamanda gayrimüslim nüfusunun azalması, gayrimüslimlerin sosyal hayattan daha çok içlerine kapanmaları ve diğer Müslüman etno-dinsel kimliklerden çekinme ve korkmalarına sebep olmuştur. Bu durum Müslüman görüşmeciler tarafından da çoğunlukla kabul edilmiştir.

Arap'ın buralarda Kürt'e tahammülü yoktur, Kürtlerde yine vicdan var. Ama Arap'a Kürt dedin mi, bitti. Allaktan ticaret var yoksa valla birbirlerini doğrarlar. Mesela burada "mahalmiler" var, gir orada Kürtçe konuş görürsün ayrımın ne olduğunu. Mahalmi böyledir, Saraçoğlu böyledir. Bunu sana nasıl anlatayım, Kızıltepe'nin Kürt'ü ile Mardin merkezin Arapları böyle ayrımcıdır. Benim annem Arap'tır, babam Kürt'tür mesela bu Arap ve Kürtlerin bir arada yaşamasının sebebi budur. Birbirine mecburi akrabalık bağından artık katlanıyor Arap ve Kürtler. Mesela şimdi biz şu anda Mardin'de neredeyse her kesimle akraba çıkabiliriz Süryaniler dışında. Valla Süryaniler çok efendi insanlardır yaw. Git otur sofralarına, yemeklerini ye. Ama bizim Müslümanlarda şöyle bir düşünce var "onlar gavurdur, heramdır, yıkanmıyorlar, pistirler". Ama Süryanilerde böyle bir şey yok gelip oturur, yemeğini yer. Bizim mesela binanın yarısı Süryani'dir. Benim oturduğum şu an ki site yarısı Süryani'dir. Hiçbir problemimiz yoktur artık. Ama bunu şöyle düşünüyorum ben, Süryaniler artık Mardin'de azınlıktır, Süryaniler azınlık olduklarından Mardin'de Türk'e, Kürt'e Arap'a karışamıyorlar işin aslı budur aslında. Dışını gösteremez Süryaniler, o yüzden sessizliklerini kullanıyorlar. Herkesle iyi geçiniyorlar. G16(E, 32, Oto Tamircisi, Lise Mezunu, Melez/Müslüman).

Müslüman görüşmeciler, Hristiyanlarla aralarında bir mesafe olduğunu ve bunun da Hristiyan cemaatlerin "kapalı gruplar" olmalarından kaynaklandığını söylemişlerdir. Bazı Müslüman görüşmeciler Süryanilerin daha modern ve kendilerini geliştirdiklerinden bahsetmiştir. Kimi Süryani görüşmeciler de bu tezi desteklemişlerdir. Yaratılan bu üstünlük hiyerarşisi de Müslüman-Hristiyan arasındaki mesafeye neden olduğu söylenebilir. Arap görüşmeciler çok fazla kültürler arası sorunun olmadığını vurgularken, Kürt görüşmeciler ise daha çok devletle ilgili sorunlar yaşadıklarını ve Araplar tarafından çoğu kez dışlandıklarını vurgulamışlardır.

Mardin'de Kürt, Arap yani dinsel olarak Müslüman, Süryani hiçbir problem yok. Ama bunu ben Müslüman bir Arap olarak söylüyorum fakat gidip bunu farklı bir kimliğe

sorduğunuzda, farklı bir cevap alabilirsiniz. Mardin bir Hristiyan şehridir aslında bu inkâr edilemez. Ben bir çatışma ortamını çocukluğumdan beri görmedim başkaları dillendirmiş olabilir ama ben böyle bir şey görmedim yani. Ben, onların mahallesinde yaşıyordum aynı mahalledeydik; Şehidiye Mahallesinde. Son zamanlarda son 20 yıldır ortaya çıkan bir durum var iki tip Mardinli; bir iktidara yakın Mardinliler, iki muhalif olanlar. Bu Arap, Kürt, Süryani diye tanımlamaktan ziyade bu şekilde tanımlanabilir. Çok bu konulara da girmek istemem çünkü bizim de başımız belaya girer. Ama bir kesinlik var, Mardin'in çehresini bu konuştuğumuz açıdan değiştirdiler. G17(E, 48, Öğretmen/Esnaf, Arap/Müslüman).

Mardin'deki etno-dinsel kimliklerin ayrışması veyahut kültürlerarası sınırların varlığı, kendini mahallelerin etnik ve dinsel kimliğe göre yoğunluğunda da göstermektedir. Eski Mardin'de Süryani, Keldani ve Ermenilerle birlikte yoğunluklu olarak Araplar yaşarken G17'nin de belirttiği üzere Şehidiye Mahallesi gibi birkaç mahallede Kürtler yoğunluktadır. Kırkıs, Cevizli, Yalımköy, Yeni yol gibi mahallelerde Kürtler daha yoğun nüfuslara sahipken, Kabala ve Yeşilli gibi mahallelerde Araplar nüfus olarak daha yoğunluktadırlar.

Mardin'de her şey bir baskı altında olduğu için hiçbir şey sorgulanmaz. O şöyledir, bu böyledir, bu âdettendir denir ve biterdi. Ama şimdi bitti artık dışardan çok memur geldi, polis, öğretmen geldi. Artık eski Mardin'de Suriyeliler yaşıyor. Geçen gün gittim, çocukluğumun geçtiği yerleri gördüm içim acıdı açıkçası. İnsanlar artık pek takmıyorlar Süryani mi, şu mu, bu mu, ha bide Süryani'den parayı gördüler ya o da etkili. Ermenilerde varmış onlar giderken altınlarını gömmüşler gibi söylentiler yüzünden çok yeri kazıp mahvettiler. Ermeniler, çocuklarını burada bırakıp gitmek zorunda kalmışlar. O çocukları evlatlık amacıyla alan, büyüten aileler var. Bu açıdan kurtarılan çok Ermeni var. Babaannem anlatırdı; “şurada Ermeni var, burada Ermeni var.” ama artık pek Ermeni kalmadı buralarda. Eskiden Süryanilere karşı nefret illaki vardır. Şimdi de vardır ama belirgin değildir. G18(E, 42, Doktor, Arap/Müslüman).

Bu başlık altında son olarak değinmemiz gereken bir diğer konu ise Suriyeli göçmenler konusudur. Yapılan görüşmeler sırasında bazı görüşmecilerimiz eski Mardin'de artık Mardinlilerin oturmadığını eski mimariye ait binaların çoğuna Suriyeli göçmenlerin yerleştiklerini ve bu durumun kendilerini rahatsız ettiğini vurgulamışlardır. Suriyeli göçmenler konusu Mardin'de ortaya çıkan yeni bir etno-dinsel kültürün ve bu yeni kültür ile daha önceki kültürlerin arasında oluşmaya başlayan bir kültürlerarası iletişim ve çatışmanın da işareti olabilir.

4.4. Kültürel Farkların Oluşumu

Görüşmeler sırasında kültürlerarası ilişkilerde, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri üzerine görüşler de dikkatle incelenmiştir. Arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasında çoğunlukla eğitim düzeyi, toplumsal statü, meslektaşlık gibi kriterlerin daha çok ön plana çıktığı; etno-dinsel kimliklerin ise bu konuda daha az etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra fikir birliği, siyasal tercihler gibi kavramların da çok az da olsa etkili olduğu görülmüştür. Arkadaşlık ilişkilerinde, etno-dinsel kimliğin etkili olduğunu belirten görüşler çok olmamakla birlikte bazı görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

Tabi buradaki birçok etnik yapının birbirini küçük düşürücü alaycı sözler kullandıkları olmuştur. Fakat şahsım adına şimdiye kadar böyle bir sorunla karşılaşmadım. Karşılaştığım tek bir sorun bu coğrafyadan olmayan insanların ötekileştirici sözleri olmuştur. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist).

“Yerli- yabancı”, “biz- onlar”, “içerisi- dışarı”, “burası- orası” gibi ayrımları kültürler kurar ve sürdürür (Bauman, 1999).

Burada Araplarla çok birbirimizi sevdiğimiz söylenemez. Peki Araplar niye Kürtleri, Kürtler niye Arapları sevmez, demeyelim de anlayamaz diyelim. Araplara göre Kürtler, biraz daha rahattır yani affına sığınarak söylüyorum Kürtler; balgam atar, tuvaletini dışarıya yapar kız kaçıırır, adam öldürür, hırsızlık yapar, köylerde bu var hala da devam ediyor. Şimdi bu köylüler şehre Mardin'e geldikleri zaman şehirli Arapları rahatsız ediyor, karısına bakıyor, kızına bakıyor, küfür ediyor, kavga ediyor. Benim kökenim olmasına rağmen ben burada Mardin'de şehirde büyüdüm, şimdi Mardinliler arasında bir kız kaçırma olayının hayatta bir adam öldürme olayının olduğunu hatırlamıyorum, bilmiyorum bunu şehirli Araplar açısından söylüyorum. Kürtlerdeki bu yaşam biçimi dolayısıyla Arapları rahatsız ediyor, Araplar rahatsız olunca da ona göre tavır takılıyor. Bu Arapların yaklaşım şekli. Kürtlerin yaklaşım şekline gelince, kendi hayatımdan örnek vereyim; ben Mardin Lisesi mezunuyum. Şimdi Aziz Sancar oldu ismi. Orada okudum yani. Yani dışarıdan gelen Kürtler olarak 15-20 kişiden Araplardan dayak yediğimizi biliyorum. Hiçbir suçumuz yokken bizi dövüyorlardı. G2(E,67, Taş Ustası/Ahşap Yakma, Kürt/Müslüman).

Kültür açısından göç önemli bir olgudur. Çünkü göç, kültürün oluşturduğu düzen için bir tehdit oluşturur ve bir belirsizlik süreci yaratır. Kültür ise bu belirsizliğe karşı güçlü bir mücadele verir. Göç, aynı zamanda göç edilen yerdeki yerleşik kültür veya kültürlerin

hegemonyasının zayıflamasına neden olur (Sarı E. , 2010). Bu bağlamda özellikle kırdan-kente göç eden Kürtler ve şehirli Araplar arasında geçmişte çatışmaların olduğu, göç ile gelen Kürtlerin ilk etapta kentliler için bir tehdit olarak görüldüğü söylenebilir. Bunun yanı sıra eğitim yaşamı yani okul sürecinde gerçekleşen etno-dinsel çatışmalar da bazı görüşmecilerimiz tarafından belirtilmiştir.

Çocuklukta bilinçaltımıza şöyle yerleştirilmişti, “onlar Müslüman değil ve bizden farklılar”. Bunu bize yansıtan veren ailemiz ve çevremizdi. Aileden daha çok arkadaş çevresi diyelim. Süryani çocukları da bizim onları dışladığımızın, hor gördüğümüzün çok iyi farkındaydı. Biz şey düşünüyorduk, bunlar Süryani’dirler zaten, insan değiller zaten, cehenneme gidecekler diye yapıyorduk. Şimdi düşünüyorum da çok saçma sapan düşünüyormuşuz. Aslında o yaptıklarımızı yaparak, cehennemlik olan bizdik. Biz o insanlara haksızlık yaptık sözlerle, hareketlerimizle, davranışlarımızla. G3(E, 26, Öğrenci/Esnaf, Kürt/Müslüman).

G3’ün aktardıklarından yola çıkarak etnosentrizm belirtisi gösteren davranışların, kültürlenme süreci ile birlikte başladığını söylemek mümkündür. Küçük yaşlardan itibaren kendi yakın çevrelerinden farklı etno-dinsel kimliklere karşı dışlayıcı bir anlayışla büyütülen bireyler, yetişkinlik dönemlerinde bu davranışlarını olağan davranışlar gibi görüp sürdürmeye devam edebilirler.

Bauman, kültürün hegemonya kurmak gibi özelliklere sahip olduğunu söyler (Bauman, 1999). Bu bağlamda bireylerin kültürlerini diğer kültürlerden üstün görmeleri kimi zaman etnosentrizm derecesine kadar gelebilir. Bazı görüşmecilerimizin söylediği; “Süryani olsun kokusundan tanırız”, “onlar Hristiyan’dır, onlar haramdır”, “onların yaptığı yemek yenmez”, “ahmak Kürtler”, Kürt taze elma olsa cebine koymayacaksın” vb. söylemler etnosentrizm derecesinde söylemlerdir. Bu söylemler çoğunlukta olan kültürler tarafından söyleniyorsa, bu söylemlerin sonucu olarak diğer azınlıktaki kültürler üzerinde hegemonya kurma gayesi taşıdığı söylenebilir.

Geçenlerde önde gelen aşiretlerinden bir tanesinden birisi dedi ki; “ya biz bu Süryanilere hiçbir şey yapmamışız. Bunlar neden bizden korkuyor? Sanki Allah onların yüreğine korku salmış”. dedim ve gitti sonra ben de düşündüm. Altta yatan sebebini bilmiyor. Geçmişte katliam yapılmış. Ciddi soykırımdan sonra da farklı taktikler geliştirilmiş. Mesela; “köyünüzü biz koruyalım ve siz bize haraç verin” gibi taktikler. Burada halen devam ediyor.

Mesela adam bana geliyor diyor ki; “bak, biri sana Hristiyan olduğun için gelip bir şey söylerse, gel bize şöyle. Biz onların kafalarını keseriz”. Sonraki gün gelip diyor ki; “bana bir şişe şarap ver, sana parasını getireceğim sonra”. O para asla gelmiyor artık çünkü o haraçtır. Mesela Süryaniler de kendi aralarında çok ırkçıdır. Mesela benim annem Kürt, babam Ermeni’dir. Süryaniler benim annemin Kürt olduğunu bilmiyorlar, benim yanımdayken durmadan Kürtlere saydırıyorlar. Diyor işte “Kürt taze elma olsa cebine koymayacaksın.” Bu bir güvensizlik lafıdır. G4(E, 30, Esnaf, Ermeni/Ateist).

Mardin'de göze çarpan ilk ayrım, dinsel ayrım olarak öne çıkar. Müslüman-Hristiyan ayrımı diğer ayrımlardan daha baskındır. Etnik ayrımlar, dinsel ayrımlardan sonra gelmektedir.

Kafalarında çok farklı algılar yaratmış insanlar ve insanlar onları kırmak için herhangi bir çabaya girmiyorlar ve o özür dileyerek söylüyorum “cahiliyet” e devam ediyorlar ve bence bu insanlığın baş etmesi gereken en önemli, toplumun daha doğrusu baş etmesi gereken en önemli sorunlardan bir tanesi diye görüyorum. Çocukluğumda bu insanlar yüzünden çok olaylar yaşadım. Onlardan da bahsedeyim size her açıdan travma diyebilirim, o da insanların bilincinden kaynaklanan bir durum. Mesela biz Midyat'ta yaşıyorduk sonradan buraya geldik. Biz 15 yıldır buradayız daha net anlaşılması açısından babamın mesleğinden detay vereyim isterseniz babam manastırda çalışıyordu. Yani biz tamamen işin içinden geliyoruz. Midyat'ta Mor Gabriel'deydik sonradan buraya Dayrulzafaran'a geldik. Midyat merkezde de o zamanlarda sürekli bulunuyordum. O dönemlerde oradaki Müslüman çocukların bize karşı tavırlarını hiçbir zaman unutamam. Öyle hareketler, öyle konuşmalar, hakaretler, küfürler duyduk ki bu yüzden çocukluğumdan beri bir savunma mekanizması geliştirmişimdir bu konuda ve hala onun tutukluluğunu yaşıyorum. Mesela insanlara; “ben Süryani'yim” dediğimde, Süryani'yim diye bir bakış alırım. Yani hani Süryani ne Hristiyan diyorum ben de. Bir tane arkadaşımın şu sorusunu unutamıyorum; siz oradan algıyı çıkartın lütfen. Dershanede oturuyorduk, benim huyumdur ben kolay kolay dini mevzuları açmam ve dinimi de konuşmam. Bunu sadece yakın çevrem bilir ve hatta üniversitede de 4. sınıfta öğrenen arkadaşlarım vardı. Bunun sebebi insanların tepkilerinden bir süre sonra artık o kadar sıkılıyorsunuz ki artık bunları konuşmak dahi istemiyorsunuz, gizleme ihtiyacı duyuyorsunuz. Bu utandığım, çekindiğim anlamına gelmiyor çok gururla söylerim. Arkadaşımla konuşuyorduk işte; “Süryani'yim” dedim. Beni böyle sırtımdan dürterek şu soruyu sordu, “ya siz ne yemek yiyorsunuz?”. Bende çok ciddi bir şekilde dedim ki; “ya senin

haberini yok mu biz kedi kesip yiyoruz, onların kanını içiyoruz". Ve bu tür olaylar beni dehşete düşürüyor. Bu arada kedileri de çok severim, onlardan da özür dilerim. G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunu, Süryani).

Kültür, toplulukları öteki topluluklardan ayıran öğelerin bütünüdür. Kültürün varlığı, öteki kültürlerden farkı ile anlam kazanır. Dolayısıyla Mardin düzleminde göze çarpan etno-dinsel farklılıklar bu söylediklerimizi destekler niteliktedir.

Şimdi hocam ben size şöyle bir şey söyleyeyim, bir Süryani'nin sosyoekonomik durumu ne kadar kötü olursa olsun, Mardin'de bir kanalizasyon işinde çalışmaz. Onlar bunu bir aşağılık durumu olarak gösteriyorlar. Onlar kendilerini bir üst kimlik olarak görüyorlar. Aslında bir "Yahudi zihniyeti" yani kendilerine vadedilmiş bir akıl var ve onlar sadece ticaretle uğraşıyorlar. Ticaret haricinde bunların başka bir iştigalleri yok, anlatabiliyor muyum? ticareti de zanaatla yapıyorlar, el becerisiyle yapıyorlar. Bir altın takının tasarımını yapıyor ama onu yaparken de bizimkilere göstermiyor. G6(K, 43, Çatom Çalışanı, Lise mezunu, Arap/Müslüman).

Görüşmeler esnasında ister Süryani görüşmeci olsun ister diğer etno-dinsel kimliğe sahip görüşmeciler olsun; Süryanilerin daha çok yüksek sanat ve zanaat ile iştigal ettiklerini vurgulamışlardır.

Burada insanlardan kaynaklı değil devletten kaynaklı olarak gerçekleşiyor her şey. Devlet tek kalmak açısından herkesi bir görüyor fakat biz burada buna çok kültürlülük diyoruz. Devletin benzeşme işine geliyor onu ne yapacağız, mesela "O Ses Türkiye" diye bir şarkı programı var bütün Türkiye izliyor. Neredeyse bütün dillerde şarkı türkü söylenebiliyor fakat Kürtçe söyleyen hiç olmuyor. Yerelde bizim belki kendi kendimizle bir sorunumuz yok ama ulusal anlamda politikalara baktığımızda devletin böyle ötekileştirme ayırıştırma veyahut tam tersini yapma gücü var. G9(K, 32, Çatom Çalışanı, Üniversite Mezunu, Kürt/Müslüman).

Kültürler arası ayırım ve hegemonya gibi unsurlara, politik söylem ve destekler de neden olur. Çalışmamız politik bir çalışma niteliği taşıyamamasının rağmen neredeyse yapılan her görüşme esnasında mutlak olarak politikanın ve dönem iktidarlarının, bölge üzerindeki etkilerinden söz edilmiştir. Görüşmecilerimiz, siyasetin bölge üzerinde yaşanan kargaşa ve karmaşık olaylardan dolayı olarak etkili olduğunu sık sık uygulamışlardır.

Mardin'de özellikle şehir ana cadde ve yollarında bolca sergilenen ulus-devlet afiş ve flamaları, Kürtlerin daha çok politikleşerek, kültürel kimliklerini daha çok yönelmelerini ve mevcut yönetimlere karşı muhalif tavırlar sergilemelerini sağlamıştır. Bu durum Kürt görüşmeciler tarafından vurgulandığı gibi kimi Süryani ve Arap görüşmeci tarafından da vurgulanmıştır.

Etnik olarak şu Arap'tır, ben bunla oturmayacağım, kalkmayacağım diye bir sorunuz yok ama emin olun ki Süryani olsun kokusunu alıyorsun. Yani onların kendilerine has kokuları var herhâlde doku uyumsuzluğu mu diyorsun ne diyorsan de bu kültürle ilgili bir şey değildir, bu vicdanla ilgili bir şeydir. Bu başka bir şeydir, din oldu mu her şey değişiyor burada. Onun dışında bir de bölgenin Ortadoğu'yla bağlantısı yani aşiretsel yönü var. Bizim bir Botanımız var, 17 büyük isyanın olduğu bir Botan. Mesela şu an bölgede savaş var, Suriye'de çatışma var, fark ederseniz Türkiye Cumhuriyeti herkesle muhatap oluyor fakat Kürtlerle olmuyor. Aslında muhatap olması gereken ilk kişi Kürtlerdir. Yani bu durumda bir Kürt olarak T.C vatandaşı bir Kürt olarak ben kendimi kötü hissediyorum, yabancı hissediyorum. Yani bu durumda bizim sadece kültür olarak yerelde anlaşmamız bireyleri çözmüyor yukardaki zihniyetin de yukardaki politikanın da değişmesi lazım. G10(E,48, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Kürt/Müslüman).

Modoad'a göre azınlık gruplar çoğunlukla diğer gruplar karşısında orantısız bir şekilde dezavantajlı durumdadırlar; sosyal ve ekonomik alanda sahip oldukları dezavantajları onların aşağı, geri kafalı, yobaz, aptal, yabancı vb. kalıp yargılarla temsil edilmelerinin hem kaynakları hem de sonuçlarıdır (Modoad, 2014: 87). Ona göre bu sosyal ve ekonomik dezavantaj, bir etnik grup dayanışmasını, grup olma bilincini de arttırabilmektedir. Bu bağlamda Kürt görüşmeciler kendi kültürlerine ve anadillerine sahip çıkmanın ve bunları korumanın yolu olarak politikleşmeye yöneldiklerini vurgulamışlardır. Ayrıca Süryani görüşmeciler de politikanın kendi kültürel varlıklarını devam ettirmek adına gerekli olduğunu ve eğitim ve buna bağlı olarak da bilinçlenmenin siyasete yön vermek ve siyasette var olabilmek adına önemli olduğunu aktarmışlardır.

Eski dönemlerde yaşanan olaylar yüzünden büyük mağduriyetler var. Günümüzde çıkarılan kanunlar; mesela o 20 yıl bir yerde yaşamak, işletmek ve oraya sahip çıkma yasası halen devam ediyor. Bu gibi durumlar tabii ki büyük bunalımlar ve üzüntülere sebep oldu. Mardin için günümüzü konuşacak olursak; insanlar aydınlandıkça birbirlerine zararları azaldı artık hükümetin veya iktidarların gazına gelerek hareket etmiyorlar. Eskiden

yaşananların çoğu aydınlanmamış, geri kalmış insanların iktidarların veya hükümetlerin gazına gelerek yaptıkları şeylerdi. İnsanlar siyaseti bilmiyorlardı ve siyaset de siyaseti bilmeyenleri çok iyi de çok kötü de yönlendirebilir. Süryaniler de artık siyasetin onların sesi olabileceğinin farkındalar. O yüzden siyasette yer alıyorlar tahmini olarak bu bölgede yaşayan 5000 kadar Süryani var. Yazın bu nüfus, on bine ulaşıyor iki katına çıkıyor. Bu dönemde artık Süryanileri dünyaya tanıtan birçok kendini geliştirmiş, eğitim adına ve hatta siyaset adına ve hatta sağlık adına iyi noktalarda olan birçok Süryani var. Avrupa Parlamentosu'nda milletvekilliği yapmış olanlar var. Avrupa'daki ülkelerde bakanlık yapanlar var ve bunların çoğunluğu buradan Mardin'den çıkıp gidenler. Türkiye'de Osmanlı döneminden bu yana devam edip gelen vakıflarımız var. Son 15-20 yıl içerisinde yeni yeni kurulan derneklerimiz var. G13(E, 60, Din Görevlisi, Lise Mezunu, Süryani).

Yapılan görüşmelerde hem Süryani hem de Süryani olmayan görüşmeciler çoğunlukla Süryanilerin daha modern ve eğitilmiş kişiler olduklarını vurgulamışlardır. Aynı zamanda Süryani görüşmeciler kendi inançlarını Hristiyanlığın en saf ve en doğal hali olduğu konusunu da sıkça dile getirmişlerdir.

1915 tehcir yasasından sonra asıl tehcirden sonraki süreçte anlatılanları göz önünde bulundurduğumuzda dinler devreye giriyor; o zamana kadar devreye girmeyen din o süreçte devreye girmeye başlıyor. Örneğin Hani "7 tane Hristiyan'ı öldürdüğünde cennete gideceksin" gibi şeyler söylendiğinde aklına gelmeye başlıyor çünkü iktidar o dini tarif ediyor, Ermeni'yi ve Süryani'yi tarif ediyor ve ilişkilendiriyor. Öyle olmaya başladığı zaman mesela 15'ten önceki süreçte 7 taneyi öldürmeyi hedeflemeyen insanlar on beşten sonra öldürmek aklına geliyor. Bu 1915'te değil de 1815'te neden akıllarına gelmedi? Burada 1915'i 1815'ten ayıran temel faktör, birilerinin bir şeyleri tarif etmesidir. Yani politikanın, yani siyasetin devreye girmesi ve tarif etmeye başlaması, siyaset orada kendi yurttaşını tarif etmeye başlayıp seçici olmaya başlayınca, yani devlet yurttaş seçmeye başlayınca devreye farklı şeyler girmeye başlıyor. Siyaset burada vatandaş tarif ediyor benim yurttaşım böyle olmalı, böyle olacak diyor. Türk olacak Müslüman olacak ve Sünni olacak diyor. Bunu tarif etmeye başladığında homojenleştirme çabası içerisine girmeye başlayınca bu sefer onların aslında unuttuğu gündelik yaşamın içerisinde doğal hukuk içerisinde yaşamını devam ettirirken unuttuğu şeyleri, onlara hatırlatmaya başlar. Örneğin; "7 tanesini öldürürsen cennete gidersin" i onları hatırlatmaya başlar. Bu sefer onları da harekete geçirir. Bu sadece inananlar için bir harekete geçirme mekanizması oluşturmaz aynı zamanda

inanmayanlar için de inanmış gibi yapıp ötekilerin mallarını ve mülklerine el koyma düşüncesiyle harekete geçmelerini sağlar. G15(E, 48, Öğretmen, Kürt/Belirtmek İstemedi).

Kültürlerarası çatışma ve uzlaşma hareketleri hem kültürel farklılıkları inşa eder hem de kimi zaman kültürlerin bir arada yaşamalarına ortam sağlar.

Bizim daha önce yaşadığımız evin avlusuyla, yaklaşık 25 yıl öncesinden söz ediyorum. Bizim evin avlusuyla; “Nasra Teyze³” diye bir kadın vardı, Diyarbakır Kapı’da Hristiyanların en yaşlılarından. Onun avlusuyla, bizim avlularımıza bir kapıdan girilirdi ama mesela yine de bizimkiler gidip onların yemeğini yemezdi. Mesela onların komşuluğu nasıldı onlar yemek yapınca bir tabağa doldurur getirir bize de verirlerdi, bizimkiler onu alır çöpe dökerlerdi onlardan gizli olarak ama biz gönderirdik onlar yerdiler. Bana göre bizimkilerin yaptığı yanlıştı. Yemek gelmiş, zahmet verilmiş, yapılmış, gönderilmiş o yemeği yiyeceksin abi. Bir de eskiden biraz daha fazla haram helal konusuna takılıyordu bizim Müslümanlar, şimdi artık eskisi gibi değil ha. Ben hatırlıyorum o kadın (Nasra Teyze), vefat etmeden önce çıkardık bizim nenemlerin damına, onların avluları görülüyordu ve o kadın sürekli gidip gelirdi bir şeyler yapardı. Benim nenem Ermeni’ydi. Hatta bizim soyağacında da çıkıyor. Dedem gidip katledilen Ermenilerin arasından seçip alıyor nenemi. Bu kadın tehcir zamanında Kars tarafından getiriliyor. Hatta nenem, dedeme daha sonra diyor ki; “benim yanıma büyük oğlum Ali’yi ver biz sürgün zamanında altın gömdük gidip çıkaralım” ama dedem izin vermiyor. Buradaki Ermeniler, Süryaniler; Arap’tan, Kürt’ten daha samimi ve cana yakındırlar. Lise döneminde Arap-Kürt çekişmesi vardı ama Süryanilerle çok işimiz yoktu. Daha çok Kürtler ve Araplar karşı karşıya geliyorduk. G16(E, 32, Oto Tamircisi, Lise Mezunu, Melez/Müslüman).

Kültürlerarası çatışmalar, farklı kültürlere mensup bireylerin davranış normları ve değerlerindeki farklılıklardan ortaya çıkar. Her birey kendi kültürünün değerlerine ve normlarına göre davranır. Farklı kültürdeki insanlar ötekinin davranışını kendi bakış açılarının filtreleriyle belki de tümüyle zıt bir bakış açısıyla yorumlayabilirler. Bu durum, yalnızca yanlış anlamalarla sınırlı kalmaz, bunun da ötesine geçerek değerlerin çatışmasına ve güçlü olumsuz duyguların ortaya çıkmasına kadar gidebilir (Barutçugil, 2011).

³ Mardin’de yaşayan ve boyama ile basma sanatının son ustası olarak kabul edilen Süryani bir ailenin kızı olan Nasra Şimmeshindi: 92 yaşında 2016 yılında vefat etmiştir.

Biz bütün Mardin halkları, ben de dahil bayrağım ve milletim için canımızı veririz. Burada baskın kültür Arap kültürüdür. Fark ettiyseniz Kürtler Arapça öğreniyor. Bakın mesela ben, Kürt dayısıyım çünkü; benim halam Kürtlerle evlenmiş. Ha tabi bu sadece Müslümanlarla böyle Süryaniler kapalı, Hristiyan oldukları için böyle bir şey mümkün değil. Bu onlarda büyük problem yaratır. Araplar Süryanilere “hebid” derler. Hebid; dini ritüelleri tam yaşamayan anlamına geliyor yani nasıl kafir diyorsak onun gibi bir şey. Süryanilerin bizimle geçmişten sıkıntıları var. Tabi bunu yaşlıları söylemiyor, gençleri söylüyor. Biri anlatıyor şöyle diyor; “bir Süryani demirci demiri kızdırmış yola atmış yoldan geçen kürde onu bana versene demiş kürde kızgın demiri tutturmuş”. Yani o kadar kinlidirler. Emin olun ben, ömrüm boyunca hiç Süryanileri rahatsız eden bir olaya şahit olmadım. He belki çok önceleri olmuş olabilir. Mafyavari şeyler olmuş olabilir ama geçmiştir yakın geçmişte değil. Geçmişte belki devlet sisteminde güvenlikte bazı zaafklar oluşmuş ve bazı it kopuklar bu durumdan faydalanarak onları rahatsız etmiş olabilir ama yakın zamanda böyle şeyler yok yani. Yani burası genelde Süryani şehridir. Hatta belki Ermeni şehri geçmişte. Son zamanlarda buralarda gençlerde siyasi düşünceler, menfaate göre gelişmeye başladı. Bu mütedeyyinlerde de böyle. Bu son zamanlarda çok arttı. Eskiden millet, parti ayrımı yapmaksızın hizmet ederdi ama artık o dönem bitti. Menfaat ve adam kayırma dönemi başladı. Bu da iktidardan kaynaklı bir durum. Mesela biz okul döneminde birbirimize çok takılırdık. Ben onlara “kürdo” derdim, onlar “arabo”, “bedevisiniz” derlerdi. Başkaları görse aha bunlar kavga edecek derdi ama biz böyle anlaşırdık. Ben onlara “sizde tırşıktan⁴ başka bir şey bilmezsiniz” derdim. Burada Kürt olup soyadları, “Türk” “Öztürk” “Türker” vs. olan çok insan var. Tezata bakar mısın işte Mardin böyle karmaşık bir yer. G17(E, 48, Öğretmen/Esnafl, Arap/Müslüman).

Küreselleşme bir yandan toplumlara başka kültürleri yakından tanıma fırsatı verirken, öte yandan kültürlerin kutuplaşmasının ve çatışmalarının önünü açması sonucu toplumların birbirlerini ötekileştirmesi çabasına girmelerine sebep olmuştur. Bu durumda sınırların yapaylaşmasına ve sivilaşmasına zemin hazırlamaktadır (Yağbasan, 2016).

Araplar ve Kürtler arası kültürleşme süreci büyük sorunlar olmadan gerçekleşirken; Süryani ve Müslümanlar arası kültürleşme sürecinde ise Süryani cemaatinin “kapalı grup” olmasından dolayı kültürleşme çoğunlukla sağlanamamaktadır. Keza Keldaniler ve Müslümanlar arası kültürleşme süreci de aynı şekilde gerçekleşmemektedir. Fakat Ermeni

⁴ Kürt yemek kültürüne ait yöresel bir yemek.

görüşmecilerle yapılan görüşmelerde bu sürecin çoğunlukla olmasa da gerçekleşebildiği öğrenilmiştir.

Şehir Araplarıdır, Araplar sessiz sakin, gürültüsüz patırtısız, yaşıyorlardı. Kürtler sonradan geldiler. Kürtler kavgayı dövüşü kalabalığı severler. Bizim kökenimiz Kürtlere dayanmaktadır. Fakat benim anadilim yani ilk öğrendiğim dil Arapçadır. Yani asimile olmuşuz bir şekilde. Batıdan buraya gelen turistlerin %90 bizden memnun kalarak ayrılıyor. Dolayısıyla bu da batıda yanlış tanıtılmış Doğu imajını düzeltiyor diyebiliriz. G20(K, 29, Öğretmen, Kürt/Müslüman).

Doytcheva'ya göre günümüz toplumlarında kültürel heterojenliğin bir başka kaynağı da hareketlilik. Uluslararası göç 20. yüzyılın en önemli olgularından biri oldu ve yeni bin yılın başında önemini korumaya devam ediyor (Doytcheva, 2016: 10-11).

Gerçekleştirilen görüşmeler esnasında “kentli-köylü”, “yerli- sonradan gelme” vb. ayrımlar görüşmeciler tarafından sıkça dinlendirilmiştir. Özellikle Hristiyanlık inancına sahip görüşmeciler, Kürtler ve Arapların kente sonradan geldiklerini belirtirken, Araplar ise kendilerinin kentli, Kürtlerin ise sonradan geldiklerini belirttikleri görülmüştür. Kent merkezi dışında kalan kenar mahallelerde çoğunluk nüfusunu Kürtler oluştururlar ve kent merkezinde oturan diğer etnik gruplar ile iletişimleri sınırlıdır kendi içlerinde kapalıdırlar.

4.5. Mardin’de Kültür Endüstrisi: Sınır ve Ayrımların Görünürlüğünü Kaybetmesi

Mardin düzleminde özellikle Süryani kimliği üzerinden oluşturulan ticaret ve pazar alanı; Süryanilere ait doğal ve sıradan ürün ve eylemlerin kültür endüstrisinin en önemli öğeleri haline getirmiştir. Hatta bazı Süryanilere ait olmayan ürünler de sanki Süryanilerinmiş gibi birer pazar ürünü halini almıştır.

Şahsımın sürdürdüğü herhangi bir ekonomik faaliyet bulunmamaktadır. Memur bir ailenin çocuğuyum. Buradaki ticaret genelde din koridoru adı altında turizm faaliyetleri ile beraber işleyen ticaret vardır. Bana göre Mardin kültürü, sadece bir ticari araç haline dönüşmüş durumda. Olumlu etkisi buradaki ekonomiye olan katkısı, olumsuz etkisi ise bu kültürlerin ticari kaygı ile ele alınarak ve altının zamanla boşaltılması sonucu içi boş bir kültürlerin oluşmasını sağlamaktadır. Manevi kaygı yerini maddi kaygılara dönüştürmüştür. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist).

Özellikle Eski Mardin'de eskiden ailelerin yaşadığı evler, turizm ve kültür endüstrisinin etkisiyle ile birlikte kafe, restoran, esnaf dükkânı gibi ticarethanelere çevrilmiştir. Eski Mardin'de yaşam alanları boşaltılmaya başlanmıştır. Bölgedeki Suriye krizinin de etkisiyle o eski tarihi mekanlara Suriyeli göçmenler yerleşmeye başlamıştır.

Ticaret elli yıldan geriye doğru daha ahlaklıydı. Hatta şunu söyleyeyim belki 100 yıldan geriye doğru. Ta ki kapitalizmin ortaya çıkışına kadar ticaret ahlaklıydı. İstanbul, Ankara, İzmir çok çabuk bozuldu; Mardin ise bozulmaya yüz tutmuş. Daha önce çek yoktu, senet yoktu, sepet yoktu. Şimdi ben bu malı 100 liraya sattım, vade farkı vardı belki ama yoktur demiyorum. Ama herkes aynı satıyordu aynı şekilde veriyordu. Ticarete söz Senetti. Filan Tüccar, sarraf veya başka biri sana şu zamanda parayı ödeyeceğim dediğinde öder biterdi, bu kadardı. Şimdi bunlar bitti. Eskiden her yerde böyleydi, bunlar bitti. Peki burada ticaret ahlaklıyken neler oldu biraz da ona bakalım. Bu da Mardin'in bir ticaret merkezi olmasından kaynaklı. Han, hamam insanların kalabileceği yerler ve da Avrupa'ya kadar uzanan ipek yolunun en önemli noktalarından bir tanesinde Mardin vardı. Mardin çok önemliydi. O dönemde neler var; takunyacılar var, kumaşçılar var, dokumacılar var, ne bileyim bakırcılar var ya var ki var. Merkezde var yani ve her birinde pazar yeri ayrı ayrı bakırcılar ayrı, kumaşlara ayrı, lokmacıları ayrı. G2(E,67, Taş Ustası/Ahşap Yakma, Kürt/Müslüman).

Metalar, içerisinde var oldukları sistemin ideolojisini yeniden üretirler. İdeolojiye maddi bir değer katan metaldır. Geleneksel toplumlardaki ticarete güvene dayalı alışveriş ile modern toplumlardaki güvene dayalı alışveriş arasında farklar vardır. Geleneksel toplumlarda insanlar hayatın her alanında olduğu gibi ticarete de karşılıklı güven üzerinden alışveriş yaparlarken, modern dönemde bu değişime uğramış ve uzmanlaşmanın artmasıyla birlikte güvenin yerini, çek, senet ve bankalar almıştır. Ayrıca küreselleşme ile birlikte aynı üründen farklı marka ve farklı fiyatlardan birden çok olması pazar rekabetini arttırmıştır. Bu bağlamda G2'nin değindiği “daha ahlaklı ticaret” anlayışının, geleneksel toplum ve modern toplum arasındaki farklardan ve küreselleşmenin etkilerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bundan 5-6 yıl önce Mardin Artuklu Üniversitesi'nin kantin ihalesi vardı ve bu ihaleyi alabilmek için iki Arap grubu silahlı çatışmaya girdiler. Bu çatışma sonucunda ölenler oldu, yaralananlar oldu. Mardin'deki ayrımların sebebi bence yani kendi şahsi fikrim olarak ekonomiktir. Ekonomin iyiyse en iyi sensin yani. Eskiden böyle değildi ama biliyorum. G3(E, 26, Öğrenci/Esnaf, Kürt/Müslüman).

Kapitalist yaşam tarzı, kültürü sürekli değiştirerek, sosyal ilişkileri ve politik yapıları değiştiren ve toplumsal oluşum içinde birçok kültürel düzey yaratır. 20.yy'da ticari kültürün olağanüstü yayılması ile kapitalist pazar güçleri ve kapitalizmle alakalı ideolojilerin de yayılmasını sağlamıştır (Swingewood, 1996).

Burada her şeyi dizginleyen şu anda ticarettir. Adam Süryani'nin Ermeni'nin yemeğini yemez ama iş ticarete döndü mü? Adam "Süryani çöreği" satıyor. Ee ulan hani yemeğimizi yemiyordunuz şimdi diyorlar; "Süryani yemeği meşhurdur." Siz yapıp satıyorsunuz. Ya da diyorlar Süryani mutfağı Süryani tabağı. Ya Süryani tabağı nedir ya biz diyor muyuz Arap tabağı. Onca katlettiler, azınlık durumuna getirdiler şimdi de diyorlar ki bu azınlıktan ticari amaçlı nasıl kâr edebiliriz? Yani bana garip geliyor artık benim annem Kürt, babam Ermeni olduğu için ben artık korkmuyorum. Ama buradaki Süryaniler için şey düşünüyorum. Hani sirke gidersin de soyu tükenmek üzere bir hayvan görürsün ya aynen onun gibi bir durum. Gelen turistlerde izleyiciler işte. Daha bir ay olmadı bir tane turist geldi. Kayseri miydi neydi nesin sen diye sordu. Dedim Ermeni'yim. Dedi ki "estağfurullah öyle söyleme kendine ya". Diyor ki niye kendine öyle diyorsun. Sonra bir ara bir tane öğretim görevlisi geldi o da diyor ki "siz bizim rengimizsiniz" ya biz niye sizin renginiz oluyoruz. Diyor ki bizim için bir nakışsınız. Yok kardeşim ne alakası var ben bir milletim millet. Bana nakış, renk motif uğur böceği gibi simgelerle bakamazsın. Şimdi travma sonrası stres bozukluğu diye bir şey var bu milletin hepsinde var hepimizde var. Kimi zaman çok sağlıklı düşünemiyoruz çok sağlıklı kararlar veremiyoruz vs. G4(E, 30, Esnaf, Ermeni/Ateist).

Farklı kültürler arasında bir kültüre tanınan ayrıcalıklar, diğer kültürlerin öteki kalıbına bürünmesine yol açar. Turizmin etkisi ile Hristiyan-Süryani kimliğine karşı artan ilgi ve merak Mardin'deki Hristiyan-Süryani mimari kültürüne bakım ve restorasyon çalışmalarını başlatmıştır. Ayrıca "hoşgörü şehri Mardin" söylemi, özellikle turizmle birlikte canlanan Mardin bölgesine dair dillendirilen bir kültür endüstrisi pazarlama tekniğidir. Bu söylemlerin artmasıyla birlikte Süryani kültürel kimliğine karşı ilgi ve merak artmıştır. Bununla birlikte Süryaniler, Mardin'de yapılan protokollere davet edilmeye ve şehir üzerinde söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Turizm ve ticaretten sonra insanların ufku genişlemeye başladı. Eskiden burada herkes birbirinden farklıydı fakat şimdi herkes birbirine benziyor. Bunda da muhakkak dışardan gelen turistlerin etkisi çoktur. Turların, teknolojinin hepsinin payı var bunda. Aslında bununla birlikte çokkültürlülük devam mı ediyor yoksa kayıp mı oluyor buda

tartışılması gereken bir konudur bence. Artık buralarda turizm ve ticaretin ve bunun yönlendirici olarak küresel kapitalizmin bütün insanları tek tipleştirdiğini söyleyebiliriz. Yeni kuşaklar, eski kuşakların yerini aldıkça ve şehir dışına gidip oralarda okuyan yaşayan ve geri dönenlerin sayısı artıkça buradaki bir şeyler de yavaş yavaş değişiyor. Geleneklere ve eskiye bağlılık hatta dine bağlılık, gittikçe azılıyor. Eğitim buraları hem birbirine benzeştiriyor hem de birbirinden ayırıştırıyor. G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunu, Süryani).

Endüstri toplumunda yaşadığımızdan dolayı, bütün kaynaklarımız gibi şüphesiz sahip olduğumuz popüler kültür de endüstrilemiştir (Fiske, 2002). Kültür endüstrisi görünüşte toplumsal anlamda eşitlikçi bir yapı oluşturuyor gibi görünse ve bireyselleşmeye destek veriyor iddiası taşısa da esasta bunun tam da karşıtı bir konumda bulunmakta, bireyi şeyleştirerek/ nesneleştirerek makinenin bir dişlisi mesabesine indirgemektedir (Şan ve Hira, 2007).

Mesela biz bir tören yaptık aradık günlerce ama yöresel giyinen kimseyi bulamadık. Bu çok kötü bu durum. Kürtlerin yöresel giyinen dövmeli kadınlarını görünce çok mutlu oluyoruz ama artık bunlar da kalmadı bitiyor yavaş yavaş. Arap kadını daha çok kendini geliştirmiş. Kürt kadınları biraz daha geri kalmış. Bu kadınlarda değil bir tek Araplarda eğitim ve ekonomi daha çok gelişmiş. Kürtlerde daha az. G6(K, 43, Çatom Çalışanı, Lise mezunu, Arap/Müslüman).

Adorno, yaşadığı dönemde içerisinde kültürün her şeyi birbirine benzettiğini söyler (Adorno & Horkheimer, 1996: 7). Adorno'nun belirttiği her şeyin birbirine benzediği tezi, G6'ın aktardıklarında da karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığımız dönemde artık herkes ve her şey birbirine benzemektedir.

Müzikte, edebiyatta, giyimde, beslenmede, yaşamın her alanında geniş kitlelerin anlık tüketimine dayalı bir özellik taşıyan kitle kültürü, sermayenin sanayi ortamlarında ürettiği tek tip, sürekli yeni ve farklı olma özelliği taşıması beklenen, tüketicisine geçici tatminler sunan ve kitle iletişim araçları tarafından biçimlenen bilişime dayalı bir kültürdür (Güneş, 2006: 126).

Mardin'in insanları değişime uğramış. Burada artık herkes popülerin peşinde. Mardin'in tarihi coğrafi yapısı bozulmamış kültürel ama insanları artık değil. İnsanları kendini buna mecbur görüyor. Ne bileyim insanlar şalvar giyince, başına bir şey takınca, dalga geçilir, dışlanır diye korkuyor. Fakat bizim buralarda unuttuklarımız batı kültüründe

moda olarak kullanılıyor. Bizim 50 liraya aldığımız kumaşı, bilmem hangi marka kaç bin dolara satıyor. Bizim evimizde kullandığımız eski denilen desenler bilmem kaç bin dolar yapıyor. Bizi çalıyorlar. G8(K, 28, Çatom Çalışanı, İlkokul Mezunu, Kürt/Müslüman).

Eriksen modernleşmenin dünya üzerindeki kültürel çeşitliliği azalttığını söyler (Eriksen, 2004: 197). Bu bağlamda günümüzde toplumların neredeyse birbiriyle aynı tüketim alışkanlıklarının olması dikkat çekicidir. Neredeyse hayatın her alanında baskın özelliklere sahip ana akımların var olduğu bilinmektedir.

Kültür emperyalizmi hayatın hemen hemen her alanında karşımıza çıkmaktadır. Batı modası (giyim, yaşam tarzı, eğitim vb.), günümüzde artık dünyanın her bölgesinde kültür emperyalizmi sayesinde hakimiyet kurmuştur. G8’inde açıkladığı “moda, insanların gülmesi, dışlaması” gibi durumlarda kültür emperyalizminin etkilerinden kaynaklanmaktadır.

Kültürlerin kaynaşması sanatla olur, ticaretle olur. Yukarıda gayrimüslimlerin bir kuyumcu dükkânı var ve orası çatıdır. Yani kazancın, barışın, her şeyin dini imanı para. Yani buradaki ekonomik bağlılık, her şeye yön veriyor. Burada çokkültürlü, çok yapılı olmak bizim irademizle istediğimiz bir şey değildir. Şimdi biz bunu söylediğimiz esnada öbürlerini ötekileştirmek amacıyla söylemiyoruz. Siz burada birlikte yaşayabilmek ve anlaşabilmenin sırrını arıyorsanız, ekonomide arayın başka hiçbir şeyde aramayın. Biri kazanır, biri bakar; biri yer, biri bakarsa olmuyor burada. G10(E,48, Çatom Çalışanı, Lise Mezunu, Kürt/Müslüman).

Modern toplumlarda artık her şey iş haline gelmiştir. İş her şeyin belirleyicisi konumundadır (Adorno, 2007). Bu bağlamda ticaretin Mardin üzerinde çatışmanın, durulmanın hatta barışın da belirleyicisi haline geldiğini söylemek mümkündür.

Biliyorsunuz Mardin eskiden beri bir ticaret şehridir, sanayi şehriydi. Mardin ve Halep ve Kudüs bu üç şehir. 100 yıl öncesinden bahsettiğimizde bu 3 şehir meşhur hem Ticaret hem de Sanayi açısından. Bu şimdi de iyi işliyor, Mardin’de ticaret hep iyi olmuştur. G13(E, 60, Din Görevlisi, Lise Mezunu, Süryani).

Kulak’ın Baudrillard’tan aktardığına göre tüketim tüm yaşamı ele geçirmiştir. İnsanın bütün etkinliklerinin tüketime göre şekillendiği bir toplumda, tüketim uygar olmanın ölçüsü haline gelmiştir. Bireyin ihtiyaçlarını karşılaması için tüketmesi beklenirken, zamanla tüketmek, ihtiyaç ve karşılama ilişkisinin ötesine geçmiştir (Kulak, 2016: 42).

Vakti zamanında Süryani yemeklerini yemeyenler şimdi Süryani yemeklerini satıp, para kazanıyorlar. İşte paranın dini imanı yoktur. Süryanilerin geneli kuyumcudur ve telkâri ustasıdır zengindirler. Öyle boş işlerde çalışanlarını göremezsin. Mesela Süryani şarabı; eskiden Süryaniler sadece kendileri içmek için yaparlardı. Daha yeni yeni ticarete döndü ve şarapçılığın çoğunu da Süryaniler değil, Müslümanlar yapıyor. G16(E, 32, Oto Tamircisi, Lise Mezunlu, Melez/Müslüman

Fiske'ye göre içerisinde bulunduğumuz geç dönem kapitalizm tıka basa metallerle doludur ve bu metallerden kaçış olanaksızdır. Metaller iktisadi alanda zenginlik oluşum ve dolaşımını sağlarlar. Bu metaller ana ihtiyaç maddelerinden tutun da gerekli olmayan lüks maddelere çeşitleri gösterirler (Fiske, 2002: 22).

İlk önce ticaret Süryanilerin elindeydi, ticaret adına her şeyi onlar yaparlardı. Araplar ticaretten anlamazlardı. Terzilik, dokuma el sanatları, hepsini Süryaniler yaparlardı. Bu da neyi gösteriyor daha önce yerleşik hâkim kültür Süryani kültürüydü. Sonradan Araplar bakırcılık, kalaycılık vs. öğrendi. Mesela benim babam terziliği Süryanilerden öğrendi. Nasıl ki Yahudiler ekonomiden çok iyi anlıyor. Burada da Süryaniler bu işten anlıyor. Ekonominin, ticaretin en iyisini onlar yaptı hala da yapıyorlar. Ama artık günümüzde her şey değişti tabii Mardin de. Her şey ama neredeyse her şey zaten ekonomi üzerinden dönüyor Mardin'de. Kültürümüz bile ticaret için malzeme olmuş valla. Yahu Mardinliler çerez yemeyi bilmezlerdi; şimdi bakıyorsun özellikle bu eski Mardin'de çerezciiden geçilmiyor. Bunun sebebi turizmdir, ekonomidir, para kazanmaktır başka bir şey değil yani. G17(E, 48, Öğretmen/Esnaf, Arap/Müslüman).

Kültür endüstrisi, kültürel ürünlerin teknoloji sayesinde seri, tek tip ve hızlı bir şekilde üretilerek yayımlanması ve dağıtılması ile işlevini yerine getirir. Üretilen ürünler aslına yabancılaşmış, tek tipleşmiş ve yapay ürünlerdir (Mora, 2008). Dolayısıyla tüketim toplumu için herkes bir tüketicidir ve her şey tüketim üzerine kuruludur. Kapitalizm için tüketim, ekonomik ve kültürel yaşam kaynaklarını ele geçirmenin en iyi yoludur. Mardin'de turizm ve kültür endüstrisinin etkisi ile kültürler arası ilişkiler, yakın gibi görünmekte fakat bu görüntü yapılan görüşmelerde çok daha mesafeli bir durum sunmaktadır.

Şimdi Mardin'e turizmle para geliyor. Bunun sonucunda Süryani olmayan bile Mardin'de malını satmak için Süryani'yim diyor. Ee hani bunların yemeği yenmezdi. Şimdi sen bunların şaraplarını satıyorsun. Süryaniler genelde kendilerine kendi hallerinde şarap

yapardı. Şimdi ticaret adına onu da parlattılar. Şarap kültüründe biz bir Fransa, bir İtalya değiliz ki. Bunların hepsinin sebebi turizm ticaret paradır yani. Mesela sabun satıyorlar buralarda, ne alaka gidip Antep'ten sabun getirip; Süryani sabunu, Mardin sabunu diye satıyorlar. Gidip İzmir'den bakır getirip; Mardin malı diye satıyor. Ne yapacaksın millete para lazım sonuçta. G18(E, 42, Doktor, Arap/Müslüman).

Küreselleşme gıdanın endüstrileşmesini sağlayarak, yerel kültürlerle ait birçok gıdayı yerinden çıkarıp farklı kültürlerle ulaştırmıştır. Hatta kimi gıdaların bizim kültürümüze ait olmasa dahi sanki bizim kültürümüze aitmiş gibi benimsetmiştir. Kültür Endüstrisi hem olmayanı var etme hem de var olan farklı kültürlerle ait nesnelere yerinden çıkarıp farklı kültürlerle pazarlama ve benimsetme konusunda oldukça başarılıdır. Farklı kültürlerle ait nesnelere zamanla sizin kültürünüze ait bir nesneye dönüşmesi kültür endüstrisinin işleyişinden kaynaklanır. Eğlence ve eğlence amaçlı yapılan her türlü eylem ve aktivite, kültür endüstrisi tarafından yönlendirilir hale gelmiştir. Kültür endüstrisi insanların, temel ihtiyaçlarının dışında olan birçok şeyi onların temel ihtiyaçlarıymış gibi göstererek, o şeylere ulaşabilmeleri için onları daha çok iş gücü ve çaba sarf etmeye zorlar.

Araştırma sahasında gerçekleştirilen geziler sırasında ziyaret edilen kiliselere girişlerin genellikle ücretli olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum kültür endüstrisinin insanların en kutsal değerlerini dahi nasıl pazarlar hale geldiğine verilebilecek güzel bir örnektir. Çalışmanın “Maddi ve Manevi Kültür: Giriftleşen İki Kavram” başlığı altında değindiğimiz maddi ve manevi kültür öğelerinin iç içe geçmeye başlaması konusuna, Mardin'deki tarihi dokunun ekonomik çıkar amaçlı pazarlanması da örnek verilebilir. Eski Mardin'deki tarihi mimari doku kafe, restoran, otel, müze vb. ticarethanelere dönüştürülerek Mardin'deki pazar anlayışına eklenmişlerdir. Bu durum daha önce manevi kültür özelliği gösteren bu tarihi dokunun, günümüzde maddi kültür öğelerine dönüştüğünü göstermektedir.

4.6. Medyada Yer Alan Mardin Üzerine Değerlendirmeler

Coğrafik tanıtım olarak turizm potansiyelinin gelişmesinde oldukça yararlı görüyorum. Fakat reklam, dizi ve film çekimlerinde Mardin'i Anadolu'da yaşayan ilkel topluluklar gibi gösterme gayesi daha ön planda. Buradaki aşiret topluluklarının birbirleri ile olan sorunlarını silahlarla çözdükleri ve bitmek bilmeyen kan davalarının sürekli işlendiği senaryolar ile karşı karşıyayız. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist).

Günümüzde neredeyse her toplumda radyo ve televizyon, film üretimi ve her düzeyde dağıtım ve basım dev tekeller ve çokuluslu şirketlerin işleyişindedir. Bu durumun en net sonucu olarak reklam gelirlerini artırmak için tiraj ve reytingi yükseltecek toplumun çoğunluğunu oluşturan kitlenin ilgisini çekecek düzeysiz, içi boş yayınları çoğaltmaktır. Kapitalist üretim anlayışı ile medya, ticari başarının peşinde çabuk değişme göstererek, ana işlevi ekonomik çıkarları doyumak olan programlarla kitle kültürüne hizmet eden bir yapıya bürünmüştür (Swingewood, 1996).

Burası o reklamlardan sonra Bir turizm pazarına dönüşünce turist kitlesini yaşlı kadınlar oluşturmaya başladı ve tüketim üzerine bir pazar oluştu. Kuruyemiş kahve vb. sektörlerde inanılmaz bir artış yaşandı. Buraya gelen herkes o filmlerde dizilerde tanıtılan Mardin'i arıyor fakat burada öyle bir dünya yok. Dizilerdeki yalan dünyanın Mardin olarak tanıtılması ne kadar hoşuma gitmese de ticaret ve ekonomik açıdan mutlu oluyorum. Sonuç olarak ne kadar turist o kadar para demek. G3(E, 26, Öğrenci/Esnaf, Kürt/Müslüman).

Kapitalizm ve kültür endüstrisi tüketim kültürünün gelişmesi ve dünyanın her yerine yayılmasını sağlamıştır. Tüketim kültürünün bu gelişmesini şüphesiz reklam ve reklamcılık sektörünün payı oldukça büyüktür. Aynı zamanda turizm de tüketim kültürünün yayılma ve gelişme yollarından biridir. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları da Reklam ve turizm sektörlerini geliştirerek tüketim kültürünün yayılmasını hızlandırmıştır.

Mardin'den bahsedildiğinde Mardin'e karşı çok büyük önyargılar var ki mesela size bir tanesini anlatayım; bu turlar yapılıyor biliyorsunuzdur, bu olay 15 20 yıl önce yaşanmış bir olay o vakit batı tarafından bir grup getirmişler, bu olaya bizzat arkadaşlarımız şahit oluyor. İşte bunlar TV'yi görüyorlar falan söylenmeye başlamışlar; "ya siz TV'de mi izliyorsunuz, sizin TV'den haberiniz var mı? Ay ben sizi hep şalvarlarla geziyor diye biliyordum." Yani bu söylemler aslında çok basit görünen ama arkasında büyük önyargılar barındırdığını gösteren bir örnek bana göre. Ben bu örneği hep veririm. Şu an TV'ye baktığımızda da bu durum kesinlikle böyle. Baktığınızda şu anki medyada da günümüzde de o kadar farklı yansıtılıyor ki tamamıyla görüldüğü kadar kötü değil. Tamam kabul ediyoruz bu coğrafyanın da sıkıntıları var. Bir Süryani ve bir kadın olarak bunun bu coğrafyanın sıkıntısını çok defalar yaşadık, yaşadım. Eskiden çok başkaydı belki ama sanki benim düşüncem şu yönde burada hep birlikte yaşıyoruz; Kürt, Arap, Süryani, Alevi hiçbir şekilde fark etmiyor ama günümüzde öyle bir algı politikası yürütülüyor ki bu bize inanılmaz derecelerde zorluk çıkartıyor bazen. Bu çok aşikâr bir durum. Ben bunu hep söylerim, bizim

memleketimiz dışardan görüldüğü gibi değil ama içeriden görüldüğü gibi de değil. G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunlu, Süryani).

Adorno'ya göre hangi türde olursa olsun, filmler belirli temel fikirleri seyircilere ulaştırmak için yapılırlar. Bu ana fikirler içinde bulunulan döneme göre değişiklik gösterebilir. Örneğin ülke savaş hali içindeyken, duygusal efektlerle birlikte yere çakılan zeplinler gösterilirken, ülke barış hali içindeyken, savaşların sebep olduğu yıkımlar ve savaş sonu trajediler anlatılır. Bu bağlamda Adorno'ya göre önemli olan gündemin ne olduğu değil neyin kitle içinde yaygınlaşmış olması ya da yaygınlaştırılmak istenmesidir (Adorno, 2007: 202).

Mesela bu bahsettiğim problemler sadece bölgede kalmıyor. Evet Kürtlere karşı bir ötekileştirme var ama bu ötekileştirme Mardin'den kalkıp batıda bir yere gittiğinizde bu sefer de Mardin kimliğiyle karşımıza çıkıyor. Son olarak şunu söylemek istiyorum. Şunu kesinlikle unutmayın hocam, artık burada bütün kültürler risk altında. Ben mesela bir Kürt olarak sizinle Kürtçe değil, Türkçe konuşuyorum. G10(E,48, Çatom Çalışanı, Lise Mezunlu, Kürt/Müslüman).

Reklam ilk başlarda tüketim için bir yol göstericiyken, şimdi bütün herşey için yol gösterici haline gelmiştir. Bu farklılıklara bağlı olarak reklam, kültürel ürünleri kendisine benzemeye zorlamıştır. Hatta çoğu zaman kültürel ürünlerin reklamlarla kaynaşıp kaybolması sıradan bir hal almıştır (Adorno, 2011: 100). Tüketim kültürünün yaygınlaşması ile birlikte yerel kültürler daha çok aşınmaya başlayarak; giderek kendi özlerinden ve ait oldukları yerlerden uzaklaşarak, yersiz-yurtsuzlaşmışlardır.

Din turizmi başladıktan sonra Mardin'i de parlattılar. İlk başlarda gerçekten güzel amaçlar için gelenler oluyordu. Şimdi ise mesela çok kez şahit oldum "Aa bak burada çekilmişti o bölüm" deyip resim çektiriyorlar. Şahmeran ticareti de yeni başladı mesela o da yoktu. Şimdi şahmeranı tablo yapan tepsiye işleyen ustalar türedi. Bir de bizim Araplar tok satıcıdır biraz ve çok da çalışma taraftarı değiller yani. Mesela iş var diyorsun ama gelip yapmıyor. Fakat Kürtler öyle değil direk koşuyorlar. Mardin'e özgü bir kıyafet de mesela öyle bir kıyafette yok ama diziler öyle bir tanıttı ki; yoktan var ettiler artık çeşit çeşit şalvarlarımız fistanlarımız var! G18(E, 42, Doktor, Arap/Müslüman).

Reklam, tüketimin başatlaştığı bir toplum için ekonomik olduğu kadar kültürel de. Adorno'ya göre reklamı "kültür endüstrisinin yaşam iksiri" olarak nitelenmek mümkündür

(Adorno, 2011: 101). Reklam bireylerin daha çok alışveriş yapmalarını sağlayarak, onların kültür endüstrisine entegrasyon sürecini hızlandırır.

4.7. Turizm'in Sosyo-Ekonomik Yaşam Üzerindeki Etkileri

Bölgenin turizm faaliyetleri, birçok etnik gurubu tek bir çatı altında birleştirdi. Bu durum bölge halkını tek bir çatı altında buluşturarak, birbirlerinin kültürlerini pazar ekonomisi haline dönüştürdü. G1(Erkek, 29, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kürt/Deist).

Köse'ye göre küreselleşmenin çok hızlı arttığı günümüzde daha fazla standartlaşma, tek-tipleşme beklentileri de artmıştır. Ancak küreselleşme ve bunun sonucunda beklenen benzerlikler bir yandan artarken, diğer taraftan yerelliğin daha fazla kendini göstermeye başladığı da gözlemlenen bir gerçektir (Köse, 2006: 15). Bu bağlamda Köse'nin aktardıklarını biraz daha ilerleterek turizm açısından parlatılan Mardin imajının, bölgedeki yerel kültürlerle karşı oluşan ilgiden kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Kentleşmenin en başından beri en yoğun olarak yaşandığı Mardin'de mesela örnek vermek gerekirse ilk üniversite, ilk genelev Türkiye'de Mardin'de açılmıştır. Bunun sebebi Mardin büyük bir ticaret merkezidir. Mesela alkol kültürü, bölgede birçok yerde yokken Mardin'de özellikle şehrli Arapların düğünlerinin çoğu içkilidir. Düğüne çağırıyorsun, rakını sen götürüyorsun, mezesinin, sebzesinin, meyvesinin düğün sahibi hazırlıyor. Kendi özel fikrim olarak; içki içilen kültür çok ilerici bir kültürdür. Yani içki içme adabı, beceri gerektiren bir adaptür. O adabı gerçekleştirebiliyorsun, o ortamın içine girersin. Tabii bu alkol kültürünün yaygınlık göstermesinin sebebi; Tabii ki de burada yaşayan gayrimüslimlerdir. Buradaki Müslümanların, gayrimüslimlerin iç içe yaşamaları ve burada üretilen şarap ve tarihin ilk biralarının bu topraklarda üretilmesi; bu kültürün Mardin'e hâkim olmasını sağlamıştır. Günümüzde Mardin merkeze yani şehre yakın olan köylerde, o kültür farklı şehre uzak olan köylerde ise daha farklı bir şekildedir. G2(E,67,Taş Ustası/Ahşap Yakma, Kürt/Müslüman).

Modernleşme her şey gibi şehirlerin de yapılarını değiştirmiştir. Modern şehirler; kimliğin, kültürün, yaşam tarzlarının birbirine karıştığı kimi zaman çatıştığı alanlar haline gelmişlerdir. Modern şehirlerde yaşayan bireyler için şehir yer/mekân olmanın da ötesine geçerek, kültürel çeşitlilik, aidiyet, farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıktığı yerler haline gelmiştir.

Buradaki değişim, dışardan gelen yabancılar, yatırımcılar, turistler ve öğrencilerle başladı. G3(E, 26, Öğrenci/Esnaf, Kürt/Müslüman).

Küreselleşme ve turizmin etkisiyle birlikte Mardin'e dışardan gelen insanların sayısı oldukça çoğalmıştır. Turistik gezilerin yanı sıra eğitim ve görev amaçlı Mardin'e gelen bölge dışındaki insanlar da Mardin'deki değişimde rol oynamaktadırlar.

Mesela bir tanesi var isim vermeyeyim Müslümandır ama müşterilere diyor; "Süryani'yim." Sırf şarap satmak için. Ekonomi adına burada haram, helal, cennet, cehennem yok. Süryani çöreğini bir tane Süryani tek yapıyor şu an, geri kalanının hepsini Araplar yapıyor. Şimdi artık buralar süt limansa ekonomi ve ticaret yüzündendir. Ama ne olursa olsun Mardin merkez Kürtleri sevmiyor, Irkçılık yapıyorlar hep. G4(E, 30, Esnaf, Ermeni/Ateist).

Bireylerin yaşamak adına gerçekleştirdiği her türlü uğraşı ve çırpınışı, kültür endüstrisinin kullandığı araçlar haline gelmiştir. Kültür endüstrisi bireylerin en kutsallarını ve en mahremelerini kullanarak beslenir.

Açıkçası bu konudan da çok rahatsızım. Neredeyse her şeyimizi ticaret için metalaştırdılar hatta olmayan şeyleri bile uydurup bizim diye pazarlıyorlar. Yok Süryani kahvesi, yok Süryani çöreği, yok Süryani nazarlığı; bu arada o nazarlığın bizim kültürümüzle hiçbir alakası yok fakat bizim diye turistlere pazarlıyorlar. Bunun dışında Mardin'deki yemek kültürüne gelirsek tatlar birbirine çok yakındır diyebilirim. Bizim Süryani kültürüne ait yemeklerden konuşacak olursak mesela dobo var; buttan yapılan bir yemektir. Şarabımız Süryani şarabı; Gerçekten hakkını vererek yaptığımızı düşünürüm şarabın. Ama artık öyle bir ticaret metasına döndü ki Süryani şarabını, Süryani olarak satan çok az insan var artık. G5(K, 25, İşsiz/Üniversite Mezunu, Süryani).

Kitle iletişim araçları sanatı, dini, felsefeyi, siyaseti birbirine karıştırarak bu kültür sahalarını bir ticari biçime indirgemektedir. Ona göre ruhumuzun derinliklerine seslenen müzik bile artık ticari bir gaye taşımaktadır. Artık sadece alışveriş önemli bir hal almış, Bunun dışında kalan her şey önemini kaybetmeye başlamıştır (Marcuse, 2015: 76). Kapitalizm ile birlikte bir endüstriye dönüşen kültür; bireylerin normal yaşamlarında kullandıkları en basit nesne ve objeleri dahi birer metaya dönüştürerek pazarlar. Bu süreç kapitalist sistemin kendini yeniden üretebilmesine bir aracı olarak katkı sağlar.

Demir ve Ünal “Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme” adlı eserlerinde şu değerlendirmelerde bulunurlar; “Örneğin köyün meşhur geleneksel dört(beş) günlük düğün adetleri “temsili” olarak 2-3 saatte gelen turistlere sergilenmektedir. Bu durumun olumlu tarafları yanında birçok olumsuzluğu da beraberinde getirdiği(getireceği) gözden kaçırılmamaktadır. İlk olarak, köyde yapılan bu temsili gösteriler aslından ve gerçek anlamından uzaklaşmaktadır. Adetlerin-geleneklerin ne zaman, niçin, hangi gerekçelerle yapıldığı ve ne anlama geldiği tam olarak verilememektedir. Dolayısıyla bu gösteriler gerçekliklerinden uzak ve yapay bir hal almaktadır. Bu durum köylünün sahip olduğu kültürel değerlerin bir yandan korunmasına, yaşatılmasına bir anlamda yardımcı olurken diğer yandan da bu geleneklerin zihinlerde anlamını, gerçekliğini kaybedeceği tehlikesini doğurmaktadır.” (Demir ve Ünal, 2005: 170) Bu bağlamda bu değerlendirmeden hareketle Mardin'de de bu duruma benzer bir durumun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Küreselleşme ve turizmin olumlu tarafları yanında şüphesiz birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir. Mardin'in tanıtılması, turizmin gelişmesi ile Mardin'deki insanlara yeni ekonomik kapıların açılmasının yanı sıra bir endüstriye dönüşen kültürel ürünler ve Mardin'e ait olmasa dahi Mardin'e aitmiş gibi pazarlanan ürünler, kültürel açıdan birçok kayıp ve yanlışı beraberinde getirmektedir.

Yemek kültürü de kültürün önemli bileşenlerinden bir tanesidir aynı zamanda yeme-içme kültürü günümüz dünyasında kültür endüstrisinin en iyi işlediği alanlardan bir tanesidir. Yeme-içme kültürü, kültür endüstrisi ile birlikte bir beslenme ritüelinin dışına çıkarak ticari bir meta haline almıştır.

Mardin'den ne beklediğine bağlı olarak değişiyor insanların kaderi. Mesela komşun ne yapıyor, onun nesi var diye sürekli kurcalar hiçbir şey yapmazsan acı çekersin tabi. Bence şu an artık çok daha iyi bence. Baskı yok, herkes kendi derdinde para peşinde. Turizm, üniversite ve para Mardin'in yeni imajının mimarları bunlar bence. G18(E, 42, Doktor, Arap/Müslüman).

Gerçekleştirilen görüşmelerde kimi görüşmecilerimizin turizmin bölge üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu söylerken kimi görüşmecilerimiz de turizmin bölgede olumsuz etkilere yol açtığını söylemişlerdir. Cenaze ve bayram törenleri konusunda ise görüşmecilerimizden gelen herhangi bir olumsuz görüş olmamakla birlikte bütün etno-dinsel kültürlerin cenaze ve bayram ritüellerine katılım sağladıkları ve saygılı oldukları belirtilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada kültür, kimlik ve kültür endüstrisi kavramları göz önüne alınarak bu kavramların Mardin Kent Merkezi'ndeki kültürlerarası iletişim ve ilişkilere yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Kimlik ve kültür ilişkisinin gözlemlenebileceği en iyi alanların, kültürler arası ilişkiler ve iletişim olduğu kabul edilmiştir. Çünkü kimliklerin ve kültürlerin temasa geçtiği yani karşılaştığı alanlarda sınırlar ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu sınırlar, bizlere kimliği ve kültürü belirleme olanakları verir. Kimlikler ve kültürler iletişim sayesinde yeniden yaratılırlar. Kimlik, etkileşim ile yani “öteki” ile biçimlenir bununla birlikte her birey, kimliği sosyal olarak inşa eder ve düzenler (Assman, 2000: 28). Kültürlerarası iletişimdeki sınırların göz önüne alınması; bizlere kimlik, kültür ve kültür endüstrisi kavramlarının birbirleri ile ne şekilde ilişkilendiğini ve Mardin'de yaşayan bireylere ne şekilde yansıdığını inceleme imkânı vermiştir. Sosyal etkileşim kültürü yaratır, kültürün tek olarak belirleyiciliği ve tanımlayıcılığı yoktur. Bireylerin sosyal eylemlerdeki manâyı kavrama ve bu eylemleri anlamlandırma yeteneği kültürün ortaya çıkmasını sağlar. Tomlinson'a göre ekonomi, bireylerin malları nasıl ürettiği, takas ettiği ve tükettiği ile, politika iktidarların toplumda var olma, yayılma ve güçlenerek işleme hareketleri ile, kültür ise bireylerin bireysel ve grup olarak, birbirleri ile iletişim halinde hayatlarına ne şekilde anlamlı kıldıkları ile alakalıdır (Tomlinson, 2004: 33). Burada yapmaya çalıştığımız kültür ile ilgili tanımlar kültürün, kültürel farkların ve bu farklar sonucunda oluşan kimliğin, kültürlerarası iletişimde oluşan anlamlar yoluyla var edildiğini açıklamayı amaçlamaktadır.

Bu noktada kimlik ve kültür ilişkisini daha iyi anlamak adına kimlik kavramından biraz daha bahsetmek gerekmektedir. Stuart Hall, kimliğin durağan bir yapıda olmadığını, kimliğin bir gerçeklik değil, bir ilişkisel inşa süreci olduğunu söyler (Hall, 1998: 225). Castells ise bu tanımları biraz daha genişleterek üç farklı kimlik inşa şekli olduğunu söyler. Bunları meşrulaştırıcı kimlik, direniş kimliği ve proje kimliği olarak sıralar. Meşrulaştırıcı kimlik; baskın kültürün egemenlik alanının genişletilmesini, direniş kimliği; egemen baskın kültür tarafından değersiz damgası gören ve dışlanan alt kültürlerce inşa edilmesini, proje kimliği ise toplumsal aktörlerin istenilen kültürel öğelerle konularını belirlemelerini ve var edilmesini belirtir (Castells, 2005: 14-15). Bu bağlamda Castells'in yaptığı bu üç farklı kimlik inşa şeklinin sabit bir yapıya sahip olmadıkları; tarihsel süreç ile birlikte direniş kimliğinin, proje kimliğine ve proje kimliğinin ise meşrulaştırıcı kimliğe dönüşebileceği veyahut bunların tam tersi süreçlerin de gerçekleşebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Kimlik ve kültür

mutlak karşıtlık ve hiyerarşi kuran ayrımlara sahip değillerdir. Çünkü; kimlik ve kültür, esnek ve geçişken sınırlara sahiptirler. Farklı kimlik ve farklı kültürler içerisinde ortaya çıkan ayrımlar, iletişim yolu ile kurulduğu gibi yine iletişim yoluyla ortadan kalkabilir.

Bu noktada araştırma sahamızda Süryani görüşmecilerle gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, Süryani kültürel kimliğini oluşturan “dini inanç” etkeninin, Süryani kültürel kimliğinin sınırlarını belirlediği gibi aynı zamanda karşıtlık kuran ayrımlarında “dini inanç”tan kaynaklandığı görülmektedir. Kürt ve Ermeni görüşmecilerde ise kültürel kimlik, etnik aidiyet kapsamında gelişmekte ve bir “direniş kimliği” olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kendi kültürünü yaşayamama”, “ana dilini konuşamama” gibi Kürt ve Ermeni görüşmeciler tarafından dile getirilen vurgular; kültürel kimliği koruma ve yaşatma adına özellikle Kürtler tarafından daha çok başvurulan yollar olarak gözükmemektedir. Arap görüşmeciler ise Kürtler ile sınır ve ayrımlarını etnik ve siyasal açılardan, Süryani ve diğer kültürel etkinlikler ile genellikle etnik ve dini açılardan oluşturmuşlardır. Bu noktada şunu belirtmekte yarar vardır; bazı Arap görüşmecilerin de belirttiği üzere Araplar Türkiye'nin siyasal gelişmelerini yakından takip etmekte ve siyasi iktidarlara genellikle çok paralel bir çizgi çizmektedir. Siyasi fikirler noktasında Süryani, Ermeni ve Kürt görüşmeciler birbirlerine daha yakın yani mevcut siyasi iktidardan uzak bir görüntü sergilerken, Arap görüşmeciler ise daha yakın bir görüntü sergilemektedirler.

Buraya kadar değindiğimiz kimlik kültür ve bunlara bağlı olarak gelişen kültürler arası iletişimin Mardin kent merkezinde yaşayan gruplar arasında farklar ve sınırlar oluşturduğu görülmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde “çoğulculuk”, “çokkültürlülük”, “farklılık” vb. kavramlardan sıkça bahsedilmektedir. Fakat buna karşın yine de kültürler ve toplumlar arası benzerlikler oldukça fazlalık göstermektedir. Bu durumu anlayabilmek adına kültür endüstrisi kavramını iyi anlamak oldukça önemlidir.

Kültür endüstrisi, tüketim kültürünü yaygınlaştırarak, hepimizin ve kullandığımız her şeyin birbirine benzediği bir dünya yaratmak amacı taşımaktadır. Günümüzde kültür Endüstrisi ile birlikte ülkeler, şehirler ve hatta insanların hepsi birbirine benzer görüntülere bürünmüşlerdir. Hayatımızdaki her şeyi ekonomiye endeksleyen kültür endüstrisi, ilk bakışta sosyal anlamda eşitlikçi bir yapı oluşturuyor ve bireyleşmeye destek veriyor iddiası taşıyor gibi bir görüntü sergilese de aslında bunun tam aksi bir konumda bulunmakta ve Şan ve Hira'nın vurguladığı gibi bireyi şeyleştirerek/nesneleştirerek makinanın bir dişlisi konumuna indirgemektedir (Şan ve Hira, 2004). Horkheimer günümüzde tek tek bireylerin hayatları da

geçmişte özel dünyalarını oluşturan ne varsa rasyonelleştirmeye ve planlamaya dahil edildiğini söyler. Ona göre artık bugün, bireylerin var olabilmek adına sisteme uyum sağlaması gerekmektedir. Toplumun kaçacak hiçbir yeri kalmamıştır. Bireyleri buna mecbur kılan ise bilinçli bir azınlık grubun planlayarak ürettiği ve her an yeniden ürettiği kültürel ürünlerdir (Horkheimer, 1996: 122).

Kültür endüstrisinin amaçlarının başında kapitalizmin tahakkümünü yaygınlaştırmak ve bireylerin kültürel değerlerini metalara dönüştürmek gelir. Bernstein'e göre kültür endüstrinin bireylerin ve toplumların üzerinde bu kadar etkili olmasının esas sebebi; mevcut durum karşısında, bireylerin başka bir seçeneklerinin var olduğu düşüncesinden yeterince uzaklaştırılmasından kaynaklanmaktadır (Bernstein, 2007). Günümüz dünyasındaki giyim tarzlarının benzerliği, yiyecek ve içecek tercihlerinin benzerliği, dinlenme ve eğlence tarzlarının ve spor aktivitelerinin benzerlikleri Bernstein'in işaret ettiği noktayı doğrulamaktadır.

Kapitalizmin kuralları diğer alanlarda olduğu gibi kültür alanında da tahakküm kurmaktadır. Kârı hedefleyen bir kültür piyasası, bugün hâkim konumdadır ve bu piyasa da sermayeyi elinde tutan azınlık gruplarca idare edilmektedir (Yaman Kurt, 2009).

Tüketici bireyler kendilerini boş zamanlarında bile üretimin birliğine uydurmak zorundadır (Adorno, 2011: 53). Üretim mekanizmasına dahil olmayan bireyler yine de onlara sunulan kültürel ürünleri tüketme ve kültür endüstrisini geliştirmeye devam ederler. Kültür endüstrisinin gücü arttıkça, yaşamı anlamlı bir hale getirebilmek adına sunabildikleri azalmaktadır. Bu durum kültür endüstrisine hizmet ettiği ideolojinin içini de boşaltmaktadır (Adorno, 2011: 103). Fakat kültür endüstrisi tüm bunlara rağmen etkisini korumaya devam etmektedir. Çünkü içi boş bir ideoloji, insanlara ideolojilerin ve diğer yaşam hedeflerinin bir mâna taşımadığı hissini vermektedir. Bireylere büyük hedeflerin arkasında koşmadan, günü kurtarmaları gerektiği ve bundan sonra yaşamlarının yönünü değiştiremeyecekleri kabul ettirilmektedir. Bu durum kültür endüstrisinin yeniden üretimi için muhteşem bir durumdur. Adorno'ya göre kültür endüstrisi aynı zamanda tüketicilerin hepsinin zararına olacak şekilde birleştirmekte ve benzeştirmektedir (Adorno, 2011: 110). Bu benzeşme aynı zamanda bütün kültürleri birbirine benzetme görevini de üstlenmektedir.

Mardin'de ticari kaygılar karşısından uzun yıllar boyu korunan kültürel değerler terk edilmeye başlanmış, daha önce "öteki" diye konumlandırılan kültürler, ekonomik kazanç elde

etmek adına geçici/ yalan da olsa benimsenmeye başlanmıştır.

TV, Medya ve reklamcılık yoluyla parlatılan Mardin, kültür endüstrisinin gözde mekanlarından biri haline almıştır. Yapılan görüşmelerde görüşmeciler, başlangıçta bu işten memnun olduklarını fakat daha sonra bu durumun çığırından çıkarak, farklı bir hal aldığını belirtmişlerdir.

Turizmin bölgede artış göstermesi ile birlikte Mardin'e ait olmayan birçok ürün başka bölgelerden getirilerek pazarlanmaya başlanmıştır. İzmir, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerden getirilen gümüş, bakır, kumaş vb. malzemeler sanki Mardin'e özgü ürünlermiş gibi pazarlanmaktadır. Turizmden önce sayıları çok az olan kuruyemiş dükkanlarının sayısında da büyük artışlar olmuştur. Bunun yanı sıra kahve, sabun, baharat gibi ürünler de Mardin ile hiç ilgisi olmasa dahi sanki Mardin'e özgü ürünlermiş gibi satılmaya başlanmış ve bu ürünlere ait dükkanların da sayısı oldukça artmıştır. Bölgede Süryani kültürüne ait olan ve geçmişte Süryani, Keldani ve Ermeniler tarafından ibadet ve kendi içecek ihtiyaçları doğrultusunda üretilen şaraplar; günümüzde kültür endüstrisinin metalaştırdığı kültürel ürünler kervanındaki yerini almış ve daha da ilginç olan kısmı ise Müslümanlar tarafından daha çok satılan bir ürün olmuştur. Süryani şarabını satan Süryani satıcı sayısı, Müslüman satıcıların sayısından oldukça azdır. Arap, Kürt, Süryani, Ermeni ve neredeyse görüşme gerçekleştirdiğimiz bütün görüşmeciler, yukarıda değindiğimiz “her şeyin metalaştırılması” durumunun giderek can sıkıcı olmaya başladığını ve bütün kültürlerin tehlike altında olduğunu vurgulamışlardır.

Görüşmeciler günümüzde bu kadar farklı kültürün Mardin'de bir arada yaşamasını sağlayan etkenin genellikle ekonomi olduğunu dile getirmişlerdir. Kültür endüstrisinin aynılaştırma silahı olarak tanımlayabileceğimiz “moda”; Bütün herkesin ne giyeceğine karar verirken Bunun dışında kalan kültürel öğelerin ise “çağdışı ve demode” olarak göstererek insanların kendi kültürel ürünlerinden uzaklaşmalarını sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda bireyin kendisine yabancılaşmasına da neden olmaktadır. G8'in söylediği; “Ne bileyim insanlar şalvar giyince, başına bir şey takınca; dalga geçilir, dışlanır diye korkuyor.” Sözleri de bu durumu açıklar niteliktedir.

“Herkesin birbirine benzemesi”, “tek tipleşme”, “geleneklerden vazgeçme”, “kültürünü koruyamama” vb. söylemler görüşmecilerimiz tarafından sıkça dinlendirilmiş ve rahatsızlık veren bu durumun turizm ve ticarettten kaynaklı olduğu vurgulamışlardır. Birçok

görüşmeci tarafından eskiden ortaya çıkan ayrım ve çatışmaların sebeplerine “etnik”, “dini” ve “politik” sebepler gösterilirken günümüzde bu çatışma ve ayrımların neredeyse ortadan kalktığı vurgulanmış ve sebep olarak ekonomi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan “günü kurtarma telaşı” gösterilmiştir.

Görüşmecilerimizin vurguladıkları bir diğer nokta ise geçmişteki ticaret anlayışının daha etik/ahlaklı temellerde yükseldiği fakat günümüzde ise ticaretin etik/ahlaktan uzaklaştığıdır. Mardin'de ticaret adına herkesin her şeyi yapabileceği, birçok görüşmeci tarafından tekrarlanmıştır.

Kültür-kimlik ilişkisi bağlamında ortaya çıkan sınır ve ayrımlar, kültür endüstrisinin devreye girmesiyle görünürlüklerini kaybetme noktasına gelmektedir. Kültür ve kimlik ilişkisi bireylere ve gruplarına birer özgünlük sağlarken; kültür endüstrisi verileri ve gruplarını aynılaştırma amacı taşımaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki büyük hedefler peşinden koşmadan, günü kurtarmanın derdine düşen Mardin'in farklı kültürlerinden insanları; bir yandan kültür ve kimlik kavramları arasındaki etkileşimden dolayı belirli ayrımlar ve sınırlar oluşturup bunu korumaya çalışırken diğer yandan ise kültür endüstrisinin acımasız hakimiyeti altında birçok kültürel değerlerini kaybederek ve birçok kültürel değerlerinin birer meta haline gelişini görerek tektipleşmeye/aynılaşmaya başladıkları görülmektedir. Bu aynılaştırma politikası, aynı zamanda bütün kültürel değerleri şeyleştirme/nesneleştirme eylemi içerisindedir. Dolayısıyla bu durum Mardin düzleminde farklı kültürlere ait bütün bireyleri çarkın birer dışlisine katarak, kendilerine yabancılaşmalarını sağlamaktadır. Aynılaştıran ve günü kurtarma uğraşısı içinde olan insanlar, farklı uğraşlara kalmayan vakitlerinden kaynaklı olarak, “hoşgörü kenti Mardin” söyleminin/ reklamının birer figüranı olarak kalmaktadırlar.

6. KAYNAKLAR

- Adorno, T. (2007). *Minima Moralia*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi* (Altıncı b.). (N. Ülner, M. Tüzel, & E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adorno, T., & Horkheimer, M. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Adorno, T., & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43-50.
- Aksoy, S. (2019). Kültür Endüstrisi Güdümünde Boş Zaman Pratiklerinde Tektipleşme: "Keyif" Etiketini İle Yapılmış Instagram Paylaşımları Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 601-622.
- Akyüz, G. (1998). Mardin İli'nin Merkezinde ve Civarın Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi. İstanbul: Kendi Baskısı.
- Aliyev, R., & Öğülmüş, S. (2016). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Kültürleşme Düzeylerinin İncelenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-124.
- Alkan, F., & Erdem, R. (2021). Etnosenterizm ve Meslek Merkezilik: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 635-651.
- Andrews, P. A. (1992). *Türkiyede Etnik Gruplar*. (M. Kıpüşoğlu, Çev.) İstanbul: Ant Yayınları.
- Assman, J. (2000). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 213-220.
- Atasoy, F. (2005). *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. Ankara.
- Ay, A., & Aydoğan, F. (2016). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye'de Çokkültürcü Medya ve TRT Kürdi. *İnsan&İnsan(9)*.
- Aydın, S. (1998). *Kimlik Sorunu Ulusalçılık Türk Kimliği*. Öteki Matbaası.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekan İmajları. *Mukaddime Dergisi*, 1-23.

- Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler Arası Farklılıkların Yönetimi*. İstanbul: Kariyer.
- Batmaz, V. (2000, 05 12). Murat Belge ve Popüler Kültür Tanımsızlığı. *dorduncukuvvetmedya*:
<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/article.php?sid=3685> adresinden alındı
- Bauman, Z. (1999). *Sosyolojik Düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi*. (I. Demirakın, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Bebirlioğlu, M. (2006). “Türkiye Ermenileri, Entegrasyon ve Asimilasyon”.
<http://hyetert.com/yazi.asp?s=0>. adresinden alındı
- Berger, P. (2003). *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. (V. Saygın, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bernstein, J. (2007). Önsöz. T. Adorno içinde, *Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bingöl, U. (2017, Ekim). Postmodernizmde Çok Seslilik ve Çok Kültürlülük Yanılgısı. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(19), 72-83.
- Bruinessen, M. V. (2013). *Ağa, Şeyh, Devlet*. (B. Yalkut, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burke, P. (2008). *Kültür Tarihi (İkinci b.)*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Canpolat, İ. (2002). *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Cilt 1)*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İst. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cereci, S. (1996). *Televizyonun Sosyolojik Boyutu*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Connolly, E. W. (2011). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Çözüm Önerileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Conolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık*. (F. Lekeşizalın, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Çağan, K. (2003). Popüler Kültür ve Sanat. Ankara: Altinküre Yayınları.
- Çelebi, N. (2020, Nisan 5). Dibace. <http://www.dibace.net/>: http://www.dibace.net/uncategorized/sosyoloji-ve-kultur/?fbclid=IwAR0UnHEoAvaxG65r_VV9udwp5rliqfiayBt3b9f4sNL5Y9UBiJhU-zQqaPE adresinden alındı
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü. U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bil. Dergisi, 319-332.
- Çelik, T. (2011). Mızrak Çuvala Sıgmiyor (Birinci b.). İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları Yayınları.
- Çetin, S. (2014). Yakut el-Hamevi'nin Mü'cemü'l - Buldan'ında Kürtler. İstanbul: Nübihar Yayınları.
- Demir, G., & Ünal, S. (2005). Çomakdağ-Kızılağaç Üzerine Sosyal ve Kültürel Bir Değerlendirme. Muğla: Milas Kaymakamlığı Kültür Yayınları.
- Dolapönü, H. (1972). Tarihte Mardin. İstanbul.
- Doytcheva, M. (2016). Çokkültürlülük. (T. Onmuş Akıncılar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, M. Z. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük. Sosyal Bilimler Dergisi, 93-112.
- Eagleton, T. (2014). Tanrının Ölümü ve Kültür. İstanbul: Yordam Kitap.
- Eagleton, T. (2019). Kültür (2 b.). (S. Uyrukulak, Dü., & B. Göçer, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2002). İletişimi Anlamak. Ankara: Erk Yayınevi.
- Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültür ve Gençlik. Eğitim Dergisi, Özel Sayısı(5), 57.
- Ergur, A., Gökalp, E., Güven, Z., Özsan, G., Tunç, S., Bilsel, H., Nalçaoğlu, H. (2011). Kültür Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2004). Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış. (E. Uşaklı, Çev.) İstanbul: Avesta Yayınları.
- Eroğlu, F. (1999). Küreselleşme Süreci ve Kimlik Krizi. Türk Yurdu, 139-151.
- Evin, H. (2012). Yeni Denen Eski Bir Oyun: Küreselleşme. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 59-80.

- Fay, B. (2005). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi (2. b.). (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Featherstone, M. (1996). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Firdevsi. (1992). Şehname. İstanbul: MEB Yayınları.
- Fiske, J. (2002). Popüler Kültürü Anlamak. İstanbul: Parşömen.
- Gaunt, D. (2007). Katliamlar, Direniş, Koruyucular: I. Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu'da Müslüman-Hristiyan İlişkileri. İstanbul: Belge Yayınları.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji (1. b.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2013). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gülner, B., & Balcı, Ş. (2010). Televizyon İzleme Motivasyonları ve Kültürleşme: Yabancı Uyruklu Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 447-484.
- Güneş, S. (2006). "Kitle Kültürü Demokrasi ve Medya", Enformasyon Toplumunun Putları. Ankara: Hece Yayıncılık.
- Güvenç, B. (1984). İnsan ve Kültür (Dördüncü Baskı b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hall, S. (1998). Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık. J. Rutherford içinde, Kültürel Kimlik ve Diaspora (İ. Sağlamer, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D., & McBride, B. (2008). Kültürel Antropoloji. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Horkheimer, M. (1996). Akıl Tutulması. İstanbul: Metis Yayınları.
- İnaç, H. (2014). Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil Eden Parametrelerden. İslam Medeniyetleri Araştırma Dergisi, 35-57.
- İşçi, M. (1995). Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim. İstanbul: Turan Yayıncılık.
- İşık, G., & Güneş, M. (2015, Ağustos). TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu, Çok kültürlülüğün mirasını geleceğe taşımak: Mardin örneği. <http://tucaum.ankara.edu.tr/>: http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem8_45.pdf adresinden alındı
- İzady, M. R. (2004). Kürtler. İstanbul: Doz Yayınları.

- Jenks, C. (2007). Altkültür Toplumsalın Parçalanışı (Birinci b.). (N. Demirkol, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kakışım, C. (2016). Sınıf, Etnisite ve Kimlik. (T. Bora, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaman, M. (2006, 01 06). Azife Güngör İle Popüler Kültür ve Popüler Müzik Üzerine. 40ikindi: <http://www.40ikindi.com/ikincidonem/muzik/icerik/27.htm> adresinden alındı
- Kartarı, A. (2001). Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kolektif. (2017). Sosyoloji Kitabı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kongar, E. (1982). Kültür Üzerine. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Köse, T. (2006). Kültürlerarası İletişim. tufanköse: <http://tufankose.com/tr/arastirmalar.asp> adresinden alındı
- Kulak, Ö. (2016). Theodor Adorno: Kültür Endüstrisinin Kıskaçında Kültür. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Felsefe Anabilim Dalı Doktora Tezi. Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kymlicka, W. (2015). Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Larrain, J. (1995). İdeoloji ve Kültürel Kimlik. (N. N. Domaniç, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Le Bon, G. (2005). Kitleler Psikolojisi. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Marcuse, H. (2015). Tek Boyutlu İnsan. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.
- Marshall, G. (2005). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mejuyev, V. (1998). Kültür ve Tarih (2. b.). (S. H. Yokova, Çev.) İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Minorsky, V. (1988). Kürtler. İstanbul: MEB Yayınları.
- Modoad, T. (2014). Çokkültürcülük Bir Yurttaşlık Tasarımı. (İ. Yılmaz, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.

- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşımı? *Antropoloji Dergisi*, 72-80.
- Negri, A. (2004). *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri - Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Noyan, S. (2013). *Mezopotamya(El Cezire)'da Kültür, Kimlik, Dil ve Politika*. Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Özbek, M. (1991). *Popüler Kültür Ve Orhan Gencebay Arabeski (1. b.)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdil, M. (2007). Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 383-400.
- Özlem, D. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi (5 b.)*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özmen, A. (2006). *Turabdin Süryanileri Örneğinde Etno Kültürel Sınırlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Robertson, R. (1998). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Sarı, E. (2010). *Kültür, Kimlik, Politika Mardin'de Kültürelarasılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarı, Ü. (2006). *Kitle Kültürü Ve Popüler Kültür Bağlamında, Kitle İletişim Araçlarının Kitle Kültürüne Etkileri: Örnek Olarak Popstar Türkiye Yarışması*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Sarıbay, A. Y. (1997). Cinsellik, Kutsallık ve Kimlik: Toplumsal Düzenin Bedensel İnşası”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik,. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Sarıbay, A., & Keyman, F. (2000). Global Yerel ekseninde Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz. İnsan&İnsan(12), 66-87.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür (1. b.). (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Slattey, M. (2008). Sosyolojide Temel Fikirler (6 b.). (Ü. Tatlıcan, Dü., Ö. Balkız, G. Demiriz, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan, & Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul.
- Strauss, C. L. (2010). Irk, Tarih ve Kültür (5. Baskı b.). (H. Bayrı, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Susar, A. F. (2005). Çok Kültürlü Ortamlarda Karşılaşılan İletişim ve Kültür Engelleri. P. (. Eraslan Yayınoğlu içinde, Çok Kültürlü Ortamlarda Halkla İlişkiler, Kurumsal İletişim ve Yönetim (s. 46-59). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.
- Swartz, D. (2011). Kültür ve İktidar (Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi) (1. b.). (L. Cantek, Dü., & E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swingewood, A. (1996). Kitle Kültürü Efsanesi. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şan, M. K., & Hira, İ. (2004). Modernlik ve Postmodernlik Bağlamında Tüketim Toplumu Kuramları. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-19.
- Şan, M. K., & Hira, İ. (2007). Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Eleştirisi. Sosyoloji Yazıları, 324-340.
- Tabak, M. (2020). Organik Bütünün Oluşumu-İnsan Felsefesinde İnsan Doğasının Diyalektiği. İstanbul: Habitus Yayınları.
- Talas, M. (2004). Küreselleşme ve Kültür. M. Talas içinde, Küreselleşme ve Psikiyatri (s. 229-244). Ankara: Türk, Tabipler Birliği Yayınları.
- Talas, M., & Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. Türklük Bilimi Araştırmalar, 149-162.
- Tanrıseven, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tok, N. (2003). Kültür Kimlik ve Siyaset. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Tomlinson, J. (2004). KreselleŖme ve Kültür. (A. Eker, ev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1998). Etnik Sosyoloji. İstanbul: TimaŖ Yayınları.
- Türkoğlu, N. (2003). Kitle İletiŖimi ve Kültür. İstanbul: Naos Yayınları.
- Walzer, M. (. (1998). HoŖgr zerine. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yağbasan, M. (2016). Almanya ve Türkiye zelinde Kültürlerarası iletiŖim. Konya: Literatürk Academia.
- Yaman Kurt, A. (2009). Adorno ve Horkheimer'in Kültür Endüstrisi EleŖtrisi zerine Bir İnceleme. YayınlanmıŖ Yüksek Lisans Tezi.
- Yapıcı, A. (2004). Din Kimlik ve n Yargı Biz ve Onlar. Adana: Karahan Kitabevi.
- YeniŖehirliođlu, F., Mülayim, S., Gülmez, B., Esmey, H., Tekkk, B., & Kök, E. (2013). Kültür Tarihi. EskiŖehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

7. EKLER

EK 1. Fotoğraflar

1 Eski Mardin Ara Sokakları

2 Abbara Örneği

3 Eski Mardin ara sokakları çok dar ve dik sokaklar olduğundan yük taşımaları bazı noktalarda atlar ya da eşeklerle yapılmaktadır.

4 Merdivenli dik bir sokak örneği ve kapıya işlenmiş Şahmaran figürü

5 Tepsiye işlenmiş bir Şahmaran figürü

6 Bir kafenin duvarındaki Frida Kahlo Tablosu

7 Günlük ihtiyaç gıdalarının satıldığı bir arşı girişı

8 Mardinle özdeşleşen ürünlerin satıldığı bir çarşıdan sabah görüntüsü

9 Eski Mardin ana cadde üzerindeki bir sabun dükkânı

10 Mardin ya da Süryani Şalı diye pazarlanan ürünler

11 Süryani Şalı diye pazarlanan bir ürün örneği

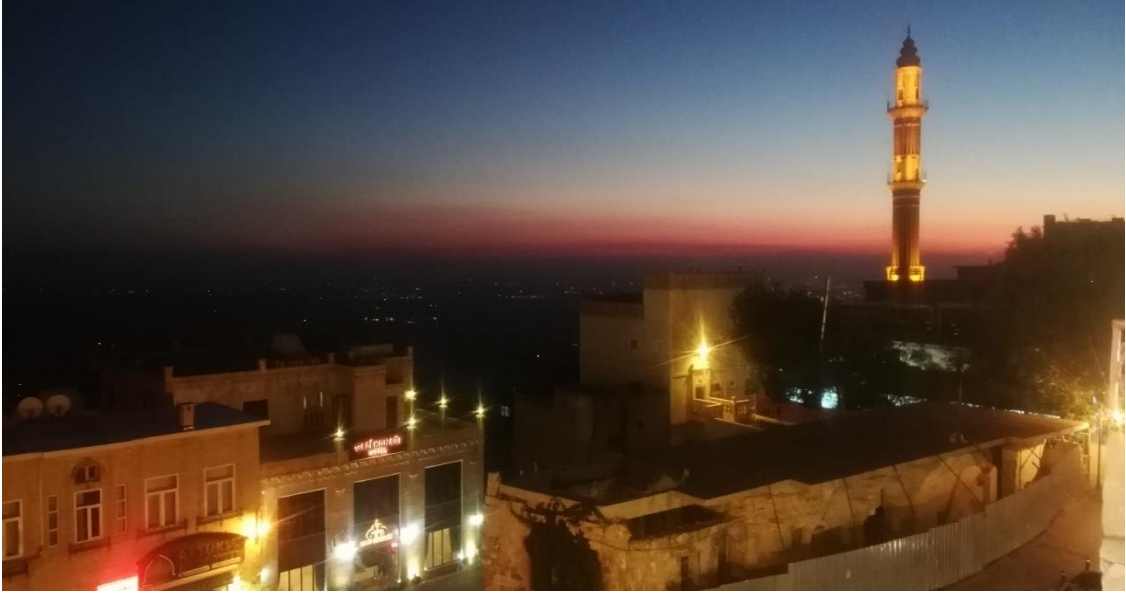
12 Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Tesisi ve Konaklama Oteli

13 Mardin Kalesi: Mardin'de yapılan alan araştırması süresince restorasyon çalışmaları yapılmasından dolayı kaleye gidilememiştir.

14 Mardin Ovası: Düzlük ve gökyüzünün kesişim noktasının denizi andırmasından dolayı Mardinliler bu görüntüye Mardin Denizi de demektedirler.

15 Mardin'den bir akşam üstü görüntüsü

16 Eski Mardin ve Yenişehir karşılaştırmaları

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Vehbi AYDEMİR

Doğum Yeri ve Tarihi : Erciş/VAN 03/10/1992

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Dumlupınar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller : İNGİLİZCE, KÜRTÇE

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI :

-Diğer :

Bildiriler

-Uluslararası :

-Ulusal :

Katıldığı Projeler :

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Özel sektörde aldığım eğitimle alakasız işlerde yaklaşık 12 yıl.

İLETİŞİM

E-posta Adresi : vehbaydemir@gmail.com

Telefon : 0 507 527 67 00

Tarih : 30.07.2021